

Алматы экономика және
статистика академиясы

Ежеквартальный научно-практический журнал

Статистика, учет и аудит

Алматы

2 (53)/2014

ПОДПИСКА - 2014*Уважаемые читатели!*

Продолжается подписка на республиканский ежеквартальный
научно-практический журнал
«Статистика, учет и аудит»

Оформив подписку в любом отделении связи, в любое время года
Вы сможете получать журналы с первого номера и всегда быть в курсе вопросов
бухгалтерского учета и аудита, финансовой отчетности, экономики, статистики,
подготовки экономических кадров и других проблем экономики.

Подписаться можно с любого месяца на любой срок.

Для оформления подписки свяжитесь с нашей редакцией 309-26-72

Для физических лиц подписной индекс 74113 – 10 791 тенге

Для юридических лиц подписной индекс 24113 – 11 851 тенге.

Редакция

КВИТАНЦИЯ _____ газетке _____ на _____ журналға _____ журнал	74113 24113 басылым индексі индекс издания журнал «Статистика, учет и аудит» (басылым аты – наименование) Комплектер саны Количество комплектов 2014 жылғы, айлары на 2014 год по месяцам <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td><td>10</td><td>11</td><td>12</td> </tr> <tr> <td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td> </tr> </table> Қайда Күде _____ почта индексі – почтовый индекс адрес – адрес Кімге Көме _____ (фамилиясы, аты – фамилия, инициалы)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12																		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12																				
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ	ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА																														
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td style="width: 33%;">ПВ</td> <td style="width: 33%;">орны</td> <td style="width: 33%;">литер</td> </tr> <tr> <td>ПВ</td> <td>место</td> <td> </td> </tr> </table>	ПВ	орны	литер	ПВ	место		74113 24113 басылым индексі индекс издания журнал «Статистика, учет и аудит» (басылым аты – наименование издания) Жазылу бағасы Стоимость _____тенге _____тыын подписки _____тенге _____тыын комплектер саны количество комплектов 2014 жылғы, айлары на 2014 год по месяцам <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td><td>10</td><td>11</td><td>12</td> </tr> <tr> <td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td> </tr> </table>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12												
ПВ	орны	литер																													
ПВ	место																														
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12																				
Қайда Күде _____																															
_____ почта индексі – почтовый индекс адрес – адрес																															
Кімге Көме _____ (фамилиясы, аты – фамилия, инициалы)																															

СТАТИСТИКА,
УЧЕТ И АУДИТ
2 (53) 2014
Ежеквартальный
научно-практический журнал
Учредитель: Учреждение «Алматинская
академия экономики и статистики»

Главный редактор
Дауренбеков А.К. —
к.э.н., профессор ААЭС
Заместители гл. редактора:
Корвяков В.А. —
д.п.н., профессор, ректор ААЭС
Мухамбетов Д.Г.
д.ф/м.н., профессор, проректор по
науке и инновациям ААЭС

Редакционная коллегия:
Айжанова Г.К. — к.п.н., профессор,
зав. кафедрой «Социально-гуманитар-
ных дисциплин»

Бертаева К.Ш. — д.э.н., профессор,
зав. кафедрой «Финансы» ААЭС

Ержанов М.С. — д.э.н., профессор
Университета «Туран», генеральный
директор ТОО «GrantToronto»

Исраилов М.И. — д.э.н., профессор,
зав. кафедрой «Бухгалтерский учет,
анализ и аудит» Кыргызско-Россий-
ского Славянского Университета им.
Б.Ельцина, г. Бишкек

Кыдырбек-улы А.Б. — к.и.н., про-
фессор, зав. кафедрой «Оценки и ста-
тистики» ААЭС

Magdalena Osinska, д. э.н., профес-
сор Университета Экономики
(Польша, г. Быдгощ)

Мадиев У.К. — д.т.н., профессор,
академик НАН РК, директор ЦИКУ
ААЭС, г. Тараз

Мадьярова Г.А. — к.п.н., профессор,
зав. кафедрой «Информатика» ААЭС

Рябкин В.А. — д.э.н., профессор
Российского экономического универ-
ситета им. Г.В. Плеханова

Сейтахметова Г.Ж. — к.э.н., профес-
сор, зав. кафедрой «Экономика и ме-
неджмент» ААЭС

Сейдахметова Ф.С. — д.э.н., профес-
сор, ААЭС

Фадеева Н.В. — д.э.н., профес-
сор, ректор Сибирской Академии фи-
нансов и банковского дела

Шокаманов Ю.К. — д.э.н., профес-
сор, Директор Департамента Статис-
тики Евразийской экономической ко-
миссии, г. Москва

Штиллер М.В. — к.э.н., профессор,
зав. кафедрой «Учет и аудит» ААЭС

Тиражирование:
Типография «ТОО Издательский дом
«Апельсин»» г. Алматы,
ул. Нурмакова 26/95, оф. 56
Тираж: 300

Регистрационное свидетельство
№ 9099-Ж
От 25.03.08 года выдано Министер-
ством культуры и информации Рес-
публики Казахстан, Комитетом ин-
формации и архивов

Адрес редакции: 050035
г. Алматы, Жандосова, 59
Алматинская академия экономики и
статистики
Телефон: 3095820
Факс: (727) 3093000
E-mail: anvarbekdaurenbekov@mail.ru

Сдано в набор: 20.06.14г.
Подписано в печать: 26.06.14г.
Формат: 70x108x16

ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ

С.Г. Майдыров Интеллектуальный капитал и эволюция тео- рии капитала	4
Н.И. Сахипов Роль стратегических изменений в реализации стратегии	12
М.Р. Куватов, М.Л. Сулейменова Современная специфика уп- равления долгосрочным инвестированием в малый и средний бизнес Казахстана	18
А.С. Кемалова, Л.Р. Такенова Қазақстанда ұлттық экономика- ның өрлеу жағдайындағы халықты өлеуметтік қорғау жүйе- сінің негізгі мәселелері	23
А. Мусина Критерии экономической безопасности и их харак- теристика	27
Г.М. Токтарбаева Қазақстан Республикасындағы индустриалды- инновациялық саясатты жүзеге асырудың басты бағыттары	31
А.А. Садыков Оценка и перспективы регионального развития Республики Казахстан	37

ФИНАНСЫ

А.Т. Исаева Қазақстандағы бюджетаралық қатынас: қазіргі жағдай және жетілдіру жолдары	44
А.О. Базарбаев Қазақстанда сақтандыру ісін ұйымдасты- руды жетілдіру жолдары	50
Г.Б. Усманиева Особенности формирования денежных по- токов в страховой деятельности	56
Қ.Ө. Кененова Жаһандану жағдайында қаржы электрондық коммерция операцияларына салық салудың ерекшеліктері	61
А.Ж. Абыканова Современное состояние и перспективы раз- вития страхового рынка Казахстана	68

УЧЕТ И АУДИТ

В.Л. Назарова, М.Ж. Шолпанкулов Особенности балансовой теории учета	72
Ж. Нарынбек кызы Бухгалтерский финансовый учет в ислам- ских банках и других исламских финансовых учреждениях	77
Қ. Алайдарқызы Кәсіпкерлікті дамытуда ішкі бақылаудың алатын орны	82
Б.У. Керімбекова Қазақстандағы бухгалтерлік есеп жүйесін ХҚЕС негізінде жетілдіру	88
А.Б. Ертаева ХҚЕС сәйкес дебиторлық берешек пен күмәнді қарыздар бойынша резервтер есебінің технологиясы	92
Н.С. Ерибаева Концептуальная основа финансовой отчетности ...	97
М.Ж. Жарылқасынова, А.С. Нартбаева Бюджетпен есеп айы- рысу түсінігі, салықтар түрі және зейнетақы қоры	104

ОЦЕНКА И СТАТИСТИКА

А.А. Ахметова Статистическая оценка уровня и качества жизни населения Казахстана	109
А.А. Кредина, Л.А. Касенова Анализ национальных стандар- тов оценки Республики Казахстан	116

СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ИНФОРМАТИКА

К.Е. Кубаев Развитие научных школ в Казахстане: «от школь- ника до академика» (в порядке постановки вопроса)	120
Д.Г. Мухамбетов Механизмы сотрудничества между вузами на основе принципов болонского процесса с применением информационных технологий	125
Г.К. Kadirkulova Calendar customs and habits in ancient and medieval times	130
Б.Қ. Молдабеков Автоматтанған жұмыс орындарын құру мүмкіндіктері	135
Л.С. Сабырбаева, К.Н. Байсалбаева Электрондық оқу құ- ралдарын пайдалану мүмкіндіктері	141

УДК 331.1

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ И ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИИ КАПИТАЛА

С.Г. Майдыров

кандидат экономических наук,
профессор Алматинской академии экономики и статистики
г. Астана, Казахстан
e-mail: lev530@bk.ru

Аннотация

В статье рассмотрены особенности интеллектуального капитала и эволюция теории капитала. Сегодня интеллектуальный капитал определяет темп и уровень развития как национальной экономики, так и фирмы. Разнообразие теорий капитала определяет процесс развития производительных сил, экономической системы общества в целом. В процессе исторического развития капитала сохраняется его сущность, тогда как изменению подвергается форма — состав, структура. Капитал — это инвестиционный общественный труд, который в процессе непрерывного движения порождает доход. Современные процессы информатизации производства, интеллектуализации продукции сформировали понятие «интеллектуального капитала» как нового фактора производства.

Ключевые слова: капитал, интеллектуальный капитал, человеческий капитал.

Желание Казахстана выдвинуться в число высокоразвитых стран обязывает экономистов предельно объективно исследовать условия, факторы, особенности развития государств с постиндустриальной экономикой и достигнутых ими успехов.

Конечно, каждая страна, как свидетельствует практика второй половины XXI века, имела свои особенности, как в достижении экономических успехов, так и непредвиденных неудач. Вместе с тем для группы постиндустриальных стран свойственны общие закономерности в социально-экономическом прогрессе. Так, по оценке специалистов экспортной корпорации «Всемирный экономический форум» уже в 1992 году конкурентные преимущества стран с развитой экономикой лишь на 15% зависели от традиционных («жестких») показателей, таких как объем ВВП, уровень инфляции, состояние торгового баланса. На 85% международное положение страны зависит от («мягких») факторов кон-

курентоспособности. К их числу относятся мотивация труда, степень образованности и квалификации кадров, выработки системы ценности на производстве.

Преобразование в развитых странах могут быть сведены к главному признаку — росту роли качественных сдвигов в развитии производства и общества. Сущностным проявлением этих изменений является выдвигание человека в центр воспроизводственного процесса, в последовательном превращении образования и науки в общепризнанные основные сферы национальной экономики.

Все современные тенденции можно свести фактически к одному — пониманию того, что интеллектуальный капитал выдвинулся в число доминирующих факторов производства. Сегодня интеллектуальный капитал определяет темп и уровень развития, как национальной экономики, так и фирмы.

По своей сути, интеллектуальный человеческий капитал — единствен-

ный фактор, который не принадлежит компании. При этом главная задача менеджера, определяющая эффективность работы современной фирмы, — взять интеллектуальный капитал работника — его знания, навыки, опыт и записать их на баланс. В этом процессе кроется как ключ к успеху, так главное противоречие современной экономики — им порождаются и колоссальные возможности, и новые социальные конфликты.

Между тем, в силу нематериальной сущности интеллектуального капитала, нетрадиционных процессов встраивания в воспроизводственный процесс, новизны — с ним связано много неисследованных аспектов. Можно сказать, что сегодня возникла объективная потребность всестороннего исследования интеллектуального капитала и понятий, характеризующих постиндустриальную стадию развития, в выработке четких определений, систематизации существующих теоретических разработок.

Потребность реальной экономики заставляют и собственников, и управленцев не только учитывать «для себя» эффективность затрат в неосознаваемые активы (а порой и даже в то, что и активом-то быть не может), но представлять такого рода отчеты широкой аудитории. Таким образом, практики уже идут, сами себе, прокладывая дорогу.

Теория капитала. Интеллектуальный капитал (далее — ИК) по своей экономической сути представляет, прежде всего, капитал, поэтому анализ категории «капитал» дает возможность углубить современную теорию ИК, выявить центральное ядро в самой категории «ИК» и определить методологию дальнейшего исследования.

Категория «капитал», неизменно оставаясь предметом внимания и исследования ученых, постоянно меняла свое содержание в процессе исторического развития. Уровень развития производительных сил и про-

изводственных отношений обуславливает отношение к данному понятию и наполняет его конкретным содержанием, адекватным уровню социально-экономического развития.

Право первооткрывателей категории «ИК» и первичного определения ее сущности принадлежит меркантилистам. Богатство они видели в деньгах, а его источник — во внешней торговле, т.е. формируется в сфере обмена. Для меркантилистов торговый капитал является основой для научного понимания и анализа категории «капитал». Однако, по мере развития производственных отношений, производительных сил, расширения торговли, приобретения ею устойчивого характера, сфера производства тоже входит в область анализа меркантилистов. «Так значительная торговля содействует и улучшает средство, заключающееся в многочисленности ремесел, ...» [1]. Несомненная заслуга меркантилистов к механизму образования богатства и капитала.

Для физиократов капитал — это богатство, являющееся результатом приложения труда к земле. Попытка физиократов найти источник богатства в производстве, а не в обращении, послужили началом теории капитала. «Доходы являются продуктом земли и человека» [2], — пишет Ф.Кене. По его мнению, «без приложения труда человека земли не представляют никакой ценности» [2].

А основоположники классической политэкономии считают, что капитал образуется во всем производстве, представляет собой накопленный труд. По А.Смит, капитал — это та часть запасов, «от которой ожидают получать доход» [3]. По его мнению, основной капитал состоит в числе прочего «из приобретенных или полезных способностей всех жителей или членов общества» [4], таким образом, основной капитал включает еще и человеческий капитал (в современном понимании). По А.Смиту, оборотный капитал «при-

носит доход только в процессе обращения или меняя хозяев»[4].

Следующим этапом развития науки о капитале была разработка К.Марксом теории трудовой стоимости. Капитал является стоимостью, приносящий прибавочную стоимость, т.е. капитал представляет собой само-возрастающую стоимость[5]. Таким образом, капитал — это не деньги, не средства производства, а отношение, в результате которого у собственника средств производства появляется возможность присваивать часть неоплаченного труда наемных работников. Особое значение имеет форма организации производственных отношений — капитал проявляется только в условиях капитализма. К.Маркс, обосновав теорию трудовой стоимости, доказал, что прибавочная стоимость создается исключительно в производстве, а в обращении она реализуется в денежную форму и проявляется.

Капитал является экономической категорией, по своей сути выражающей определенные экономические отношения общественной системы, в которой рыночные отношения являются всеобщими. Рынок стал носить всеобщий характер и, с этого момента, проявился содержание категории «капитал» как экономического отношения.

Хотелось бы отметить, что концепции движения капитала, разработанная К.Марксом, подробный анализ категории «капитал», разработка и анализ его структуры, а также определение его целевых функций и разрешение противоречий данной категории не превзойдены до сих пор.

Появление маржиналистской экономической теории определено последней четвертью XIX века. Принципиальным отличием теории «предельной возможности» от классической политэкономии, и тем более марксистской, является то, что представители маржиналистской концепции анализируют процесс создания прибыли не с точки зре-

ния производства, а с точки зрения потребления.

Е.Бем-Баверк разработал наиболее полную теорию капитала в рамках теории «предельной полезности». По его мнению, капитал как фактор производства имел принципиально иную природу, чем труд и земля. Земля и труд представляют собой нечто первозданное, тогда как капитал — это промежуточный продукт, созданный трудом и природой ради повышения продуктивности производства. Иначе говоря, капитал — это относительное редкое накопление благо, повышающее производительность процесса производства.

Е.Бем-Баверк принадлежит термин «окольный процесс производства», который характеризует первоначальное применение труда на производство средств производства, используемых в дальнейшем для создания большого количества продукта производства. Тем самым обратил внимание на процесс взаимосвязи накопления капитала и его результативности.

Основатель теории «предельной полезности» внес неоценимый вклад в научное обоснование того факта, что любой капитал обладает собственной производительностью. Она проявляется в виде остатка продукта производства, который получается после вычета из продукта производства всех издержек и который может быть выражен в форме годовой нормы процента.

Изменение производительных сил, производственных отношений и, в целом, совершенствование экономической системы общества, которые проявлялись в повышении роли обслуживающих отраслей, в частности сферы услуг, углублении мировых хозяйственных связей, росте значения информации, ее непосредственном участии в процессе производства, установлении особой роли государственного регулирования и, конечно же, увеличении объемов капитала и, следствие, увеличении

роли управления им, — процессы, современные нам. Одним из первых выразителей новых взглядов явился Ирвинг Фишер — основатель субъективистской теории капитала. Для него капитал является запасом, но запасом, порождающим так называемую услугу капитала, которая превращается в доход. Капитал — есть дисконтированный доход.

В советское время господствовала марксистско-ленинская точка зрения. Естественно, что категория «капитал», определенная К.Марксом, была полностью отнесена лишь капиталистической системе производства. В условиях социалистического способа производства она была заменена на категорию «производственные фонды». Производственные фонды — совокупность материально-вещественных факторов производства. Рабочая сила из состава производственных фондов исключалась — по той простой причине, что рабочий является собственником всех средств производства. Собственность на средства производства была государственной. Поэтому производственные фонды, по сути своей, представляют экономические отношения между работником как собственником своей способностью к труду и государством по поводу воспроизводства государственной собственности на средства и условия производства.

Как видно, и капитал, и производственные фонды одинаковы по характеру своего движения и в основе своей имеют инвестированный общественный труд. Сама категория «производственные фонды» — результат социалистической системы хозяйствования и описывает свойственные ей экономические отношения. Сегодня же это понятие в экономической практике утратило свою актуальность.

По мере развития финансовой и денежной системы общества формировались монетаристские взгляды на природу капитала. Характерной чер-

той данной школы является отождествление капитала именно с его денежной природой. Согласно теории Милтона Фридмана, капитал рассматривается через движение различных денежных форм — денег, ценных бумаг.

Научно-техническая революция, затронув, в первую очередь, производительные силы, во многом кардинально их, изменив, обусловила развитие производственных отношений и, как следствие, предъявила требования к пересмотру состава и характеристик факторов производства. Развитие производительных сил, появление новой техники и технологий потребовали повышения квалификации специалистов и специального обучения работников. В этой связи появление теории человеческого капитала, исследовавшей сущность и свойства данной категории и определившей ее место среди факторов производства, было не только оправдано, но вполне закономерно. Человек как производительная сила, его знания и умения стали трактоваться как человеческий фактор.

Идеологами теории человеческого капитала являются Г.Беккер, М.Боуман, Б.Вейсбор, Т.Шульц и другие ученые. Сущность теории человеческого капитала сводится к тому, что расходы на обучение рассматриваются как «капиталовложения в человека», а накопление знаний, навыков и умений — как накопление «человеческого капитала». Появление теории человеческого капитала — результат необходимой оценки нематериальных факторов, влияющих на рост современной экономики. На долю мягких факторов экономического роста в развитых экономиках приходится до 80 % влияния. Об этом говорит нам так называемый «остаток Солоу», т. е. тот рост, который обусловлен действием неприсчитываемых факторов экономического роста, влияющих опосредованно.

Образование, согласно теории человеческого капитала, представляет собой особую отрасль, производящую специфический капитал с длительным сроком использования. Опираясь на данную теорию, и в связи с ростом значения интеллектуального потенциала работника, в современной экономической литературе сформировался подход к затратам на образование как к инвестиционным вложениям. Самообразование как процесс представляет собой тождество процессов производства и потребления знаний.

Современные процессы информатизации производства, интеллектуализации продукции сформировали понятие «интеллектуального капитала» как нового фактора производства. Это результат того, что новый этап научно-технической революции предъявляет особые требования к трудовым ресурсам, которые охватывают не только область профессиональных, специальных навыков, но чисто человеческие качества работника: его морально-психологические, интеллектуальные свойства. Так что смещение акцентов исследования от человеческого к интеллектуальному капиталу – процесс закономерный. Причем отмеченные экономические тенденции, сейчас все более набирают силу и, по-видимому, будут играть ведущую роль в развитии общества в будущем. Поэтому оправдано предположить дальнейшее развитие теории интеллектуального капитала, тем более что в ней достаточно «белых пятен».

Изменение способов производства, появление новых средств производства – науки и образования, тенденции интеллектуализации, информатизации, «инновационности» мировой экономической системы выводят интеллектуальный капитал в число категорий, которые вызывают большой интерес ученых всего мира и определяют дальнейшее развитие экономической мысли.

Интеллектуальный капитал сегодня – категория «нечеткая». В экономической литературе разброс мнений по поводу определения категории «интеллектуальный капитал» достаточно широк. Но можно выделить две основные позиции.

Согласно первой, интеллектуальный капитал представляет собой часть человеческого капитала и «обусловлен возникновением особой сферы обмена деятельностью, связанной с самостоятельным движением способности к экономии времени труда и повышению эффективности потребления, трансляцией способов труда и жизнедеятельности, созданием и передаче информации, «ноу-хау» в предметной и деятельной формах»[6].

Согласно другой точке зрения, понятие интеллектуального капитала шире и сложнее понятия человеческого капитала и включает в себя информацию как самостоятельный производственный ресурс[7]. Именно эта позиция постепенно становится доминирующей в экономической науке. Что, естественно, продиктовано реалиями постиндустриального общества и информационной экономикой.

В числе особенностей категории «интеллектуальный капитал» ученые отмечают то, что основной формой интеллектуальной деятельности является индивидуальная. Этот факт определяется тем, что в основе интеллектуального человеческого капитала лежит движение индивидуальности. Уникальность и неповторимость этой индивидуальности приводит к монополии на интеллектуальный капитал человека. Именно поэтому в современной экономической литературе распространенным является мнение, что постепенно работник из просто наемного работника переходит в разряд собственников. С развитием производительных сил работник не просто продает свою способность к труду на рынке труда, но и облада-

ет одним из важнейших факторов производства — интеллектуальным капиталом. Данные экономические процессы наглядно подтверждаются фактами использования уникальных человеческих способностей и извлечения из этого монопольных прибылей. Например, среди ученых, писателей, врачей (да фактически в любой области деятельности) найдется несколько представителей, услуги которых более предпочтительны, сколь бы дорого они ни стоили.

Несмотря на объективное различие характеристик сущности и содержания капитала, в приведенных теориях много общего.

Как уже отмечалось, разнообразие теорий капитала обусловлено, прежде всего, процессом развития производительных сил, экономической системы общества в целом. А общие черты — результат того, что в процессе исторического развития капитала сохраняется его сущность, тогда как изменению подвергается форма — состав, структура.

В качестве основного вывода можно выделить общую сущность капитала, так или иначе отражаемую во всех теориях капитала. Она состоит в том, что капитал — это инвестиционный общественный труд, который в процессе непрерывного движения порождает доход.

В целом, выделяются три наиболее общих подхода в изучении категории «капитал»:

1. Отражение материально-вещественной базы капитала. Капитал — совокупность средств производства.

2. Определение капитала с точки зрения его денежной природы. Капитал — совокупность различных денежных форм, ценных бумаг. Движение капитала рождает доход в виде процента.

3. Подход к определению капитала как к общественному отношению. Такой подход отражает сущность капитала, раскрывает движущие мотивы его функционирования,

цели его движения. Капитал — отношение между людьми в процессе производства на основе отношений собственности по поводу воспроизводства экономической системы и получения прибыли, регулируемое системой интересов субъектов данного отношения.

Кроме того, для дальнейшего изучения интеллектуального капитала стоит выделить несколько особенностей капитала, которые раскрывают движение современного нематериального капитала.

1. Уже первые системные исследования капитала, так или иначе касались нематериальных аспектов. Внимание великих экономистов (А.Смит, Ж.Б.Сэй) к проблемам «субъективных» факторов производства дают нам право говорить, что теории человеческого и интеллектуального капиталов не просто отражают современные тенденции развития экономической системы общества, но затрагивают глубинные процессы, отражающие особенности процесса воспроизводства, не зависящие от социально-экономических условий. Таким образом, исследование категории «интеллектуальный капитал», особенности его воспроизводства затрагивает суть воспроизводственного процесса в обществе.

2. Определение капитала как дисконтированного дохода, данное Фишером, снимает последние сомнения в том, что интеллектуальный капитал имеет ту же экономическую природу, что и традиционные виды материального капитала.

3. Исследование политэкономов позволили осознать, что появление и развитие капитала потребовали смены способа организации производственных отношений, и это процесс объективный. Следовательно, появление интеллектуального капитала также будет требовать новой формы производственных отношений, хотим мы этого или нет.

4. Классическая экономическая теория сделала еще один важный вывод в теоретических исследованиях: капитал прирастает в производстве. Для интеллектуального капитала — особое значение он будет иметь при анализе его движения и воспроизводства.

5. С марксизмом связано детальное исследование эксплуатации как объективного явления в процессе движения капитала. В современных условиях важным становятся критерии эксплуатации. Это связано с тем, что, с одной стороны, мы не можем

абстрагироваться от наличия самого факта экономической эксплуатации факторов производства. Но с другой, — при изменении характеристик труда и капитала, увеличении значения их нематериальной сущности меняются и границы самой эксплуатации.

6. Представители теории «пределной полезности» (Бем-Баверк и Викселль), обратили внимание на взаимосвязь эффективности накопления капитала и его дальнейшей результативности. В частности, особый интерес вызывает окольный процесс производства.

Список литературы:

- 1 Серра А. Краткий трактат о средствах снабдить в изобилии золотом и серебром королевства, лишенные драгоценных металлов//Меркантилизм. М., 1935. С.102.
- 2 Кэне Ф. Избранные экономические произведения. М., 1967. С.104.
- 3 Антология экономической классики. М., 1993. С.308.
- 4 Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Соцгиз, 1962. С.206.
- 5 Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т.23. М: Изд-во политической литературы, 1960. С.161.
- 6 Критский М.М. Человеческий капитал в системе экономических отношений: Дис. ... д-ра эконом.наук. СПб., 1995.
- 7 Цвылев Р. Социальный конфликт в постиндустриальной экономике// МЭиМО.1998.№10.

Түйін

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ КАПИТАЛ ЖӘНЕ КАПИТАЛ ТЕОРИЯСЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

С.Г. Майдыров

экономика ғылымдарының кандидаты

Алматы экономика және статистика академиясының профессоры

Астана қ.

e-mail: lev530@bk.ru

Мақалада интеллектуалды капиталдың(ИК) өзгешеліктері мен капитал теориясының эволюциясы қарастырылған. ИК ұлттық экономиканың да және фирманың даму деңгейін де анықтайды. Капиталдың тарихи дамуында оның мәні сақталады, ал өзгеріске пішін-құрамы, құрылымы ұшырайды. Осы заманғы өндіріс информатизациясы, өнімді интеллектуализациялау үрдістері «ИК» мағынасын жаңа өндіріс факторы ретінде қалыптастырды.

Түйін сөздер: капитал, интеллектуал капиталы, адам капиталы

Summary
INTELLECTUAL CAPITAL AND THEORY CAPITAL

S. Maidyrov

Candidate of economy sciences

The professor of Almaty academy economy and statistica

e-mail: lev530@bk.ru

In the article are considered the intellectual capital (IC) features and capital theory evolution. IC determines the pace and development level of national economics as well as of the firms. The modern processes of production informatization and intellectualization formed the concept of 'IC' as a new factor of production.

Key words: capital, intellectual capital, human capital.

УДК 338.001.36

РОЛЬ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ

Н.И. Сахипов

к.э.н., доцент

Алматинская академия экономики и статистики

г. Алматы, Казахстан

e-mail: Sakhipov_n@mail.ru

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы управления стратегическими изменениями. Представлены основные аспекты научных исследований этих изменений: содержание, ситуация и процесс. Дан краткий анализ содержания и основных моделей осуществления организационных изменений по этим направлениям. Предлагается треугольник организационных изменений, позволяющий выработать у агента перемен более широкий, системный взгляд на осуществление стратегических перемен.

Ключевые слова: стратегия, организационные изменения, метод Бёрка и Литвина.

В последнее время появляются публикации, где утверждается, что даже в западных учебных заведениях больше внимание уделяется разработке стратегии, а не её реализации. Это во многом связано со слабой разработанностью существующих теорий и отсутствием практических методов.

Ещё в прошлом столетии известный учёный в области «Исследования операций» Р. Акофф утверждал, что современная эпоха является эпохой систем. Мы подчёркиваем: именно «систем». Это значит, что действие элемента какой-нибудь системы не столь эффективно как действия совокупности элементов, то есть не просто контроль, а система контроля, не просто планирование, а система планирования. Это подтверждается появлением в последнее время управленческих систем, которые соответствуют современной теории и практике менеджмента. К ним можно отнести, например, сбалансированную систему показателей, разработанную американскими учёными Р. Капланом и Д. Нортоном. Этот подход уже находит широкое применение в зару-

бежной (включая и российскую) практике стратегического управления организацией [1].

Однако процесс реализации стратегии настолько сложен и многогранен, что одного, пусть и эффективного, подхода не достаточно. Поэтому теоретики и практики всё больше внимания обращают на ту часть теории организации, которая именуется организационными изменениями.

Надо отметить, что изменения в организации, как феномен, существовали всегда, хотя бы потому, что организация, как живой организм, проходит различные стадии своего развития: рождение, рост, зрелость, старость. И независимо от того на какой стадии жизненного цикла она находится необходимость в изменениях неизбежна. В одних случаях она вызвана как внешними (изменение потребительских вкусов и предпочтений, характера конкуренции или появление новых технологий и т.д.), так и внутренними факторами (достигнутый успех требует разработки новых стратегий и, возможно, формирование новой корпоративной культуры и т.д.).

В бизнес литературе часто используются следующие термины: изменение, нововведение и преобразование. Принято считать, что изменения, нововведение и преобразование отличаются по своей сути. Так изменение — это постепенный или ступенчатый процесс перевода организации на новый уровень с использованием существующих идей и концепций. Нововведение связано с процессом выработки новых идей и концепций и применением их в условиях данной организацией. Преобразование — это процесс быстрого фундаментального изменения в методах работы организации, вызванный резко меняющимися условиями обстановки.

Интересно мнение известного учёного Дж. Коттера «Под **преобразованием** я имею в виду внедрение новых технологий, крупные стратегические сдвиги, реорганизацию рабочего процесса, слияния и поглощения, реструктуризацию бизнес-единиц, попытки существенно усовершенствовать механизм нововведений и культурные изменения» [2]. А Генри Минцберг вообще предлагает вместо термина «изменение» говорить об обновлении организации [3]. Таким образом, несмотря на то, что проблемы изменений являются традиционными проблемами менеджмента и анализируются и исследуются порядка более полусотен лет, тем не менее, единого мнения, что такое изменение, какие его количественные и качественные характеристики, до сих пор не существует. Может поэтому Э. Фрамгольц, один из известных специалистов-консультантов в области менеджмента, не даёт определение термину «изменение», а лишь описывает его суть: «производить что-то отличным образом в результате определённых действий» [4].

Исследований в области изменений очень много и все они носят междисциплинарный характер. Чтобы как-то упорядочить эти исследования учёные Ван-де Вен и Пул

предложили свою типологию [5]. Они представили четыре основных типа процессных теорий, объясняющих причину наличия изменений: это выше упомянутая теория жизненного цикла, дополнительно, телеологическая, диалектическая и эволюционная теории. В каждой теории процесс развития состоит из определённой последовательности событий и направляется соответствующим генератором изменений (двигателем перемен):

- в теории жизненного цикла процесс изменений проходит через известную последовательность событий, а двигателем перемен является внутренне присущая организации программа или регуляция;

- в телеологической теории цикл состоит из формулировки целей, их достижения, оценки и изменения на основе полученного опыта. Двигатель перемен — целенаправленные действия и социальное конструирование;

- в диалектической теории развитие происходит вследствие, как известно, борьбы противоположностей: тезиса и антитезиса. Их конфликт порождает синтез, который становится тезисом в следующем цикле диалектической последовательности. Двигателем перемен являются плюрализм, столкновение и конфликт;

- в теории эволюции повторяющаяся последовательность состоит из изменчивости, отбора, сохранения снова изменчивости. Двигатель перемен — это конкурентный отбор и ограниченность ресурсов.

В конечном итоге различные комбинации выше приведённых четырёх двигателей перемен дают схему 16 логических объяснений изменений и развития организации.

И здесь возникает вопрос: насколько эти теории организационных изменений могут способствовать эффективной реализации стратегии. Чтобы ответить на этот вопрос кратко рассмотрим следующие основные направления исследова-

ний организационных изменений: исследование содержания, исследование ситуации (контекста) и исследование процесса.

Наиболее примечательной из содержательных моделей является модель организационной диагностики Бёрка и Литвина (Рис. 1) [6].

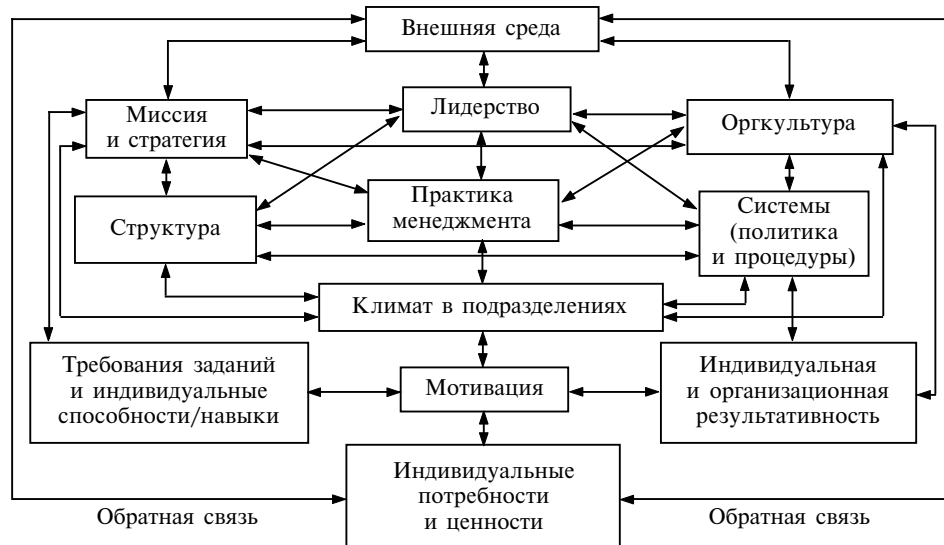

Рис. 1. Модель Бёрка и Литвина

Она состоит из трансформационных и транзакционных факторов. Трансформационные факторы (лидерство, культура, миссия и стратегия) сопряжены со сферами деятельности, требующими от персонала изменения поведения под воздействием внешней и внутренней среды. В отличие от них транзакционные факторы имеют дело с психологическими и организационными переменными. С их помощью можно прогнозировать и контролировать влияние рабочего климата в группе на мотивацию и результативность. К этим переменным относятся: методы управления, структура организации, системы (правила и процедуры), требования к выполнению задач и индивидуальные навыки и способности. Модель Бёрка и Литвина сопровождается диагностической анкетой, состоящей из 150 вопросов. Отвечая на эти вопросы и анализируя их, агенты перемен и менеджеры определяют: на какие факторы в пределах их

полномочий и когда следует обратить внимание.

Эта модель представляет собой в неявной форме системную модель организации, где можно выделить вход, выход и процессы преобразования. В ней уделяется больше внимание содержательной стороне организационных изменений (организационной структуре, соответствие организации и среды и т.д.) и меньше контексту и процессу изменений. Здесь как- бы кроется ответ на вопрос «Что надо изменить?».

Исследование контекста изменений организации способствует более глубокому пониманию ситуационной динамики организационных изменений. Так на основании некоторых исследований одни учёные пришли к следующим выводам о различных типах влияния внешней среды на ответные действия организации:

- изменение среды не обязательно увеличивает вероятность стратегической переориентации;
- размер организации не обяза-

тельно связан со снижением её способности реагировать на изменения;
— организации будут с большей вероятностью будут повторять опробованные ими изменения.

Другая группа исследований касалась влияния переменных структуры на инертность ответной реакции, взаимосвязь индивидуальности и имиджа организации и поддержки изменений. Таким образом, при изучении различных ответных действий организации у менеджеров возникает своё понимание того, насколько изменения внутренних и внешних компонентов, составляющих ситуационные элементы различных сред, необходимы для успешной реализации стратегии. Это понимание может привести в перспективе к созданию уникальных управленческих систем.

Теоретически наиболее разработанным и практически применимым является процесс осуществления изменений. Первопроходцем в этой области является социолог Курт Левин. В 1951г. он выделил следующие этапы в осуществлении организационных изменений: «размораживание», «движение» и «замораживание». На этапе «размораживания» происходит разблокировка установившихся

принципов поведения сотрудников. Чтобы изменения были возможны, это поведение необходимо «разморозить». Как только это произойдёт можно перейти ко второму этапу. На этом этапе приступают к осуществлению изменений. На последнем этапе происходит «замораживание» новых принципов поведения. Последние должны стать новой нормой.

Все последующие исследования в области процесса организационных изменений отличаются в основном количеством этапов. Например, широко известная модель Грейнера состоит из 6 этапов, модель Джадсона — из пяти этапов, известный специалист в области организационных изменений Джон Коттер предлагает агентам перемен 8-ми шаговую модель коренных изменений в организации, и этот список можно продолжить.

В процессе изучения этих научных направлений в исследования организационных изменений у автора возникло ощущение того, что эти направления можно каким-то образом объединить. И возникла идея некоего магического треугольника (по аналогии со стратегическим треугольником Кеничи Омае [7]) (Рис. 2).

Рис. 2. Треугольник организационных изменений

При реализации стратегии агента изменений необходимо комплексно подойти к осуществлению необходимых стратегических изменений, то есть принимать во внимание все три аспекта предстоящих изменений: содержание, ситуацию и процесс.

В контексте треугольника организационных изменений задача агента перемен — добиться согласованного и эффективного продвижения как отдельных, если необходимо, то и всех переменных организации в новое устойчивое состояние. Другими словами, ему необходимо разработать стратегию осуществления изменений. Эта стратегия должна соответствовать основной стратегии развития организации. Применение та-

кого мета — подхода, по нашему мнению, позволит выработать у агента изменений более широкий взгляд на проблемы осуществления перемен.

Использование предложенного метаподхода представляет собой сложную проблему. Для её решения потребуется построение сложной системы управления организационными изменениями. Однако следует помнить одну из основополагающих теорем кибернетики — теорему необходимого разнообразия Эшби. На языке теории управления она гласит: «Чтобы успешно противостоять среде сложность и быстрота принятия решений в фирме должны соответствовать сложности и скорости изменений, происходящих в среде»[8].

Список литературы:

- 1 Роберт Каплан, Дейвид Норберт. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. — 2-е изд./Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп — Бизнес», 2005. — 320 с.
- 2 Джон Коттер, Дэн Коэн. Суть перемен./Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп — Бизнес».
- 3 Г. Минцберг. Управление изменениями: обновление вместо трансформации. Вестник управления изменениями. МБУИ. — М. 2012.
- 4 Фрамгольд Э., Рэнделл И. Управление стратегическими изменениями: от теории к практике./Пер. с англ. — М.: Эксмо, 2012. 320 с.
- 5 Управление изменениями. 2-е изд./Пер. англ. СПб.: Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2010 — 496 с.
- 6 Попова Л.Ф. Роль организационной диагностической модели в системе управления адаптацией предприятия. «Вестник Саратовского государственного социально — экономического университета». № 5(49) 2013 с.85 — 89
- 7 Омае К. Мышление стратега: искусство бизнеса по-японски/Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 215 с.
- 8 Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. — М.: Экономика, 1989.- 519с.

Түйін

СТРАТЕГИЯНЫ ІСКЕ АСЫРУДА СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІМДЕРДІҢ РОЛІ

Н.И. Сахипов

э.г.к., АЭСА доценті

Алматы, Қазақстан

e-mail: Sakhipov_n@mail.ru

Мақалада стратегиялық өзгерістерді басқару сұрақтары қарастырылады. Осы өзгерістердің ғылыми зерттеулерінің негізгі аспектері ұсынылады: мазмұндама, жағдай және процесс.. Ол өзгеріс агентінің стратегиялық өзгерістерді жүзеге асы-

ру үшін кеңейтілген және жүйелі көзқарасты тудыруға мүмкіндік беретін ұйымдық өзгерістер ұшбұрышы ұсынылған.

Түйінді сөздер: стратегия, ұйымдастырушылық өзгерімдер, Бёрк пен Литвин әдісі.

Summary

A ROLE OF STRATEGIC CHANGES IN REALIZATION OF STRATEGY

N.I. Sakhipov

*Cand.Econ.Sci., associate professor
Almaty academy of economy and statistics
Alma-Ata, Kazakhstan
e-mail: Sakhipov_n@mail.ru*

The article discusses the management of strategic change. The main aspects of research of these changes are presented: content, process and situation. A brief analysis of the content and the main models of organizational change in these areas are given. Triangle of organizational changes is offered, it allows the agent to develop a broader change, systemic view of strategic changes.

Keywords: *strategy, organizational changes, Byork and Litvin's method.*

УДК338
**СОВРЕМЕННАЯ СПЕЦИФИКА УПРАВЛЕНИЯ
ДОЛГОСРОЧНЫМ ИНВЕСТИРОВАНИЕМ
В МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС КАЗАХСТАНА**

М.Р. Куватов

доктор экономических наук
профессор КазЭУ им Т. Рыскулова
г.Алматы, Казахстан

М.Л. Сулейменова

магистрант КазЭУ им.Т. Рыскулова
e-mail: meili_mika@mail.ru

Аннотация

*Малый и средний бизнес не только выполняет огромную социальную роль, под-
держивая экономическую активность большей части населения, но и обеспечивает
значительные налоговые поступления в бюджет. Мировой опыт показывает, что
если государство хочет развиваться динамично и устойчиво, то его социально-
экономические программы должны обязательно включать меры по стимулированию
малого и среднего бизнеса.*

*Сегодня в развитых странах на долю МСБ приходится от 40% до 90% объема
внутреннего валового продукта (ВВП). Поэтому вполне естественно, что правитель-
ства этих государств уделяют первостепенное внимание поддержке данного сектора.*

*В принципе казахстанский МСБ движется в русле глобальных тенденций, од-
нако его доля в экономике пока отличается от мировых критериев.*

Ключевые слова: малый и средний бизнес, управление долгосрочным инвести-
рованием, доля малого и среднего бизнеса в ВВП.

К настоящему времени в Респу-
блике Казахстан разработана и при-
меняется сложившаяся в результате
поиска и апробации за все годы не-
зависимости и рыночного развития
система мер поддержки развития ма-
лого и среднего бизнеса (МСБ).

За прошедший период были раз-
личные по эффективности этапы сти-
мулирования развития МСБ в стране.

На первых порах негативно ска-
зывалось отсутствие необходимого
опыта руководства сложными соци-
ально-экономическими процессами.
Это проявлялось во многих направ-
лениях деятельности, а не только в
рассматриваемом.

Нельзя не сказать и о недоста-
точности финансовых ресурсов, де-
фицит которых достаточно сильно
ощущался в девяностые годы про-
шлого века.

После финансовых систем мно-
гих стран наступил рецессии в ми-

ровой экономике как подавление
всемирного финансового экономи-
ческого кризиса связанных с ним ос-
таточных явлений, что достаточно
сильно влияет на процесс развития
казахстанской экономики, на при-
нимаемые руководством страны уп-
равленческие решения[1].

Здесь уместно отметить, что вы-
деление в рамках стабилизационных
мер 2 млрд. долларов США на под-
держку малого и среднего бизнеса в
Казахстане в разгар мирового финан-
сово-экономического кризиса, серьез-
но сказавшегося на деловой активнос-
ти, на экономической ситуации, на
социальной сфере в Республике Ка-
захстан, явилось демонстрацией важ-
ности социально-экономической роли
малого и среднего предприниматель-
ства в нашей новейшей истории[2].

Часть этих средств, а также
средств, которые были выделены тог-
да же на поддержку четырех ключе-

вых системообразующих, в финансово-экономической системе банков второго уровня, можно рассматривать как элементы долгосрочного инвестирования в МСБ в Казахстане. Сюда же надо отнести целевое выделение в тот период больших средств на поддержку сельскохозяйственного производства, где малые

и средние предприятия играют важнейшую роль.

В национальной экономике формируются основные источники инвестиций в МСБ Казахстана, в связи с этим вызывает интерес состояние экономики страны в части формируемого отраслями валового внутреннего продукта в последние годы.

Таблица 1 – Структура ВВП в 2010–2013 годах в процентах

	2010	2011	2012	2013
Производство	44,9	43,2	45,6	55,2
С/х, охота, лесное и рыбное хозяйство	8,7	8,2	7,8	8,0
Строительство	7,7	7,6	7,2	7,7
Промышленность	30,6	29,3	33,0	34,1
Услуги	51,9	53,1	54,0	55,3
Транспорт и коммуникации	11,2	11,9	11,5	11,9
Финансовая деятельность	3,9	4,5	5,0	5,4
Недвижимость, аренда и услуги	8,7	9,0	9,5	9,1
Торговля, ремонт автотранспорта и бытовой техники	13,1	13,8	13,9	14,3
Другое	15,0	15,8	16,4	17,3
КИУФП	-3,2	-4,5	-4,8	-5,1
Чистый объем налоговых поступлений на продукты и импорт	5,4	4,8		6,6
ВВП	100	100	100	100

Источник: Агентство Республики Казахстан по статистике[3]

Положение, занимаемое в экономике Республики Казахстан малым и средним предпринимательством, показывают следующие данные.

Основная часть малых и средних предприятий (МСП) задействована в сфере торговли, и в 2009 году они составляли более 40% от общего числа МСП. Сельское хозяйство также является важным сектором, где задействовано воздействие на 23,4% МСП. Экономический кризис 2008 года оказал негативное развитие малого и среднего бизнеса, но в целом их относительная значимость в экономической деятельности и занятости с 2005 года росла. В 2010 году их доля в экономике составила около одной пятой

ВВП, «что, кстати, по международным стандартам, является низким показателем, значит, курс на развитие МСБ, в том числе за счет инвестирования будет продолжен». Число частных фермеров составляет 23% от количества занятых в МСП при объеме производимой продукции лишь в 14%[4].

Как видно по произведенным данным МСБ, в стране развивается с прослеживающейся динамикой роста. Способствовало этому и такое важное решение Президента страны как введение моратория на проверки малого бизнеса, меры Правительства по упрощению регистрации предприятий для открывающих свой бизнес от 17 декабря 2003 года.

Чем было главным образом вызвано бурное для 20-летнего периода независимости Республики Казахстан все-таки бурное для нас развитие МСБ, да и вообще предпринимательства в целом? Есть две основные, на наш взгляд причины.

Первая заключается в том, что собственный бизнес, прежде всего малый бизнес, с началом перехода к рыночной экономике был воспринят многими гражданами как реальность, а открывающая определенные перспективы многими из них как единственно возможный способ существования через самозанятость.

Второй основной причиной является демонстрация опытом зарубежных стран той роли и миссии, которую могут играть, и которую выполняют малые и средние предприятия в национальных экономиках, индустриально развитых, передовых по уровню социального развития, имеющих значительные достижения стран.

Эти две основные причины являются главными побудительными мотивами, обуславливающими философию и политику управления МСБ на уровне центра и на уровне регионов.

Каждый бизнес стремится к воспроизводству, в идеале — к расширенному. Базой этого являются, в том числе инвестируемые на продолжительный срок финансы.

К осуществлению на большой период финансовых вложений можно сделать много уточнений, например, кто, когда, куда, на какой срок, с какой целью их будет вкладывать. Ответ на эти вопросы найти легче при краткосрочном инвестировании, чем при долгосрочном. Это понятно, а объясняется тем, что реализация интересов в первом случае происходит быстрее, чем во втором.

Как известно, отрасли делятся на те, где происходит быстрый оборот, быстрая окупаемость вложенных денежных средств и на те, где отдача от финансовых вложений происходит медленнее. Ярким примером такой полярности является торгов-

ля с одной стороны и промышленное производство — с другой.

Кроме того деление отраслей можно рассматривать по степени доходности. Так добыча ряда полезных ископаемых, добыча драгоценных металлов, камней, как и деятельность в финансовой сфере, например банковская, относятся к потенциально более доходным, также как и посредническая деятельность, обслуживающая целый ряд потребителей.

К изначально менее доходным можно отнести производство большинства из перечня существующих, производимых товаров. Некоторые группы товаропроизводителей вообще существуют на грани «финансовая состоятельность — несостоятельность» по результатам хозяйственного года. Это очень часто можно наблюдать, например, в аграрном секторе, где не крупные крестьянские (фермерские) хозяйства не могут, реализуя продукцию по существующим ценам, получить доход. Доход же предприятия в нашем случае — единственный источник внутренних инвестиций. В этих условиях единственным средством инвестиционной подпитки предприятий, испытывающих трудности, но представляющих ценность для государства — организация со стороны государства, взаимовыгодного для всех участвующих сторон, процесса инвестирования, ориентированного на перспективу. Увеличенный временной горизонт инвестиций — единственно возможный вариант достижения стратегических целей[4].

Сегодня предприятия МСБ должны рассматриваться как средство достижения Стратегии Казахстан2050. Лучше, если предприятия указанной категории станут как можно раньше полнее, успешнее выполнять функции в развитии экономики, в увеличении экономического роста, это даст нужную динамику приближения Казахстана к 30 наиболее развитым мировым державам.

Государство, конечно, не может стопроцентно субсидировать, полно-

стью взять на себя процесс развития предприятий рассматриваемой сферы. Речь должна идти исключительно о создании четкой, главное эффективной системы, дающей возможность развития инвестирования, самими предприятиями МСБ, системе, облегчающей осуществление привлечения собственных и внешних инвестиций, тогда гарантированно можно будет наблюдать в последующем рост, развитие предприятий МСБ, в том числе посредством модернизации, диверсификации, и большее участие их в индустриально-инновационном развитии страны. При этом важно учитывать особенности малого и среднего бизнеса, отличительные различия в их возможностях, в тенденциях развития.

За последние годы в Казахстане было достигнуто значительное улучшение бизнес среды, включая ее нормативные и налоговые аспекты, и особенно инфраструктуру. Однако необходимы дополнительные усилия для создания более благоприятных условий для частной инициативы и процветания предпринимательской деятельности. Общий результат государственных мер поддержки инновационной деятельности и предпринимательства в значительной степени зависит от общих рамочных условий, которые должны быть постоянным объектом внимания властей[5].

Казахстан принимает активное участие в международном сотрудничестве с целью получения доступа к новым знаниям, определения лучших практик и развития контактов, с тем, чтобы повысить эффективность МСБ.

Некоторые инициативы осуществляются различными учреждениями. Тем не менее, механизмы взаимодействия применяемых мер не всегда изучены в полной мере, и реализация некоторых мер не всегда доведена до конца.

Государство должно осуществлять всестороннюю поддержку предпринимательства, которое является ведущей силой национальной экономики. В связи с этим:

- необходимо создать условия, чтобы человек смог попробовать себя в бизнесе, стать полноценным участником проводимых в стране экономических преобразований, а не ждать, что государство решит за него все проблемы;

- для построения надежного диалога на принципах государственно-частного партнерства необходимо продолжить консолидацию бизнеса;

- необходима вторая волна широкомасштабной приватизации.

Для дальнейшего развития предпринимательства необходимо предоставление следующих условий: знания по ведению бизнеса (кадры, бизнес-навыки, бизнес-планирование, стратегирование); информация о рынке (маркетинг, рынки сбыта, партнеры, конкуренты); доступность капитала и технологий (кредиты, инвестиции, лицензии и патенты); административные барьеры (лицензирование, разрешения, администрирование, конкуренция); инфраструктура поддержки (институты развития, СЭЗ, инкубаторы, ассоциации, транспортно-логистические коммуникации)[6].

Список литературы:

- 1 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2010 года.
- 2 Тэпман Л.Н. Малый бизнес. – М, ЮНИТИ 2004, 545с.
- 3 Агентство Республики Казахстан по статистике
- 4 А. Колесников, Л. Колесникова. Малый и средний бизнес: эволюция понятий и проблема определения. – М., 1998. 454с.
- 5 Кеннет Дж. Малый бизнес – стратегическое планирование.- М., 1999.
- 6 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 17 января 2014 года[<http://www.akorda.kz/>]

Түйін

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСІНДЕ ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ИНВЕСТИЦИЯЛАУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛЕГІ

М.Р. Куватов

Экономика ғылымының докторы, профессор

Т. Рыскулов атындағы Қазақ Экономикалық Университеті

Алматы қ., Қазақстан

М.Л. Сулейменова

Т. Рыскулов атындағы Қаз ЭУ магистранты

e-mail: meili_mika@mail.ru

Шағын және орта бизнес тек қана зор әлеуметтік рөл атқарып қана қоймай, тұрғындардың басым бөлігінің экономикалық белсенділік терін қолдай отыра, бюджет кесалық салымының келіп түсуін айт арлықтай қамтамасыз етеді.

Әлемдік тәжірибе мынаны көрсетеді, егерде мемлекет динамикалық және орнықты дамығысы келсе, әлеуметтік-экономикалық бағдарлама орта және шағын бизнестің тұрақтануы бойынша шараларды міндетті түрде енгізуі қажет.

Бүгінгі таңда дамыған елдерде ШОБ үлесіне жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) 40 пайыздан 90 пайызына дейін келеді. Сондықтан да бұл мемлекеттердің үкіметтері атаулы секторды қолдауға маңдай алды назар бөледі. Қазақстандық ШОБ Жаһандық үрдістер ағымында жылжуда, дегенмен әлемдік критерийлерден экономикадағы оның үлесі әзірше ерекшелеу.

Түйінді сөздер: шағын және орта бизнес, ұзақмерзімді инвестициялауды басқару, ЖІӨде шағын және орта бизнестің үлесі.

Summary

MODERN SPECIFICS OF MANAGEMENT OF LONG-TERM INVESTMENT IN SMALL AND MEDIUM BUSINESS OF KAZAKHSTAN.

M.R. Kuvatov

Doctor of Economics science

Professor of Kazakh Economics University of named T.Ryskulov

Almaty city, Kazakhstan

M.L. Suleimenova

Master degree of 1st course of Kazakh Economics University of named T.Ryskulov

Almaty city

e-mail: meili_mika@mail.ru

Small and medium business – a basis of stable civil society, and depends on its development welfare of all Kazakhstan citizens. SMB not only carries out a huge social role, maintaining economic activity of the most part of the population, but also provides considerable tax revenues in the budget.

In a present difficult situation of SMB can act as the stabilizer, and therefore has the right to count on the corresponding attention of society and the state. World experience shows that if the state wants to develop dynamically and steadily, its social and economic programs have to include surely measures for stimulation of small and medium business.

Today in the developed countries to the share of SMB falls from 40% to 90% of volume of the internal gross product (IGP). And therefore it is quite natural that the governments of these states pay paramount attention to support of this sector. In principle the Kazakhstan SMB moves in line with global tendencies, however its share in economy while strikingly differs from world criteria.

Keywords: small and medium business, management of long-term investment, share of small and medium business in gross domestic product.

УДК 351
**ҚАЗАҚСТАНДА ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ
ӨРЛЕУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚТЫ
ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНІҢ
НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

А.С. Кемалова

экономика ғылымының кандидаты

Л.Р. Такенова

магистрант

С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті, Қазақстан

Аңдатпа

Өркендеген елдердегі әлеуметтік мемлекеттің құрылуы мемлекеттік құрылыстағы жаңа қадам деп тұжырымдауымызға болады. Әлеуметтік мемлекет — өз азаматтарының өмір сүруіне лайықты жағдаймен қамтамасыз етуге, әлеуметтік жағдайының қорғалуына, материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға, өндірісті басқаруға ұмтылатын мемлекет.

Түйінді сөздер: *әлеуметтік қорғау, әлеуметтік мемлекет, әлеуметтік қорғау мәселелері.*

Қазақстан республикасының реформасының негізгі мақсаттарының бірі — әлеуметтік мемлекет құру. Бірақ мұның мәнін кез-келген қарапайым адамның түсіндіріп беруі мүмкін емес. Себебі, ұсынылған идея бұқара халықтың қоғамдық санасында, күнделікті өмірінде өте төменгі деңгейде тараған. Қалай дегенде де бұқара халық белгілі бір дәрежеде, әлеуметтік мемлекет дегеніміз не, оның қасиеті, белгілері, өзіне тән ерекшеліктері, қызметі туралы нақты білуі қажет [1].

Сондықтан, әлеуметтік мемлекет мәселесі өзекті де маңызды мәселелердің бірі екендігін атап көрсетеміз.

Әлеуметтік мемлекеттің басты тұжырымдамасының негізі — өте ертеде пайда болған әлеуметтік саясатқа келіп тіреледі. Ертеде көптеген билеушілер, мысалы, Рим цезарлары жағдайы өте төмен адамдарға нан тарату мен ойын-сауықтар ұйымдастыру арқылы қамқорлық жасаған. XIX ғасырдың екінші жартысында «әлеуметтік мемлекет» ұғымын алғаш рет ұсынған неміс ғалымы Лоренц Фон Штайнер болды. Ол «әлеуметтік мемлекет өз азаматтарын экономикалық және қоғамдық дамуға дағдылан-

дырып, үйретуге міндетті, себебі, бірінің дамуы — екіншісінің дамуына шарт болуы қажет, әлеуметтік мемлекеттің негізгі мәні де осы болып табылады» деп көрсеткен.

1930 жылы неміс ғалымы Герман Геллер әлеуметтік-саяси әдебиетке әлеуметтік құқықтық мемлекет ұғымын ендірді. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін бірқатар Батыс Еуропалық мемлекеттердің Конституциясында әлеуметтік мемлекет формуласы жазылған еді. XX ғасырдың 60 жылдары шамасында алғашқы әлеуметтік мемлекеттер, мысалы, Францияда, Германияда, Швецарияда және Англияда, т.б. елдерде құрыла бастады. Олардың негізгі өмір сүру шарты — қоғамдағы жағдайы нашар топты қолдау үшін халықтық табыстың белгілі бір бөлігін бөле алатын экономикалық дамудың ең жоғарғы деңгейі болып табылады.

Әлеуметтік мемлекеттің мәнін терең түсіну үшін оның белгілерін ажырата білу қажет. Бірінші белгісіне — әлеуметтік саясатты жүзеге асырудағы құқықтық табиғаты, мемлекеттің әлеуметтік процестерді бақылау және бағыттау міндеті жатады, екінші —

әлеуметтік сақтандыру жүйесінің жасақталуын айтуға болады, үшінші — бюджеттік-әлеуметтік төлемдер, төртінші — әлеуметтік қамсыздандыруды, жұмыспен және мемлекеттік қорғауды қамтамасыз ететін мемлекеттік жүйенің болуы саяды, бесінші — қоғамның әрбір мүшесіне мемлекеттің әлеуметтік қолдау көрсетуіне жатады, алтыншы — өз азаматтарының әлауқатының жоғары деңгейі үшін, жауапкершілігін арттырумен сабақтасқан.

Әлеуметтік мемлекеттің пайда болуы — құқықтық мемлекет құру принциптерінің рөлін төмендеткен (әлсіреткен) жоқ.

Әлеуметтік мемлекеттің мәні мен мақсаты — қоғамдағы бейбітшілік пен татулық үшін жағдай жасау, әлеуметтік серіктестік институттарын дамыту, еңбекшілерге әділетті де лайықты еңбекақы төлеу құқығына және қауіп-қатерден қорғауға кепілдеме беру. Осындай мемлекетті құрудың міндетті шарты — саяси және экономикалық билік бөлісі болып табылады.

Соған қарамастан, белгілі сипаттамасы бар әлеуметтік мемлекет туралы ереже Қазақстан Республикасы Конституциясында көрсетілуге тиіс, ол өкімет билігіндегі және қарапайым азаматтардың өз міндеттерін есіне салатындай болуы керек. Ол мемлекеттің негізгі функциясы мұқият қарастыруды қажет ететін маңызды мәселе болып табылады. Әлеуметтік мемлекеттің пайда болуы мен қалыптасу тарихын саралап талдау, әлеуметтік қамсыздандыру функциясының кезек күттірмейтін проблема екендігін дәлелдеді. Ол — мемлекеттің алғаш заңдастырылған міндеттері болғандықтан және әлеуметтік сапаға жетуге жасаған қадамы болғандықтан, қоғам және тұлға қатынастарының өзгеруінің бастамасы болды. Сондай-ақ, әлеуметтік қамсыздандыру өндірістігі материалдық игілік — жасына, жынысына, денсаулық, т.б. жағдайына қарамастан қоғамның барлық мүшесіне тиісті болуы керек. Әлеуметтік қамсыздандыруды

қалыптастыру кезеңі құқықтың негіздің пайда болуы мен әлеуметтік процестерді құқықтық реттеу функциясын мемлекеттің өз міндетіне алуымен тікелей байланысты.

Одан әрі бұл функция әлеуметтік бағдарламаны бюджеттік қаржыландыру арқылы және әлеуметтік қамсыздандырудың мемлекеттік құрылымын құру барысында жүзеге асырылады. Осындай мемлекеттің басқа да атрибуттары — әлеуметтік сақтандыру, әл-ауқат деңгейі үшін мемлекеттің жауапкершілігі, әлеуметтік қолдау мүмкіндігін алуы — әлдеқайда кейінірек.

Әлеуметтік мемлекеттің екінші функциясы — білім және денсаулық сақтау мүмкіндіктерін қамтамасыз ету. Бұл екі функция тек әлеуметтік мемлекетке ғана тән еместігін айта кеткен жөн. Адамдардың физикалық және экономикалық өмірінің маңызды алғы шарттары болғандықтан олар кез келген мемлекеттің типіне қарамастан жүзеге асырылады.

Әлеуметтік мемлекеттің үшінші функциясы — әлеуметтік қорғау. Оның пайда болуы, ең алдымен, азаматтардың әл-ауқатының деңгейіне мемлекет жауапкершілігінің қалыптасуына байланысты еді. Әлеуметтік мемлекеттің төртінші функциясы — әлеуметтік теңсіздікті бәсеңдету. Оны жүзеге асыру — барлық адамдардың бірдей әлеуметтік қолдау табу атрибутының пайда болғанынан бастап мүмкін болды. Әлеуметтік қорғау мен әлеуметтік қамтамасыз етудің ертеректе қалыптасқан механизмі мен жалпыға бірдей әлеуметтік қолдау принциптерін жүзеге асыру — теңсіздікті толығымен жоюға мүмкіндік береді [2].

Әлеуметтік мемлекеттің бесінші функциясы — еңбекпен қамтамасыз ету. Германияда Веймар Республикасы кезінде мемлекеттік функция ретінде пайда болған және Ф. Рузвельттің «Жаңа курс» саясатында маңызды рөл атқарған бұл функция тек қана екінші дүниежүзілік соғыстан кейін, шын мәнінде, мемлекеттің ажырамас қызмет бөлігіне айналған.

Қорытындылай келе, өркендеген елдердегі әлеуметтік мемлекеттің құрылуы мемлекеттік құрылыстағы жаңа қадам деп тұжырымдауымызға болады. Әлеуметтік мемлекет жоғарыда айтқанымыздай – өз азаматтарының өмір сүруіне лайықты жағдаймен қамтамасыз етуге, әлеуметтік жағдайының қорғалуына, материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға, өндірісті басқаруға, қоғам мен мемлекет іске араластыруға ұмтылатын мемлекет. Бұл мәселе – жағдайы нашар қамтамасыз етілген топтың пайдасына ұлттық табыстың қайта бөлудің көмегімен, халықты жұмыспен қамтамасыз ету, еңбекті қорғау, білім алу, денсаулық сақтауды, бүкіл қоғамның мәдениетін, т.б. дамыту саясатын жүргізуді жүзеге асыру барысында қол жетіп, орындалады. Әлеуметтік мемлекет қоғамдағы экономикалық, әлеуметтік және т.б. теңсіздіктерді бәсеңдетуге, жуып-шаюға бар күш-жігерін жұмсайды.

Алға қойылған мақсатты іске асыру үшін мынадай міндеттерді шешу қажет:

- әлеуметтік көмек көрсетудің атаулы сипатын күшейту;

- аз қамтылған халықтың еңбекке қабілетті бөлігінің кедейшілігін белсенді еңсерудің нақты тетіктерін пайдалану.

Лайықты еңбек мүмкіндіктерін кеңейту, икемді еңбек нарығын арттыру мақсатында:

- өңірлік орталықтарда өндірісті оңтайлы орналастыру, салалардың кластерлік дамуы, экономиканың шикізаттық емес секторын дамыту негізінде жұмыс орындарын құруды;

- кәсіби оқыту жұмыс берушілердің персоналды ішкі өндірістік оқытуды, кадрларды кәсіби даярлау мен қайта даярлауды ұйымдастыруда қатысуын ынталандыру арқылы жұмыс күшінің кәсіби-біліктілік деңгейін арттыруды;

- жұмыссыздардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыру бойынша тиімді әлеуметтік қол-

дау көрсетуді көздейтін жүйелі шаралар қабылданатын болады

Жастардың кәсіби білім алуына, жеке кәсіп ашуына, жастарды шағын және орта бизнес саласына тартуға арналған кредит беру және гранттар бөлу бағдарламасын іске асыру арқылы оларды жұмыспен қамтудың белсенді саясатын жүргізу жөнінде шаралар қабылданатын болады[3]. Алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін міндеттердің болғандығы орынды. Дегенмен де дамып келе жетқан Қазақстан алдында әлеуметтік қорғау жүйесінде орын алған мәселелер жеткілікті:

1. Қазіргі кезде экономикалық табиғи ресурстарға байланысты. Бұл әлемдік сұраныстың құбылмалығына бағынышты. Мұнай саласына байланысты жұмыссыздықтың өсуіне, яғни отандық жұмысшыларға сұраныстың болмауы, бұл өз деңгейінде кедейліктің азаюына алып келмейді.

2. Адамдық капиталға инвестициялық құралдардың жетіспеуі. Денсаулықты сақтау, білім беру және әлеуметтік активті адамдар жаңа глобальды экономикада бәсекеге қабілетті бола алмайды.

3. Демографиялық тенденция елеміздегі ең маңызды мәселелердің бірі халықтың санын көбейту ең басты мақсат болып табылады.

4. Қазақстанда кедейліктен зардап шегіп отырған бұл-экологиялық аспектілерді басқару болып табылады, экологиялық қасіреттер (Арал теңізі, Семей ж.т.б) бұл денсаулықты сақтауда ішкі көші-қон мәселесі және аймақтық теңсіздіктің өсуіне алып келеді.

5. Соңғы жылдары тұрақты экономикалық өсім болған жағдайда да ЖІӨ әлеуметтік салаға шығындардың үлесін қысқартып отыр. Әлеуметтік саланы «2030 және 2010» стратегияға байланысты бюджетті дамытуға бағытталуы керек. Денсаулықты сақтау және білім беруде қажетті инвестиция тартуды басқару ресурстарды сонымен бірге халықтың кедей топтарының азаюы орын алуы керек.

6. Халықтың әлеуметтік жағынан әлсіз қорғалған топтары Үкімет тарапынан ерекше назар аударуды талап етеді. Егер өз уақытында шара қолданбаса, ұзақ мерзімді кедейлікті азайта алмайды.

Әлемдік дағдарыстың шарпуына қарамай, еліміздің қарқынды дамуы өткен жылы сыр берген жоқ. Қай салада да өсіп – өркендеу айқ-

ын байқалады. Әр жыл сайынғы халыққа Жолдауында әлеуметтің әлеуетін арттыру жөніндегі Президенттің нақты тапсырмалары жоғарыдағыдай шешімін тауып, халықтың тұрмыс-тіршілігін, күнкөріс қарекетін жақсартуға септігін тигізіп келеді. Осыған байланысты жасалып жатқан іс-шаралар оң шешімін табады деп айтуға болады.

Әдебиеттер:

1 Н.Ә. Назарбаев. «Жаңа онжылдық-Жаңа экономикалық өрлеу-Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» -Елбасының Қазақстан халқына жолдауы.-Астана, Ақорда, 2010 ж.

2 Н.Ә. Назарбаев. Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы.- Алматы: Дәуір, 1992.- 56 б.- 20 21 б

3 Кажыкен. М Некоторые аспекты планирования социальной политики в контексте устойчивого развития//Труд в Казахстане, Алматы, 2009, с.35-38

Резюме

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ

А.С. Кемалова

к.э.н.

Л.Р. Такенова

магистрант

Актюбинский университет имени С. Баишева

Казахстан

Построение социального государства в цивилизационных странах можно обозначить как новый шаг в государственном устройстве. Социальное государство – это государство которое стремится обеспечить жизнь своих граждан необходимыми условиями, охраной социального положения, удовлетворением духовных и материальных потребностей, а также управлением производством.

Ключевые слова: *социальная защита, социальное государство, проблемы социальной защиты.*

Summary

THE MAIN PROBLEMS OF SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN THE CONDITIONS OF GROWTH OF NATIONAL ECONOMY IN KAZAKHSTAN

A.S. Kemalova

Candidate of Economic Sciences

L.R. Takenova

undergraduate

Aktyubinsk university of a name of S. Baishev, Kazakhstan

The construction of social State in the civilized countries is the good opportunity to State organization. The social State strives to provide citizen's life with necessary condition, the protection of social position, the satisfaction of inner and material requirement and the administration of production.

Keywords: *social protection, social State, social protection issues.*

УДК338.42

КРИТЕРИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ИХ ХАРАКТЕРИСТИКА

А. Мусина

Магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

Алматы, Казахстан

e-mail: i_dos9@mail.ru

Аннотация

Экономическая безопасность страны сегодня выдвинулась в число проблем, привлекающих пристальное внимание специалистов самого различного профиля. Связано это, прежде всего, с тем, что экономическая сфера государства является стержневой и определяет жизнеспособность прочих сфер. Влияние экономической сферы на другие более ощутимо, чем влияние этих сфер на нее. Соответственно и экономическая безопасность является доминирующей по отношению к прочим видам безопасности.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, показатели экономической безопасности, уровни экономической безопасности.*

Сущность экономической безопасности реализуется в системе критериев и показателей. Критерии экономической безопасности — это оценка состояния экономики с точки зрения важнейших процессов, отражающих сущность экономической безопасности [1].

Критериальная оценка безопасности включает в себя оценки ресурсного потенциала, уровня эффективности использования ресурсов конкурентоспособности экономики, целостности территории и экономического пространства, суверенитета, независимости и возможности противостояния внешним угрозам, социальной стабильности и условий предотвращения и разрешения социальных конфликтов.

Пороговые уровни снижения безопасности можно охарактеризовать системой показателей общеэкономического и социально-экономического значения, отражающих, в частности:

— предельно допустимый уровень снижения экономической активности, объемов производства, инвестирования и финансирования, за пределами которого невозможно са-

мостоятельное экономическое развитие страны на технически современном, конкурентоспособном базисе, сохранение демократических основ общественного строя, поддержание оборонного, научно-технического, инновационного, инвестиционного и образовательно-квалификационного потенциала;

— предельно допустимое снижение уровня и качества жизни основной массы населения, за пределами которого возникает опасность неконтролируемых социальных, трудовых, межнациональных и других конфликтов; создается угроза утраты наиболее продуктивной части национального «человеческого капитала» и нации как органичной части цивилизованной общности;

— предельно допустимый уровень снижения затрат на поддержание и воспроизводство природно-экологического потенциала, за пределами которого возникает опасность необратимого разрушения элементов природной среды, утраты жизненно важных ресурсных источников экономического роста, а также значительных территорий проживания, размещения производства и

рекреации, нанесение непоправимого ущерба здоровью нынешнего и будущего поколений и др.[2].

Среди показателей экономической безопасности можно выделить показатели:

- экономического роста (динамика и структура национального производства и дохода, показатели объемов и темпов промышленного производства, отраслевая структура хозяйства и динамика отдельных отраслей, капиталовложения и др.);
- характеризующие природно-ресурсный, производственный, научно-технический потенциал страны;
- характеризующие динамичность и адаптивность хозяйственного механизма, а также его зависимость от внешних факторов (уровень инфляции, дефицит консолидированного бюджета, действие внешне-экономических факторов, стабильность национальной валюты, внутреннюю и внешнюю задолженность);
- качества жизни (ВВП на душу населения, уровень дифференциации доходов, обеспеченность основных групп населения материальными благами и услугами, трудоспособность населения, состояние окружающей среды и т. д.) [3].

Важнейшим фактором, в значительной степени предопределяющим многие экономические и социальные характеристики страны, является уровень ее экономического развития, определяемый, как правило, величиной производимого валового внутреннего продукта на душу населения. Именно от его величины во многом зависят уровень, качество и продолжительность жизни населения, состояние его здоровья, качество питания, уровень образования, финансовые возможности государства и общества по обеспечению социальной защиты нетрудоспособных, достижению необходимой степени обороноспособности страны, развитию науки, искусства, культуры. Поэтому уровень экономического развития выступает одним из важ-

нейших показателей состояния экономической безопасности.

Для переходного периода определяющей является разработка пороговых значений по следующим параметрам:

- объем ВВП, ниже которого невозможно самостоятельное экономическое развитие страны на современном, конкурентоспособном базисе, а также инвестирование и финансирование основных сфер деятельности;
- удельный вес в промышленном производстве высокотехнологичных обрабатывающих отраслей, в том числе наукоемких, и потребительских товаров;
- удельный вес импорта во внутреннем потреблении по отдельным группам продовольственных и потребительских товаров, а также изделий производственно-технического назначения;
- уровень жизни основной массы населения, за пределами которого возникает опасность некоторых социальных конфликтов. При этом создается угроза депопуляции населения и утраты наиболее продуктивной части национального «человеческого капитала»;
- обеспеченность поддержания и воспроизводства природно-экологического потенциала с целью предотвращения необратимого разрушения природной среды, утраты жизненно важных ресурсных источников экономического роста и нанесения ущерба здоровью нынешнего и будущего поколений;
- оценка уровня экономической независимости страны от зарубежных стран, характеризующая влияние внешних факторов на экономическое развитие: структура импорта и экспорта, доля российской экономики на мировых товарных рынках.

Количественные параметры (пороговые значения) экономической безопасности будут меняться во времени в зависимости от международной политической и военной ситуации, степени вероятности возникно-

вения тех или иных угроз, новых научно-технических открытий и потребностей людей, общества и государства. Отклонение в худшую сторону этих пороговых значений от фактического или прогнозируемого уровня и характера развития экономики свидетельствует об угрозе экономической безопасности и о необходимости принятия специальных, в том числе государственных, мер по выявлению положения.

Система показателей-индикаторов, получивших количественное выражение, позволяет заблаговременно сигнализировать о грозящей опасности и предпринимать меры по её предупреждению.

Важно подчеркнуть, что наивысшая степень безопасности достигается при условии, что весь комплекс показателей находится в пределах допустимых границ своих пороговых значений, а пороговые значения одного показателя достигаются не в ущерб другим. Например, снижение темпа инфляции до предельного уровня не должно приводить к повышению уровня безработицы сверх допустимого предела, или снижение дефицита бюджета до порогового значения — к полному замораживанию капиталовложений и падению производства и т.д.

Одним из наиболее важных факторов, влияющих на темпы экономического роста и, следовательно, предопределяющих состояние экономической безопасности, является экономическая политика. Поэтому обеспечение экономической безопасности входит в состав важнейших функций государства. Проблема экономической безопасности никогда не существовала сама по себе. Она является производной от задач экономического роста на каждой ступени развития общества.

В основе качества жизни населения лежат следующие элементы:

- наличие у людей хорошей работы и достойной зарплаты;
- возможность пользоваться гарантированными качественными ус-

лугами здравоохранения и социального обеспечения;

- существование нормальных условий для рождения и воспитания детей;

- хорошее (нормальное) жилье;
- общественная безопасность;
- политическая стабильность, образовательные;

- культурные и досуговые возможности;

- качество окружающей среды и т.д.

В количественную характеристику качества жизни включаются такие ее показатели, как степень удовлетворения потребностей, материальные, энергетические, трудовые и финансовые затраты на удовлетворение каждого вида из совокупности объективных потребностей.

Говоря о совокупности объективных потребностей человека, нужно исходить из чувства здравого смысла из законов формальной логики.

Уровень качества жизни определяется на основе экспертных оценок и социологических опросов. Полный комплекс таких исследований весьма сложен и не разработан. Отдельные попытки определения уровня жизни опираются на традиционные приоритеты и имеют относительный сопоставительный характер.

Определенно эти показатели позволяют получить общее представление об уровне экономической безопасности страны. Однако рассмотренные критерии экономической безопасности страны не могут быть признаны универсальными и применимыми ко всем случаям. На том или ином историческом отрезке для разных стран критерии экономической безопасности могут иметь различную актуальность. В любом случае экономическая безопасность страны во многом зависит от уровня качества жизни в стране, от политики государства, направленной на повышение жизненного уровня населения.

Список литературы:

- 1 Илларионов А. Критерии экономической безопасности//Вопросы экономики. – 2008. – № 10.
- 2 Алмаев М., Мехед Н., Фомин А. Сущность и угрозы экономической безопасности//Власть. -2009. – № 12.
- 3 Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России//Вопросы экономики.- 2010. -№12.

Түйін **ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУЫПСІЗДІКТІҢ КРИТЕРИЙЛЕРІ** **ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ СИПАТТАМАСЫ**

А. Мусина

магистрант

Алматы экономика және статистика Академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: i_dos9@mail.ru

Елдің экономикалық қауіпсіздігі бүгін әртүрлі бағыттағы мамандардың назарында. Оның басты себебі экономикалық тараптың басқа салаларға деген ықпалынан және басымдырақ болуынан. Соған сәйкес экономикалық қауіпсіздік те өзге қауіпсіздіктерге қарағанда салмақтырақ.

Түйінді сөздер: экономикалық қауіпсіздік, экономикалық қауіпсіздік көрсеткіштері, экономикалық қауіпсіздік деңгейлері.

Summary **CRITERIA OF ECONOMIC SECURITY AND THEIR CHARACTERISTIC**

A. Musina

undergraduate

Almaty Academy of Economics and Statistics,

Kazakhstan

e-mail: i_dos9@mail.ru

Economic security of country was today pulled out in the number of problems attracting intent attention of specialists of the most different profile. It is constrained, foremost, with that an economic sphere of the state is cored and determines viability of other spheres. Influence of economic sphere on other more perceptibly, than influence of these spheres on her. Accordingly economic security is to dominant in relation to other kinds safety.

Key words: economic security, indicators of economic security, levels of economic security.

УДК 33 КБК 6529

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНДУСТРИАЛДЫ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЯСАТТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ

Г.М. Тоқтарбаева

магистрант

Алматы экономика және статистика академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: gauhar_1978@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада еліміздің экономикасының тұрақтылығын және қазақстандықтардың әл-ауқатын көтеруге мүмкіндік беретін интенсивті инновациялы-индустриалды саясатын белсенді түрде іске асырудың аспектілері қарастырылған.

Саясатты жүзеге асыру жолында бағдарламаны іске асыру үш бағытта жүруі қажет: экономиканың негізгі салаларын жаңарту және диверсификациялау, жұмыспен қамтамасыз етуде жоғары көрсеткіштерге қол жеткізіп, «болашақтың экономикасын» дамыту, салаларды дамыту.

Стратегия ғылым мен инновациялық қызметті ынталандыруға бағытталған белсенді мемлекеттік ғылым мен инновациялық саясатты жүргізуге талпынады.

Түйінді сөздер: инновациялы-индустриалды саясат, мемлекеттік ғылым мен инновациялық саясат, экономиканы диверсификациялау.

«Инновациялық даму» дегеніміз жаңалық пен ғылымды, технологияны өндіріспен тығыз байланыстыру көзделген экономикалық даму бағыты. Республикамыздың Индустриалды-инновациялық дамуы стратегиясының басты мақсаты да тұрақты өсім траекториясына шикізаттық бағыттан сервистік-технологиялық экономикаға көшу мақсатында өндіріс салаларын девирсификациялау көзделген. Инновациялық даму жолын таңдау себептерінің негізгілері: әлемдегі өнеркәсіптің технологиялық жолмен қарқынды дамуы, әлемде жаһандану процесінің өріс алуы, Қазақстанның БСҰ-на кіру мақсатына байланысты өнеркәсіпті бәсекелестікке дайындау қажеттілігі және бәсекеге қабілетті еңселі елу елдің қатарына қосылу дағы мақсатқа жету.

Қазақстанның қазіргі таңдағы экономикасында мынадай проблемалар орын алуда: экономиканың шикізат бағыттылығы; әлемдік эко-

номикаға ықпалдасудың әлсіздігі; ел ішіндегі салааралық және өңіраралық экономикалық ықпалдасудың босандығы; өндеуші өнеркәсіп өнімділігінің төмендігі; ішкі рынокта (шағын экономика) тауарлар мен қызметтерге деген тұтыну сұранысының мардымсыздығы; өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымның жеткілікті дәрежеде дамымауы; мұнай-газ және кен-металлургиялық кешенге жатпайтын экономика салаларында негізгі қорлардың тез тозуы; кәсіпорындардың жалпы техникалық және технологиялық тұрғыдан артта қалуы; ғылым мен өндіріс арасында ұтымды байланыстың болмауы; ғылыми-зерттеу тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға (ҒЗТКЖ) қаржының аз бөлінуі; отандық ғылымның нарықтық экономика жағдайларына нашар бейімделуі, ғылыми-техникалық өнімді тауар деңгейіне дейін жеткізудің ықпалды тетіктерінің болмауы, соның салдарынан тұтастай

алғанда инновациялық ұсыныстар деңгейінің төмен болуы; мамандарды және жұмысшы кадрларды даярлау мен қайта даярлаудың қазіргі заманғы жүйесінің болмауы; экономиканың өңдеуші секторларына инвестициялар салуға отандық қаржы институттары үшін ынталандыру көздерінің болмауы; менеджменттің экономиканы ғаламдану үрдістеріне және сервистік технологиялық экономикаға өтуге бейімдеу міндеттеріне сәйкес келмеуі.

Инновациялық саясаттың негізгі мақсаты — экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету. Дамыған елдердің өзі жаңа технология қай жерде пайда болса да елдің аумағына алып келуге құмар. Осындай жағдайларды ескере келгенде тұжырымдама мақсаты ел экономикасының қарқынды дамуын қамтамасыз ету мен бәсекеге қабілеттілікті арттыру болып отыр. Бағдарлама үш бағыт бойынша жүзеге асуы тиіс: экономиканың негізгі салаларын жаңғырту мен әртараптандыру; «болашақтың экономикасын» дамыту; жұмыспен қамтудың жоғары деңгейіне қол жеткізе отырып, салаларды дамыту.

Бәсекеге қабілеттіліктің басты түйіні экономиканы жаңғырту және әртараптандыру. Қолда бар саланы жаңғырту жолымен тиімділікке қол жеткізу. Ондағы мақсат еңбек өнімділігі мен өзіндік құнды арттыру. Негізгі күш импорт алмастыру мен экспорттың күшеюіне әкелетін секторларға жұмылдырады. Жаңа жоғары технологиялы жұмыс орындарын құру экономиканы әртараптандыруға алып келетіндігі айқын.

Стратегия Қазақстанның 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік экономикалық саясатын қалыптастырады және экономика салаларын әртараптандыру арқылы дамудың шикізаттық бағытынан қол ұзу арқылы елдің тұрақты дамуына қол жеткізуге бағытталған.

Өңдеуші өнеркәсіпте және қызмет көрсету саласында бәсекеге тү-

суге қабілетті және экспортқа бағдарланған тауарлар, жұмыстар және қызметтер өндірісі мемлекеттік индустриялық-инновациялық саясаттың басты нысанасы болып табылады.

Стратегия елде ғылымды және инновациялық қызметті ынталандыруға бағытталған белсенді мемлекеттік ғылыми және инновациялық саясат жүргізуді көздейді. Алға қойған мақсаттарға қол жеткізу үшін қаржы рыногын одан әрі дамыту және фискалдық білім беру, монополияға қарсы, инфрақұрылымдық саясатты жетілдіру көзделіп отыр. Стандарттау саясаты шеңберінде экономиканың және басқарудың барлық салаларында әлемдік стандарттарға көшу көзделуде [1].

Стратегияны ойдағыдай іске асыру экономиканың адам капиталын, өндірілген және табиғи капиталды тиімді пайдалануға негізделген тұрақты өркендеуіне алып келетін оның құрылымында сапалы өзгерістер жасауға, Қазақстанның әлеуметтік дамудың және қоғам құрылысының сапалық жаңа деңгейіне шығуына ықпал етуі керек.

Экономиканың шикізаттық бағытынан ойысудың, оны әртараптандырудың алғашқы қадамдары бұдан бірнеше жыл бұрын басталған болатын. 2003 жылы үкімет 2015 жылға дейінгі елдің индустриялық-инновациялық дамыту стратегиясын жүзеге асыруды бастады. Оның екі өзекті міндеті- экономиканы индустрияландыру және индустрияландыруды инновациялық арнаға бағыттауды көздеді. Бірінші бағытта өңдеу секторы, оның ішкі нарықтағы және қазақстандық экспорттағы үлесі басым болды.

Стратегия үш кезеңге бөлінді: 1-кезең-2003-2005 жылдар; 2-кезең-2006-2010 жылдар; 3-кезең- 2011-2015 жылдар.

Бірінші кезеңде (2003-2005 жылдар) одан әрі технологиялық дамудың жүйелік мәселелері шешілді. Заңнамалық және нормативтік-құқықтық базаны әзірлеуге, сала-

ларды дамытудың негізгі бағыттарын қалыптастыруға қол жеткізді.

Екінше кезеңде (2006-2010) жылдарда өнеркәсіпті жаңарту жөніндегі жобаларды жүзеге асыру және экономиканы әртараптандыру міндеті қойылды. Бұл бағытты іске асырудың құралдары мен тетіктері «Қазақстан 30-корпоративті көшбасшысы» бағдарламасында көрініс тапты[2].

«Қазақстан 30-корпоративті көшбасшысының» негізгі мақсаты ұлттық экономиканы жаңартуды шапшаңдату және басқа жалпы ұлттық мақсатқа- Қазақстанның серпінді дамуын қамтамасыз етіп, бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруге қол жеткізу үшін қазақстандық өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып отыр. Мемлекет басшысының тапсырысына сәйкес жалпы құны 54 миллиард АҚШ долларына жуықтайтын 45 серпінді жобадан тұратын базалық тізім қалыптастырылды. 2008 жылы Индустрия және сауда министрлігі тарапынан үш жоба пайдалануға енгізілді. Мәселен, Қарағанды облысында «Арселор Миттал Теміртау» АҚ-да құны 153,9 млн. АҚШ долларын құрайтын сортты прокат өндірісі ұйымдастырылды. 2008 жылғы 1 шілдеде Мемлекет басшысының қатысуымен іске қосылған бұл жоба 560 жаңа жұмыс орнын ашуға мүмкіндік берді. «Арселор Миттал Теміртау» АҚ-дағы жаңа өндірісті іске қосу қосымша құны жоғары өнімді игерумен қатар, елдің метал прокаты экономикасы үшін қажетті импортқа мұқтажын төмендетті.

Көрсеткіштері онша жоғары болмаса да, бұрынғы бағдарламаларды тиімсіз деуге болмайды. Елге инвестициялар тартылды, бірлескен кәсіпорындар құрылды, бұрынғы жұмыс жасап келген кәсіпорындар қайтадан жарақтандарылды және жаңа өндірістер ашылды. Жергілікті атқарушы органдардың мәліметіне қарағанда, индустриялық-инновациялық стратегия ауқымында республиканың барлық аймақтарында

қаржыландырудың барлық көздері есебінен 246 млрд. теңгенің 154 инвестициялық жобасы іске қосылды.

Іске қосылған жобалардың саны бойынша аймақтар арасында Ақтөбе (40) және Шығыс Қазақстан (22) облыстарында ең көп жоба іске қосылған. Салалар жағынан алғанда жобалардың расында құрылыс материалдары (45) мен тамақ өнімдері (43) салаларының үлесі жоғары. Іске қосылған өндірістерде 11613 жұмыс орны құрылған болса, бұл орайда 3525 жұмыс орнын ашқан Ақтөбе облысы көш бастап келеді.

2009 жыл Қазақстанды индустриялды дамытудың жаңа кезеңі болды. Стратегиялық жоспарларды жүзеге асыру екі бесжылдық кезеңге бөлінді. Маңызды бағыттар бойынша барлығы мемлекеттік бағдарламалар жасалынды, оларда дамыту мақсаттары мен міндеттері бес жылға нақтыланып отырады. Өзекті құжаттардың бірі 2010-2014 жылдарға арналған индустриялық-инновациялық жеделдете даму бағдарламасы мемлекет басшысының Жарлығымен бекітілді. Сонымен қатар салалық басқармалар, шеңберлік жоспарлары жасалынды. Дәйектілігімен сабақтастығын сақтау мақсатында мемлекеттік бағдарлама мен салалық бағдарламалар бұрын қабылданған индустриялық-инновациялық даму стратегиясымен, кластерлік бағдарламамен, «Қазақстан 30 корпоративтік көшбасшысы» бағдарламасымен көлік стратегиясы мен индустрияландыру саласындағы басқа да бағдарламалар құжаттармен ұштастырылады.

Сонымен Қазақстан инновациялық процестерді, ұлттық ғылыми – техникалық потенциалды ынталандыру мен жүзеге асыруды мақсат етіп қою, жаңа технологиялық тәртіпті енгізу, өңдеуші өнеркәсібіндегі жаңа шектерді игеру, ғылым мен өндіріс арасындағы алшақтықты жеңу, алдыңғы қатарлы шетелдік технологиялардың трансфертін қамтамасыз ету және халықаралық стандарттарды

енгізу арқылы жаңа инновациялық саясат алдына міндет қойып отыр[3].

Қазақстандағы экономикалық реформа саясатының маңызды құрамдас бөлігі кәсіпкерлікті дамыту болып табылады.

Кәсіпкерлер экономиканы жаңғыртудың қозғаушы күші болып табылады. Осыған байланысты Үкіметке 2010 жылдан бастап өңірлерде кәсіпкерлікті дамыту жөнінде бірыңғай бюджеттік бағдарлама енгізілді. Ол «Бизнестің жол картасы -2020» деп аталады.

Бұл бағдарламаның мақсаты өңірлерде кәсіпкерліктің, бәрінен бұрын шағын және орта бизнестің жаңа тобын дамыту есебінен тұрақты жұмыс орындарын ашу болады.

Шағын және орта бизнеске жеңілдік шарттарымен несиелендіруді «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры мен «Даму» акционерлік қоғамы кәсіпкерлікті дамыту қоры көшбасшы болып, оны бірнеше кезең арқылы жүзеге асырады. Нәтижесінде республика бойынша 260 млрд. теңге қаржы игеріліп, 8 мың жоба қаржыландырылып, 16 мың жұмыс орны құрылып сақталды.

Жаңа бизнес-бастамаларды қолдауды мына бағыттарда жүзеге асырылады:

- экономиканың шикізаттық емес секторларындағы инвестициялық жобаларды жүзеге асыру үшін банктер берген несиелердің пайыздық ставкаларын субсидиялау;

- жобаларды жүзеге асыру үшін банктер берген несиелерді ішінара кепілдендіру;

- өндірістік (индустриялық) инфрақұрылымдарды дамыту;

- бизнес жүргізуге сервистік қолдау көрсету;

- кадрлар даярлау, жастар тәжірибесі және әлеуметтік жұмыс орындарын ұйымдастыру [4].

Саясаттың басты мақсаты шикізаттық бағыттан бас тартуға ықпал ететін экономика салаларын әртараптандыру жолымен елдің

тұрақты дамуына қол жеткізу; ұзақ мерзімді жоспарда сервистік-технологияның экономикаға өту үшін жағдай жасау болып табылады.

Бәсекеге түсу қабілеті дегеніміз қазақстандық кәсіпорындардың экспортқа шығарылатын өнімдерді өндіру қабілетін білдіреді. Басқаша айтқанда, өңдеуші өнеркәсіптің өнімі осындай әлемдік стандарттарға сәйкес келуі керек және баға бойынша бәсекелесуге қабілетті болуы тиіс.

Саясат мынадай қағидаттарға негізделеді:

- жеке сектормен серіктестік;

- инвестициялық және инновациялық ұсыныстардың өнеркәсіптің шикізаттық емес салаларында өндірілетін тауарлар мен қызметтердің бәсекелестік қабілетіне арттыруға бағытталуы;

- өнеркәсіпті жаңартуға, оларға қолдау көрсету жөніндегі рәсімдердің жариялылығы мен ашықтығына бағытталған жобаларды іске асыруға мемлекеттік қаржылық және өзге қолдау көрсету;

- қосылған құн тізбегін дамытуды қамтамасыз ететін салаларға мемлекеттік қолдау көрсету шараларының кешенді сипаты;

- тең бәсекелестік жағдайларды және салауатты бәсекелестік ортаны қалыптастыруды қамтамасыз ету;

- қандай да болсын жеке сипаттағы жеңілдіктерден және преференциялардан бас тарту;

- индустриялық саясаттың бәсекелестік артықшылықтарды қалыптастыруға бағытталуы.

Индустриалды-инновациялық саясат индустриядан кейінгі дамудың перспективалы бағыттарында ғылыми-техникалық, инновациялық және өндірістік әлеуетті ұлғайтуға бағытталған, ол болашаққа қағидатты бәсекелестік артықшылықтарды алуға жәрдемдесуге тиіс.

Негізгі бағыттар мыналар болуы тиіс:

- Жоғары технологиялы өндірістер қалыптастыруға, оның ішінде

шетелдік те, қалааралық та технологиялар трансфертінің тиімді жүйесін жасауға жәрдемдесу.

– Жоғары ғылыми-технологиялық әлеуеті бар ғылыми-техникалық және өнеркәсіптік ұйымдар мен кәсіпорындар желісі бар қалаларда қазіргі заман ғылыми және инновациялық инфрақұрылымды жасап, оның қазіргі заманғы элементтерінің қызметін (технопарктер, ұлттық ғылыми орталықтар, ғылыми-технологиялық аймақтар және с.с.) қолдау.

– Индустриядан кейінгі экономика тұрғысынан алғанда озық салаларды дамытуда қазіргі ғылыми-техникалық әлеует салаларын пайдалану.

Қазақстан қазірдің өзінде мына салалардағы әзірлемелер негізінде ғылымды көп қажет ететін өндірістерді дамыту үшін белгілі бір ғылыми базаға ие, оның ішінде: биотехнологиялар (ауыл шаруашылығы дақылдарының жаңа сорттары мен жануарлардың генотиптері, бактериялар штамдары және басқалары); ядролық технологиялар; ғарыштық технологиялар; жаңа материалдар; химиялық өнімдер және басқаларды жасау.

– Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық бағыттардың жаңа материалдар мен химиялық технологиялар және ақпараттық технологиялар салаларында зерттеулер жүргізу үшін қажетті жағдайлар жасау.

– Ғылыми-техникалық және өндірістік ұйымдар мен кәсіпорындардың инновациялық қызметін ынталандыруға, ғылым мен инновациялар салаларына инвестициялар тартуға, өнеркәсіп пен қызмет көрсету саласына инновациялардың жылдамырақ енуіне бағытталған заң шығару базасын жетілдіру.

Индустриалдық-инновациялық саясатты іске асыру:

– ЖІӨ құрылымындағы өнімдерді шығарудың үлес салмағын 2015 жылы 46,5%-дан 50-52%-ке дейін ұлғайту;

– ЖІӨ құрылымындағы ғылыми жіне ғылыми-инновациялық қызметтің үлес салмағының қызметін 2000 жылы 0,9%-дан 2015 жылы 1,5-1,7%-ға дейін көтеру;

– ЖІӨ құрылымындағы өңдеу өнеркәсібінің үлесін 2000 жылы 13,3%-дан 2015 жылы 12-12,6%-ға төмендетудің қарқынын баяулату (осы көрсеткішті салыстыру үшін индустриялық саясатты жүргізбесе 2015 жылы 10,9%-ды құрайтын болады);

– Индустриалдық-инновациялық саясатты іске асырмаса, өнеркәсіп өндірісіндегі тау-кен салаларының қосылған құн үлесі 2015 жылы 55-56%, оның ішінде 2000 жылы 31,0% және 25,6% салыстырғанда мұнай өндіру 50-51% жетеді. Стратегияны іске асыруды ескере отырып, тау-кен өндірісі 45-47% ғана құрайды. Бұл ретте ғылымды қажетсінетін және жоғары технологиялы өндірістің үлесі 2000 жылы ЖІӨ 0,1%-дан 2015 жылы 1-1,4%-ға дейін өседі[4].

Өңдеу өнеркәсібінің қосылған құн құрылымында сапалы өзгерістер болады. Металлургия және металдарды өңдеу үлесі өңдеу өнеркәсібінің қосылған құнының жалпы көлемінен 40,1% тен 27–28%-ке төмендейді, ал ауыл шаруашылығы өнімдерінің үлесі 38,1%-тен 45–46%-ке дейін өседі. Бұл ретте ғылымды қажетсінетін және жоғарғы технологиялы өнім 2000 жылғы 0,6%-ке қарағанда 9–11% -ті құрайды.

Бұл ретте күнкөрістің төменгі деңгейі, ең аз жалақы және зейнетақы өседі. Ел тұрғындарының нақты ақшалай табысы 2,1–2,4 есе ұлғаяды.

Сонымен, индустриалдық-инновациялық саясат Қазақстанның 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік экономикалық саясатты қалыптастырады және экономика салаларын әртараптандыру арқылы дамудың шикізаттық бағытынан қол үзу арқылы елдің тұрақты дамуына қол жеткізуге бағытталған.

Әдебиеттер:

- 1 Пипия Л.К. Современные тенденции в формировании научной и инновационной политики//Инновации – 2009 – №12 (222)
- 2 Малай В.А. Тенденции развития инновационного общества//Вооружение, политика, конверсия – 2008 – №6
- 3 «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» Қазақстан Республикасы Президентінің жолдауы. Қаңтар, 2011 жыл.
- 4 Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2010 жыл.

Резюме ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Г.М. Тохтарбаева

магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

Алматы, Казахстан

e-mail: gauhar_1978@mail.ru

В данной статье рассмотрены аспекты активной реализации интенсивной индустриально-инновационной политики, которая позволит повысить устойчивость экономики страны и увеличит благосостояние казахстанцев.

В ходе реализации политики осуществление программы должно идти по трем направлениям: обновление и диверсификация основных отраслей экономики; развивать «экономику будущего»; достигнув высоких показателей в трудоустройстве и развивать отрасли.

Стратегия стремится вести активную государственную научную и инновационную политику, которая направлена стимулировать науку и инновационную деятельность в стране.

Ключевые слова: инновационно-индустриальная политика, диверсификация экономики, государственная научная и инновационная политика.,

Summary MAIN DIRECTIONS OF REALIZATION INDUSTRIAL INNOVATIVE POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

G.M. Tokhtarbayeva

undergraduate

Almaty academy of economy and statistics

Kazakhstan

e-mail: gauhar_1978@mail.ru

This article deals with the aspects of active implementation of intensive industrial and innovation policies that will improve the economic stability of the country and increase the welfare of Kazakstani people.

During the implementation of the policy of the program should go in three directions: renewal and diversification of the major sectors of the economy ; develop « economy of the future », reaching high levels of employment and develop the industry.

Strategy seek to lead active public research and innovation policies that encourage science and innovational activity in the country.

Keywords: innovative and industrial policy, economy diversification, state scientific and innovative policy.

УДК 338.1 ОЦЕНКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

А.А. Садыков
магистрант КазЭУ им. Т. Рыскулова
г. Алматы, Казахстан
e-mail: azamat.sad_91@mail.ru

Аннотация

В статье рассмотрены основные проблемы территориальной диспропорции Казахстана. Автором был представлен исторический обзор государственных программ регионального развития, а также проведен эконометрический анализ степени влияния основных факторов экономического роста на уровень Валового регионального продукта.

Ключевые слова: региональное развитие, концепция региональной политики, программа «Развитие регионов», стратегия регионального развития.

Одной из основных задач обеспечения экономического роста любого государства является решение проблем регионального развития. Для Казахстана, социально-экономическая картина которой характеризуется масштабной территорией, а также неравномерным распределением природных ресурсов, формирующих монопромышленное направление экономики, необходимость в проведении эффективной региональной политики является актуальной задачей. Поэтому приоритетным направлением индустриальной и инновационной модернизации представляется формирование новой региональной парадигмы с выделением потенциальных центров роста с учетом положений «концепции поляризованного развития».

В этой связи, Правительством Казахстана, начиная с 2001 года, было разработано несколько Программ регионального развития:

1. Концепция региональной политики Республики Казахстан, принятая в декабре 2001 года.

Целью данной концепции была перераспределение бюджетных денег для выравнивания уровня развития регионов. Однако, данная концепция была неэффективной так, как «депрессивные» регионы подпитываясь

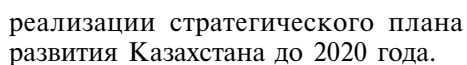
денежными потоками из развитых — становились зависимыми от них и теряли «желание» самостоятельного развития. Иными словами: данная политика порождала иждивенчество [1].

2. Стратегия территориального развития РК до 2015 года, разработанная в 2006 году на основе «Стратегии вхождения Казахстана в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира».

Данная стратегия стала первым программным документом, определяющим долгосрочное видение данного направления. Целью является обеспечение устойчивого развития и создание благоприятных условий для жизнедеятельности населения на основе формирования конкурентоспособности специализации в региональной и мировой экономике, рациональной пространственной организации экономического потенциала [2].

Для воплощения данной цели используется внедрение механизма кластерного развития, самоорганизации региона и мобилизации внутренних ресурсов путем решения следующих задач. Кроме того в стратегии была принята попытка использования политики поляризованного развития.

3. Программа «Развитие регионов», принятая в 2011 году в целях

Целью данной программы является ускоренное преодоление посткризисного периода и форсированного индустриально-инновационного развития. Для достижения данной цели предполагается фокусирование внимания государства на территориях с максимальным конкурентным потенциалом, а именно на агломерациях и моногородах (малые и средние города с численностью населения не более 50 тыс. человек) с потенциалом экономического роста [3].

Наличие механизма саморазвития позволит расширить «узкие места» и дать импульс дальнейшему развитию «сильных» регионов. В силу своей специфики данные регионы могут дать наибольший совокупный мультипликативный эффект, а на основе концепции валового распространения этого эффекта они будут вовлекать в сферу своего влияния и другие менее развитые регионы страны. В национальной «Стратегии-2050» Президент РК

Н.А. Назарбаев подчеркнул необходимость координации работы в области регионального развития, проведение децентрализации управления, принятие мер по разграничению ответственности и полномочий между центром и регионами [4].

Необходимо отметить, что в настоящее время формируется новая территориальная организация Казахстана. Это выражается, в первую очередь, в опережающем росте крупных городов — агломераций (городов Астана и Алматы) и сырьевых центров экономического роста на западе и в центре страны (Атырауская, Мангистауская и Карагандинская области).

Начиная с 2008 года четыре региона (города республиканского значения – Астана, Алматы и Атырауская и Карагандинская области) из шестнадцати обеспечили почти половину (более 40%) валового внутреннего продукта (ВВП) страны (рисунок 1). В этих же регионах сосредоточились основные инвестиции и другие ресурсы экономики.

Аналогичную ситуацию можно наблюдать и в распределение доходов и валового регионального про-

дукта (ВРП) между 16 регионами. Анализ величин ВРП на душу населения за 2008г. и 2012г. показывает

усиление разрыва между наиболее и наименее развитыми регионами — областями Казахстана.

Так, если разрыв по ВРП на душу населения между максимальным его значением в 2008 году (Атырауская область — 24,2 тыс. долл.США) и минимальным значением (Южно-Казахстанская область — 2,1 тыс. долл.США) составил 11,5 раза, то в 2012 году он возрос до 12,5 раз — Атырауская область — 40,0 тыс. долл.США, Жамбылская область — 3,2 тыс. долл.США [5].

Такое дисгармоничное развитие регионов во многом объясняется их специализацией в республиканском разделении труда. Большинство регионов монопромышленные, которые зависели еще от экономического разделения труда советской системы. После обретения Казахстаном независимости, перед регионами стала проблема реструктуризации и диверсификации для дальнейшего поддержания уровня конкурентоспособности в открытой экономике.

Реализация государственных программ по всем ее направлениям не гарантирует динамичный и сбалансированный экономический рост, так как каждый регион имеет свои специфические особенности. Для этого в данной статье представляется анализ трех регионов, с разным уровнем социально-экономического развития: достаточно развитая — Атырауская, среднеразвитая — Актюбин-

ская, депрессивная — Акмолинская области. С целью определить их различия нами был проведен сравнительный социально-экономический анализ (таблица 1).

Атырауская область представляется динамичным и диверсифицированным нефтехимическим и машиностроительным промышленным регионом. В 2012г. за счет местного бюджета реализовано 64 инвестиционных проектов. Такие крупнейшие предприятия региона, как — ТОО «Тенгизшевройл», «Шеврон Мунай-Газ Инк», «Аджи ККО», ПФ «Эмба мунайгаз» и др. — имеют значительные экспортные возможности для развития в рамках Таможенного союза, особенно, это важно с учетом близости к промышленным регионам РФ (Астрахань, Оренбург, Самара). К примеру, только за 2012г. величина ВРП области составила 20,7 млрд. долл.США (удельный вес в общем ВРП РК — 10,3%). К началу 2013г. собрано всего налогов и платежей в сумме 2,4 млрд. долл.США, а объем инвестиций в основной капитал превысил 6,9 млрд. долл.США (18,9%), в т.ч. иностранные инвестиции — 3,2 млрд. долл.США. В области производится около 25% промышленной продукции РК (добывается 46,7% нефти и 35,7% газа). По итогам 2012г., согласно рейтинга «уровня развитости регионов», Атырауская область заняла 1 место [6].

Таблица 1 — Сравнительный анализ социально-экономического регионального развития

Показатели	Регионы		
	Атырауская область	Актыбинская область	Акмолинская область
1	2	3	4
Геополитическое положение	Территория — 118,6 тыс. кв.км (12 место в стране). Расположен на западе республики, граничит с областями РФ и имеет выход в Каспийское море	Территория — 300,6 тыс. кв.км. (2 место в стране). Расположен на западе республики, граничит с областями РФ и Республикой Узбекистан.	Территория — 300,6 тыс. кв.км (9 место в стране). Расположен на севере страны.
ВРП (доля в ВВП страны, %)	24,4 млрд. долл. США (12,1%)	10,2 млрд. долл. США (5,1%)	5,4 млрд. долл. США (2,7%)

1	2	3	4
ВРП на душу населения	28,3 тыс. долл. США	8,7 тыс. долл. США	5,1 тыс. долл. США
Природно-ресурсный потенциал	Большие запасы угле-водородного сырья (нефть, газ)	Полиметаллические и редкоземельные руды, нефть и газ	Наличие благородных и редких металлов, обширные территории для ведения сельского хозяйства
Экономически активное население	283,2 тыс. человек (3,2% от ЭАН страны)	415,8 тыс. человек (4,7% от ЭАН страны)	442,7 тыс. человек (5% от ЭАН страны)
Направленность производства	индустриальный	индустриальный	индустриально-аграрный
<i>П р и м е ч а н и е — составлено автором на основе источника [5]</i>			

Во втором рассматриваемом регионе — Актюбинской области — объем произведенного ВРП, за 2012 год, составляет около 10 млрд. долл. США, что составляет более 5% ВРП страны и является одним из крупных промышленно-развитых регионов Казахстана. Область является мощной базой горно-металлургической, химической, нефтяной промышленности и приборостроения. В промышленном производстве задействовано более 900 предприятий, среди них наиболее крупные — это АО «СНПС-Актобемунайгаз» (добыча и переработка углеводородного сырья), АО «ТНК Казхром» (добыча хромитовых руд), ТОО «Актыбинская медная компания» (обогащение медно-цинковых руд) и АО «Актыбренгген» (разработка медицинских рентгеновских аппаратов и комплексов). Стратегией развития региона до 2015 года является увеличение доли обрабатывающей сектора в структуре промышленности более чем в 2,5 раза. С этой целью реализуются проекты по глубокой переработке сырья, а также вводятся в строй новые объекты пищевой промышленности (производство мукомольных и кондитерских изделий) [6].

И в последнем рассматриваемом регионе, Акмолинской области, в 2012г. ВРП составил 5,2 млрд. долл. США (удельный вес в общем ВРП РК — 2,7%). В Казахстане он явля-

ется одним из основных зерносеющих регионов страны, где выращивается более 20% всей пшеницы. В структуре ВРП области сельское хозяйство занимает 21%, промышленность — 18%, строительство — 7%, торговля — 10%, транспорт и складирование и информация и связь — 9%, операции с недвижимым имуществом — 11%, услуги и прочие отрасли — 24%. Основная доля в структуре промышленного производства приходится на города Кокшетау и Степногорск. По государственной программе форсированного индустриально-инновационного развития в области реализовано 33 инвестпроекта на общую сумму более 650 млн. долл. США. На основе данных проектов, в регионе появились новые направления: производство концентратов редкоземельных металлов на совместном казахстанско-японском предприятии Saresco, сборочное производство комбайнов в ТОО «Вектор», выпуск серной кислоты в ТОО «СП СКЗ-Казатомпром» [6].

Для выявления проблем развития регионов, был проведен эконометрический анализ степени влияния основных социально-экономических факторов на уровень ВРП. Для этого в исследовании были использованы статистические данные за период с 1994 по 2012 годы (таблица 2).

Таблица 2 – Условные обозначения показателей в предложенной модели

Пере- менные	Показатель	Условное обозначение
y	Валовый региональный продукт (ВРП), млн. долл. США	GRP
x1	Объем промышленного производства, млн. долл. США	VIP
x2	Объем сельскохозяйственного производства, млн. долл. США	VAP
x3	Инвестиции в основной капитал, млн. долл. США	I
x4	Численность экономически активного населения, тыс. человек	EP
x5	Уровень безработицы, %	UEP
x6	Средняя номинальная зарплата на одного работника, долл. США	W
x7	Уровень инфляции, %	p
Примечание – составлено автором		

Корреляционно-регрессионный анализ позволил выявить ряд особенностей в развитии исследуемых территорий и определить тесноту связи между результативным признаком, ВРП регионов, и рядом индикаторов

экономического развития. Итогом проведенного анализа стало построение корреляционной матрицы показателей соответствующих регионов (таблица 3).

Таблица 3 – Корреляционная матрица показателей

	VIP	VAP	I	EP	UEP	W	p
GRP	Атырауская область						
	0,996	0,964	0,918	0,964	-0,826	0,983	-0,225
	Актюбинская область						
	0,992	0,983	0,979	0,938	-0,851	0,980	-0,227
	Акмолинская область						
	0,986	0,903	0,935	0,136	-0,777	0,991	-0,236
Примечание – рассчитано автором							

Эконометрический анализ показал, что экономический рост в рассматриваемых регионах зависит от объемов промышленного производства и инвестиций в основной капитал. Остальные факторы, были исключены из модели по причине их мультиколлинеарности между собой.

Итоги анализа доказывают следующее:

1. Атырауская область являясь регионом-донором продолжает привлекать инвесторов, попутно наращивая объемы добычи нефтегазовой продукции. Данная ситуация объясняется быстрыми темпами окупаемости вложенных средств. В то же вре-

мя, регион специализируется только в одной отрасли, что создает риск возникновения полной и необратимой зависимости от сырья. Для решения данного вопроса, региону необходимо диверсифицировать свою экономику, в частности нефтегазовый сектор, по направлению выпуска готовой продукции.

2. В Актюбинской области, как и в Атырауской, экономика во многом зависит от природных ресурсов, однако, она более диверсифицирована, и кроме отраслей нефтегазового сектора значительную долю местного бюджета составляют налоговые отчисления предприятия горнодобывающей промышленности. В

качестве первостепенной проблемы экономического роста региона необходимо выделить быстрый износ основных фондов промышленности, а также нехватку инвестиционных ресурсов, требующихся для их модернизации.

3. Акмолинская область, несмотря на активные государственные вливания в виде субсидий и бюджетных инвестиций остается депрессивным регионом. Наличие обширных земельных ресурсов, а также ряда месторождений редких и редкоземельных полезных ископаемых дают региону необходимую базу для роста экономики. Однако, реализации крупных проектов требует больших инвестиционных вливаний и имеет

низкий темп окупаемости. Поэтому лишь современный концептуальный подход к региональному развитию может способствовать созданию моделей устойчивого экономического роста в РК.

Таким образом, проведенный эконометрический анализ позволил выявить основные направления совершенствования региональной политики. Все вышеуказанные проблемы усугубляют взаимоотношения центра с регионами и приводят к недооценке реального социально-экономического положения территорий, поскольку снижают возможности страны в обеспечении конкурентоспособности экономики государства в целом.

Список литературы:

- 1 Постановление Правительства Республики Казахстан от 7 декабря 2001 года № 1598. О Концепции региональной политики Республики Казахстан на 2002-2006. – Астана, 2001
- 2 Указ Президента Республики Казахстан от 28 августа 2006 года № 167. Стратегия территориального развития РК до 2015 года. – Астана, 2006
- 3 Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 июля 2011 года № 862. Программа «Развитие регионов». – Астана, 2011
- 4 Назарбаев Н.А. «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства»//Послание Президента страны народу Казахстана. – Астана: Акорда, 2012./http://www.akorda.kz
- 5 Официальный сайт Агентства Республики Казахстан по статистике <http://www.stat.gov.kz>
- 6 Официальный сайт Министерства регионального развития Республики Казахстан <http://minregion.gov.kz>

Түйін

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӨНІРЛІК ДАМУЫНЫҢ БАҒАЛАУЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

А.А. Садықов

магистрант

Т. Рысқұлов ат. ҚазЭУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: azamat.sad_91@mail.ru

Мақалада Қазақстан Республикасының аумақтық сәйкессіздігінің басты мәселелері қарастырылған. Автор өңірлер дамыту мемлекеттік бағдаламаларына тарихи шолу жасап, сонымен қатар Жалпы өңірлік өнімнің деңгейіне экономикалық өсудің негізгі факторлары әсер ету дәрежесі бақылау үшін эконометрикалық талдау жүргізілген.

Summary

ASSESSMENT AND PROSPECTS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

A.A. Sadykov

the undergraduate of KAZEU of T.Ryskulov

Alma-Ata, Kazakhstan

e-mail: *azamat.sad_91@mail.ru*

The article describes the main problems of territorial disparities Kazakhstan. Author presents a historical overview of the state of regional development programs, as well as conducted econometric analysis of the degree of influence of the main factors of economic growth to the level of gross regional product.

Keywords: *regional development, conception of regional politics, program «Development of regions», strategy of regional development.*

УДК 336.14

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БЮДЖЕТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАС: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

А.Т. Исаева

*Экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Алматы экономика және статистика Академиясы
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: akzhol.07@mail.ru*

Аннотация

Әр аймақтың экономикалық-әлеуметтік жағдайы жіті көзқараспен, байып-ты бағдар ұстап қарауды қажет етеді. Өйткені, республика былай тұрсын, облыс, аудандардың өзіне тән ерекшелігі, қалыптасқан еңбек ету дәстүрі бар. Сонымен қатар, әр деңгейдегі бюджеттердің міндеттері де әртүрлі болады.

Осыған орай, бюджетаралық қатынас аумақтарды қаржылық қамтамасыз етуде көптен бері өзінің шешімін таппай келе жатқан проблемалардың біріне жатады. Бюджетаралық қатынас — мемлекетті басқарудың негізгі мәселелерінің бірі. Саяси тұрақты қоғамды және үнемі өспелі ұлттық экономиканы құру аймақара-лық айырмашылықтарды теңестіру мәселелерін шешпейінше мүмкін емес.

Түйінді сөздер: мемлекет, қаржы, экономика, бюджет, аумақ, салық, транс-ферт, дотация.

Қазіргі Қазақстанның жағдайында экономикамыздың дамуына байланысты көптеген жетістіктерге, өзгерістерге қол жеткіздік. Осы заманғы тиімді мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару құрылымын құру мемлекеттің түйінді міндеттерінің бірі болып айқындалды. Бұл мемлекеттік басқарудың жүйелі болуын, басқарудың әрбір деңгейі үшін қаржы ресурстарымен бекітілген функциялардың және өкілеттіктердің анықталуын, ведомствоаралық үйлесімнің қамтамасыз етілуін, басқарудың барлық деңгейлерінің тиімді қызметі үшін заңнамалық-құқықтық базаның құрылуын қажет етеді. Мемлекеттің өз функцияларын орындауды қамтамасыз ету, мемлекеттік саясатты жүзеге асыру жөніндегі негізгі құралы бюджет болып табылады.

Мемлекеттік басқарудың жергілікті деңгейлерін қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету тікелей бюджетаралық қатынастардың дамығандығымен

байланысты болады және бұл қазіргі кезде жетілдірілмеген және аймақтың көптеген мәселелерін шеше алмайды.

Қаржы ресурстарының басым бөлігінің республикалық бюджетте шоғырландырылуы, барлық бюджет деңгейлері арасындағы қарсы қаржы ағындарының бар болуы және көптеген жергілікті бюджеттердің тапшылығы- мұның барлығы халыққа өмірлік маңызды мәселелерді шешетін жергілікті басқару органдарының мүмкіндігінен айырады.

Сондықтан, мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерін жеткілікті қаржылық құралдармен қамтамасыз ететін, өзара қатынастардың тұрақтылығы және айқындығы қағидаларына негізделген, сондай-ақ тиімді бюджеттік саясатты жүргізуді ынталандыратын бюджетаралық қатынастардың оңтайлы моделін қалыптастыру қажет. Аумақтардың экономикалық дамуының жоғары саралануы салдарынан өңірлер арасындағы кіріс базасын бөлудің біркелкі еместігі өңірлердің бюджеттік қамтамасыз

етілуін теңестірудің белсенді саясатын жүргізуді қажет етеді.

Барлық деңгейдегі бюджеттердің кіріс базасын қалыптастырудағы салықтардың рөлі басым. Аумақтар бойынша және әр түрлі деңгейдегі бюджеттер арасында салықтық кірістерді бөлу механизмі арқылы салықтық реттеу бюджеттік жүйенің негізі болып табылады.

Бюджетаралық қатынастарды реттеу республика үшін өте күрделі, көкейтесті мәселеге айналды. Реттеуші салықтардан тұрақты нормативтерді бекіту өңірлер бюджеттерін негізді жоспарлаудың мәселесін шешпеді. Осыған орай 2001 жылдың аяғында «Бюджет жүйесі туралы» заңға өзгерістер енгізіле бастады. Заң жобасы әр деңгейдегі бюджеттер арасында салықтық кірістерді бөлуді, сондай-ақ, бюджеттік алулар мен субвенцияларды қайта қарастырып, түзетулер жасауға негізделді. Саяси тұрғыдан өзгеріс кірістерді дұрыс саралап, жергілікті бюджет тұрақтылығына әкелетін, биліктерді орталықтандырмау мәселесін шешуге мүдделі. Сонымен 2002 жылы бюджет жобасына сәйкес үкімет бюджет жүйесіне өзгерістер енгізген: заңды тұлғалардан табыс салығы толығымен республикалық бюджетке беріліп, акциздердің кейбір түрлері және қоршаған ортаны қорғаудан түсетін табыстар толығымен жергілікті бюджет кірістерінің көзі болды. Мұндай өзгеріс енгізудің негізгі себептері: корпорациялық табыс салығы әр түрлі өзгерістерге ұшырауға бейім болатындықтан, салықты толығымен

республикалық деңгейге беру жолымен салықтық түсімдердің тұрақтылығын қамтамасыз етуге болатындығымен; акциз сияқты мәселелі салықты әкімшіліктендіруді жергілікті деңгейде жүргізу тиімділігінен, акциздерді толығымен жергілікті бюджетке қалдыру қажеттігі туатындығымен түсіндірілді.

Аталып өткен өзгеріс орталық және жергілікті бюджеттер арасындағы қарама-қарсы қаражат ағынын күшейтті.

Қазіргі кезде осы мәселе төңірегіндегі пікірталастар үш бағытта болып отыр:

– салықтарды бюджеттік жүйенің қандай да бір деңгейіне бекіту немесе олардан бөлулердің мақсаттылығы;

– бюджеттік жүйенің әр түрлі деңгейлеріне салықтардан бөлулер мөлшері;

– «бір салық – бір бюджет» қағидаты бойынша бюджеттік жүйе деңгейлеріне салықтарды бекіту мақсаттылығы[1].

Қандай да бір салық бекітілетін, бюджет деңгейін анықтау кезінде, өкіметтің қандай деңгейі салық жүйесін құрайтын элементтерді реттейтіндігін, яғни салық базасы құрылатын қызмет өрісін ескеру қажет.

Қазақстан Республикасы бюджет жүйесінің жалпы түсімдер сомасы 2010 жылы Қазақстан Республикасы бюджет жүйесінің жалпы түсімдер сомасы Мемлекеттік бюджет бойынша 4 388 786млн.теңге; Республикалық бюджет бойынша – 3729 193млн.теңге; Жергілікті бюджет бойынша – 2409 707млн.теңгені құраған.

Кесте 1 – Мемлекеттік бюджет деңгейлеріндегі түсімдердің құрылымы

млрд те

Атауы	2010 жыл			2011жыл			2012 жыл		
	МБ	РБ	ЖБ	МБ	РБ	ЖБ	МБ	РБ	ЖБ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Түсімдер	4388	3729	2409	5444	4551	2687	7085	5402	3010
Кірістер	4299	3626	2407	5370	4451	2 677	4432	3242	1190
Салықтық түсімдері	2934	2083	850	3982	3001	981	4095	2975	1119

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Салықтық түсімдердің үлесі, %	100	70,9	29	100	75,3	24,6	100	72,6	37,6
Салықтан тыс түсімдер	104	71	33	138,5	108,9	29	272	249	18
Салықтан тыс түсімдер үлесі, %	100	68,2	31,8	100	78,6	21,3	100	91,5	8,5
Негізгі капиталды сатудан түскен түсімдер	60	23	36	49	16	33	52	17	35
НК сатудан түскен түсімдер үлесі, %	100	38,3	60	100	32,6	67,3	100	32,6	67,3
Трансферттердің түсімдері	1200	1447	1486	1200	1325	1632	1380	1520	1820
Бюджеттік кредиттерді өтеу	88	102	1,9	72,1	99,2	8	106	125	5
Мемлекеттің қаржылық активтерін сатудан түскен түсімдер	1,0	0,7	0,3	1,6	0,3	1,3	406	361	45
<i>Ескерту — www.minfin.kz ресми сайтының ақпараттары негізінде құрылған</i>									

2011 жылы Қазақстан Республикасы бюджет жүйесінің жалпы түсімдер сомасы Мемлекеттік бюджет бойынша 5444625,2 млн.теңге; Республикалық бюджет бойынша — 4551280,5 млн.теңге; Жергілікті бюджет бойынша — 2687376,2 млн.теңгені құраған.

2012 жылы Қазақстан Республикасы бюджет жүйесінің жалпы түсімдер сомасы Мемлекеттік бюджет бойынша 7085 млрд.теңге; Республикалық бюджет бойынша — 6069 млрд.теңге; Жергілікті бюджет бойынша — 3 010 млрд.теңгені құраған.

Қазақстан Республикасы бюджет жүйесінің Трансферттердің түсімдері 2010 жылы: Трансферттердің түсімдерінің жалпы сомасы Мемлекеттік бюджет бойынша 1200000 млрд.теңге; Республикалық бюджет бойынша — 1447457 млрд. теңге; Жергілікті бюджет бойынша — 1486553млрд.теңгені құраған.

2011 жылы: Мемлекеттік бюджет бойынша 1200000,0 млрд.теңге; Республикалық бюджет бойынша — 1325 440,6 млрд.теңге; Жергілікті бюджет бойынша -1632854,2 млрд.теңгені құраған.

2011 жылғы 1 желтоқсандағы республикалық бюджеттің кірістері 102,0 % орындалды, жоспардағы 4028,4 млрд. теңгенің орнына кірістердің түсімі 4 110,0 млрд. теңгені құрады немесе 81,5 млрд. теңгеге төмендеді.

Мемлекеттік бюджеттің кірістері 2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 101,5 %-ға атқарылды, жоспардағы 5 725,4 млрд. теңгенің орнына кірістердің түсімі 5 813,0 млрд. теңгені құрады.

Салықтық түсімдер бойынша 2013 жылғы 1 қаңтардағы мемлекеттік бюджеттің жоспары 101,9%-ға немесе 76,4 млрд. теңгеге артуымен, салықтық емес түсімдер бойынша — 103,9 %-ға немесе 10,7 млрд. теңгеге артығымен, негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдер бойынша — 100,9%-ға немесе 0,5 млрд. теңгеге арта отырып атқарылды және трансферттердің түсімдері бойынша атқарылу 100%-ды құрады.

Деңгейаралық бюджеттік қаржылық ағындарды оңтайландыру кезінде бюджет жүйесінің қандай да бір деңгейін жетілдіруге басым күш жұмсау өте қауіпті. Ал мұндай үрдістер қарастырылуда. Қаржы

министрлігіне, Экономика және бюджетті жоспарлау министрлігіне түсетін, бюджетаралық қатынастарды жетілдіру бойынша көптеген ұсыныстарында авторлар бюджет жүйесінің тек қандай да бір деңгейінің жұмысы үшін бюджетаралық қатынастардың тиімді моделін жасауға ұмтылады. Деңгейаралық бюджеттік қаржылық ағындарды оңтайландырудың мұндай біржақты көзқарасы елдің бюджет жүйесіндегі үйлесімсіздіктің тереңдеуіне әкеледі. Біздің ойымызша, бюджеттік нормалар және қағидалар, тек қандай да бір белгілі билік деңгейінің мүддесін көздемей, жалпы бюджеттік жүйе алдында тұрған мәселелерді шешу қажеттілігінен шығуы қажет.

Көріп отырғанымыздай негізгі түсімдердің басым бөлігін салықтық

түсімдер құрап отыр, оның ішінде бюджеттің негізін құрайтын салықтар, корпоративтік табыс салығы, қосылған құн салығы болып табылады.

Мұнда, мемлекеттік түсімдерде кірістердің үлесі көлемді және олардың ішінде ең жоғары үлесті болып табылатын салықтық түсімдер. Олар 2009 жылы 51,81%, 2010 жылы 55,87%, ал 2011 жылы 3001212,3 млн.теңге, үлесі 65,94 % құрады. Трансферттік түсімдерінің үлесі 2009 жылы жоғарылап 18,37%-дан 43,18%-ға дейін өсті, ал 2010 үлесі 38,81% құрады[2].

Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетін бірнеше жылдағы қалыптасуы мен оның құрамындағы салықтардың рөлін қарастыратын болсақ, онда мына жағдайларды атап көрсетуге болады (кесте 2).

Кесте 2 – Бюджет деңгейлеріндегі салықтық түсімдердің түсу қарқыны

млн тең

Салықтардың түрлері	2010 ж.		2011 ж.		2012 ж.	
	РБ	ЖБ	РБ	ЖБ	РБ	ЖБ
Салықтар, барлығы	559023	170775	3001212	98 125	2975605	1119761
1. Табыс салықтары	212156	79801	1050380	376 245	1041216	438497
2. Әлеуметтік салық	0	59 610	0	296 843	0	340996
3. Меншікке салынатын салықтар	0	20 076	0	161 169	0	172304
4. Жанама салықтар	304659	7 212	1120333	137178	1175932	155824
5. Кедендік төлемдер мен баждар	40763	0	813789	0	744443	0
6. Міндетті алымдар мен төлемдер	1443	4073	16704	9689	14010	12135
7. Басқа да салықтар	0,2	0,3	4, 0	-72	1, 8	1, 1

Ескерту – www.minfin.kz. Ресми сайтының ақпараттары негізінде құрастырылды

Кестеге сәйкес, жергілікті бюджеттердің атқарылуы жылдан жылға ұлғаю тенденциясында. Оның ішінде, салықтық түсімдер қарастырылып отырған жылдарда 850526 млн. теңгеден 1119761 млн теңге дейін артып, құрап, 37,1%-ке артқан. Салықтық емес түсімдер 2010-2012 жылдарда 114,1%-ке ұлғайып, 2012 жылы 1119761 млн.теңгені құраған, ал 2011 жылы

29957 млн теңгені құраған. Кредитті қайтару 2010 жылы 7157 млн.теңге болса, 2011 жылы 2446 млн теңгені құрап алдыңғы жылмен салыстырғанда 31 пайызға ғана орындалған, яғни алдыңғы жылмен салыстырғанда сәй-кесінше 69,0%-ке төмендеген, ал 2012 жылы 35572 млн теңгені құрап, алдыңғы жылмен салыстырғанда 894%-ге жоғарылаған.

Жергілікті бюджеттегі түсімдердің екінші көзі республикалық бюджеттен берілетін трансферттер болып табылады. Бұл қазіргі кездегі жергілікті бюджеттердің кіріс көзін қалыптастырудағы негізгі мәселе болып табылады. Әйтседе, орта есеппен, олар түсімдердің 60% құрағанымен, бірқатар субвенциялық облыстардың бюджеттерінде әлеуметтік-экономикалық қажеттіктерді қаржыландырудың қолайлы деңгейіне жету үшін меншікті салықтық және басқа түсімдердің жетіспейтіндігінен бұл түсім көзі 70 пайызға дейін барады.

Бұл, мұндай облыстардың салық базасының нашарлығымен байланысты. Бұл жағдайда республикалық бюджет арқылы бюджеттік алынымдар мен субвенциялар тетігінің көмегімен түсімдерді қайта бөлу проблемасы көкейтесті болып табылады, яғни, бұл тетік объективті негізделген жетілдіруді қажет етеді.

Бюджеттер арасындағы қаражат ағынын төмендету үшін бюджеттің қандай да бір деңгейін күшейту жақтарын қарастыру, бюджет жүйесіндегі үйлесімсіздіктің тереңдеуіне әкеледі.

Қызмет ететін кемшіліктерді жою және бюджетаралық қатынастарды реформалау мақсатында мыналарды шешу қажет:

- өңірлік бюджеттік жүйелердің қызмет ету тиімділігін жоғарылату, өңірлік қаржыларды сауықтыру;

- қарама-қарсы қаржылық ағындарды төмендету;

- қаржыларды бөлу шарттылығы және оларды өңірлерде пайдалану үшін жауапкершілікті және бақылауды жоғарылату;

- жоғары дотациялық аумақтарға қосымша қаржылық қолдауды қамтамасыз ету;

- мемлекеттік билік субъектілері және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өндірістік және аумақтық салық әлуетін жоғарылатудағы бюджеттердің теңгерімділігін қамтамасыз ету шығындарын оңтайлы пайдалануға мүдделікті жоғарылату;

- жергілікті және мемлекеттік бюджет арасындағы бюджетаралық қатынастарды өзара байланыстыруды қамтамасыз ету.

Бюджет арасында қаржыларды бөлу механизмін жетілдіру қажет, мұндай бөлудің объективті нормалары, формулалары қажет.

Аумақтық бюджеттер проблемалары мынадай жолдармен шешілуі мүмкін:

- меншікті кірістерді ұлғайту есебінен, яғни елдің салық жүйесіне шамасы бойынша елеулі, жиналуына қарай нақты және ыңғайлы аумақтық салықтар енгізу;

- бюджеттік жүйе буындары арасында салықтарды сараланған норматив негізінде бөлу;

- әрбір аумақтық бюджеттің кірістерін және шығыстарын жыл сайын реттеу;

- жан басына шаққандағы бюджеттік қамтамасыз етілу деңгейін ескеру;

- аумақтардың салықтық әлеуетін ескеру есебінен.

Әдебиеттер:

1 Садыков Д., Айгазин Ж. Современные аспекты межбюджетных отношений на современном этапе ускоренного социально-экономического развития Республики Казахстан//Экономика и статистика №28, 2007, — С. 74-79.

2 ҚР ҚМ статистикалық бюллетені. ҚР Қаржы Министрлігінің ресми сайты.www.minfin.kz.

Резюме
МЕЖБЮДЖЕТНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ
И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

А.Т. Исаева

кандидат экономических наук, доцент
Алматинская академия экономики и статистики.
г. Алматы, Казахстан
e-mail: akzhol.07@mail.ru

В целом можно отметить, что система межбюджетных отношений в экономически развитых странах подтверждает, что само собой централизация или децентрализация налогово-бюджетных полномочий не является залогом процветания общества, фактически отсутствует универсальная модель распределения доходов и расходов по уровням власти.

Ключевые слова: *государства, финансы, экономика, бюджет, регион, налог, трансферт, дотация.*

Summary
INTERBUDGETARY RELATIONS IN KAZAKHSTAN:
CURRENT STATE AND WAYS OF IMPROVEMENT

A.T. Isaeva

Candidate of economic sciences, associate professor
Almaty Academy of Economics and Statistics,
Kazakhstan
e-mail: akzhol.07@mail.ru

We can note, that the system of interbudgetary relations in economically developed countries confirms that the centralization or decentralization of tax-budgetary powers is not the sign of prosperity of a society, actually there is no universal model of distribution of incomes and charges on levels of authority.

Keywords: *the state, finance, economics, budget, region, tax, transfer, subsidize, grant.*

УДК 368.8

ҚАЗАҚСТАНДА САҚТАНДЫРУ ІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

А.О. Базарбаев

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Алматы экономика және статистика академиясы,
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: assyl00@mail.ru

Аннотация

Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдарға арналған индустриалды-инновациялық даму стратегиясы қаржы ұйымдарының өндірістік кәсіпорындармен тығыз байланыс орнатуын қарастырады. Ірі тәуекелдерді төмендете отырып, сақтандырушылар ел экономикасының нақты секторының дамуына өз үлестерін қоса алады. Осыған байланысты мүлкті кешенді сақтандыруды, өндірістегі үзілістердің тәуекелін және машиналармен құралдардың бұзылу тәуекелдерін қайта сақтандыруды жүзеге асыру үшін қазақстандық сақтандырушылардың пулын құру қажеттілігі туындайды. Бұл өз кезегінде брокерлердің қызметінен бас тарту есебінен қайта сақтандыру құнын төмендетуге және резидент емеске табысына салынатын салығын төлеуді шығарып тастауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: сақтандыру, сақтандыру нарығы, сақтандыру делдалы, міндетті сақтандыру, тәуекел, сақтандыру омбудсмені.

Қазіргі кезде елімізде өмір мен мүлікке зиян келтіруге алып келетін өндірістік және әлеуметтік салалардың түрлі қолайсыз факторлар әсеріне берілу дәрежесінің жоғарылығы жағдайында, халықтың болашаққа деген сенімділігінің төмендеуі жағдайында сақтандыру қызметінің рөлі ерекше маңызды болып табылады.

Сақтандыру бұл Қазақстан экономикасындағы дамып келе жатқан салалардың бірі болып отыр. Сақтандыру ісі қоғамның әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатындағы экономикалық әдістермен басқару мен реттеудің құралы болып табылады.

Сақтандыру қызметінің бір ерекшелігі ол тек қана кәсіпорындар мен азаматтардың мүлкін сақтап қана қоймайды, сонымен бірге елдің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешу секілді қызметтерді атқару болып табылады. Сондықтан да, нарықтық экономикасы дамыған елдерде сақтандыру әлеуметтік-эко-

номикалық мәселелерді шешудегі экономиканың басыңқы стратегиялық секторларының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасында сақтандыруды дамытудың негізгі мақсаты — мемлекеттің, азаматтардың және шаруашылық жүргізуші субъектілердің мүддесін қорғаудың нақты құралы бола алатын толыққанды, орнықты жұмыс істейтін ұлттық сақтандыру нарығын қалыптастыру болып табылады.[1,2]

Қазақстан Республикасының сақтандыру нарығы қазіргі таңда экономикада және халықтың өмірінде әлі де болса, маңызды рөлге ие болған жоқ, әрі өзінің бастапқы даму сатысында тұр. Отандық сақтандыру компанияларының ірі шығынының орнын жабу жөніндегі қаржылық мүмкіндіктері де қанағаттанарсыз, бұл сақтандыру ұйымдарын капиталдандыруды арттыру мен оларды ірілендіру туралы мәселені шешуді талап етеді. Қазақстанның қаржы аймағының басқа бөліктердегі

аймақтандыру тәжірибесі көрсеткендей, дәрменсіз қаржы ұйымдары индустрияның кейбір міндеттерін шеше алмайды және олардың халақаралық стандарттарға қол жеткізу айтарлықтай шектеулі.

Соңғы жылдарға дейін көбіне мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы алуға бағдарланған сақтандырудағы халық белсенділігінің төмен болу проблемасы бар және сақтандыруға тиісті қызығушылық тудырмай отыр. Мемлекеттік бюджет есебін және сақтандыру арқылы халықты әлеуметтік қорғау түрлерінің қолдану алсын шектеу осы проблеманы шешуге ықшам етуі тиіс. Халықты мемлекеттік емес әлеуметтік қорғанды қамтамасыз ету саласындағы ең маңызды әлеуметтік құрал бола отырып, азаматтардың өмірі мен еңбек қабілеттілігін сақтау жөніндегі индустрия әлі күнге дейін тиісті түрде дамымай келеді. Өмірді сақтандыру бойынша дамыған индустрия болмай, республикада жүзеге асырылып жатқан зейнетақымен қамтамасыз ету реформасынан толық пайда келуі мүмкін емес.

Сақтандырудың қоғамдық өмірдегі рөлінің маңызды аспектісі — бұл сақтандыру ұйымдарының жұмыс беруші ретіндегі рөлі. Сақтандыру компанияларының қызметі жаңа жұмыс орындарын және штаттық мамандарды құру арқылы, әсіресе штаттан тыс сақтандыру агенттерін құру арқылы жұмыспен қамтуды ынталандырады. Осылайша, сақтандыру ісінің дамуы сақтандырудың кейбір түрлерінің көмегімен ғана емесе, делдалдықпен қоса алғандағы сақтандыру жүйесіне жұмысқа жалдау үдерісінде еңбек нарығын тұрақтандыруға ықпал етеді.

Сақтандыру рөлінің келесі бір аспектісі — бұл сақтандыру саласының ірі ақпарат иегері ретіндегі рөлі болып табылады. Бұл сақтандырушылардың маңызды тауар өнімі болуы мүмкін (әрине, бұл жерде сақтандырылушы жайлы құпия ақпа-

ратты жариялау және коммерциялық құпияны бұзу туралы сөз болып отырған жоқ, мұнда сақтандырылушылардың құпия емес мәліметтері, статистикалық мәліметтер және т.б. туралы сөз болып отыр)[3].

Индустриалды дамыған елдерде сақтандыру экономиканың стратегиялық секторы болып табылады, үздіксіз және іркіліссіз өндіріс процесін қамтамасыз ете отырып, қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты қолдай отырып, азаматтарға және бизнеске түрлі күтпеген және қолайсыз құбылыстар кезінде нұқсанды өтеуге кепілдік береді.

Бұдан басқа, сақтандыру қорлары инвестициялық ресурстардың орасан зор көзі болып табылады. Францияда, мысалға алсақ, сақтандыру компанияларының инвестициялары экономикада ЖІӨ көлемінің 40%-ын құрайды. Соңғы уақытта біздің елде сақтандырудың рөлі елеулі түрде өсті. Бұл туралы сақтандыру ұйымдарының активтері қызметінің: сақтандыру ұйымдары активтерінің өсуі, меншік капиталдың өсуі, сақтандыру ұйымдарының төлемдері мен сыйақыларының ұлғаюы сияқты негізгі көрсеткіштері куәландырады.

Қазіргі күні Қазақстандағы сақтандыру нарығын мемлекеттік реттеу бағатында келесідей шаралар жүзеге асырылған:

1. Сақтандыру қызметтерін тұтынушылардың мүдделерін қорғауды күшейту.

— әлеуметтік аннуитеттік сақтандыруды кепілдендірілген сақтандыру сыныбына қосу;

— сақтандыру қоржынын беру процедурасын енгізу.

2. Өмірді сақтандыруды дамыту.

— өмірді сақтандыру келісім-шарттарын сақтандырылушының сақтандырушының инвестициялары мен пайдасына қатысуымен жасасу тәртібін енгізу.

3. Консолидацияланған бақылау.

— сақтандыру топтары мен холдингтерін реттеу мен бақылаудың негіздерін бекіту.

4. Сақтандыру делдалдығы.

— 2012 жылдан бастап сақтандыру агентіне қолма-қол ақша алуға тиым салынған;

— сақтандыру агентіне қойылатын кәсіптік талаптар, оларды есепке алу және оқыту тәртіптері белгіленді;

— сақтандыру агентінің әкімгершілік жауапкершілігі белгіленген.

5. Сақтандыру статистикасының толыққанды базасы құрылды.

— 2011 жылдың 1 қаңтарынан бастап 2013 жылға дейінгі барлық міндетті және ерікті сақтандыру түрлерін енгізу.

6. Тәуелсіз актуарийлер институтының құрылуы.

— штаттық актуарийдің жүргізген міндеттемелерді есептеу мен сақтандыру тарифтерін есептеудің дұрыстығын тәуелсіз бағалау.

7. Сақтандыру нарығының қатысушыларының кәсіби бірлестіктері.

— ішкі құжаттардың тізімі мен негізгі қызметтері белгіленген

8. Санкциялар.

— сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарын консервациялау режимі енгізілді.

9. Өкілетті органның уәкілі.

— сақтандыру ұйымына бақылау функцияларын жүзеге асыру мақсатында өкілетті органның уәкілін жіберу мүмкіндігі қарастырылды.

Оларды жүргізудің заңнамалық анықталмаған нақтылы шарттары, көпшілігінде екі ондыққа тұратын міндетті сақтандырудың қолда бар түрлерін сақтаудың мақсатқа сәйкестілігі уәкілетті мемлекеттік органмен анықталуы қажет. Аграрлық экологиялық және әлеуметтік салаларда міндетті сақтандыруды сондай-ақ міндетті сақтандырудың жаңа түрлерінің енгізу дәлелділігінің келешегін айқындау түр.

Осыларға сәйкес және заңнамалардың талаптарын ескере отырып, ынталы мемлекеттік органдар сақ-

тандыруды қадағалау уәкілетті мемлекеттік органдардың келісімімен міндетті сақтандырудың үйлесімді түрлері бойынша заң жобаларын дайындауы қажет.

Сақтандыру нарығын дамытудағы мемлекеттің маңызды мәселелері болып табылатындар:

— мемлекеттік сақтандыру ұйымдарының мамандандырылуы мен қызметтерінің келешектерін анықтау, сондай-ақ сақтандырудың мемлекеттік бағдарламаларының өткізілуіне оларды тартудың мүмкіншілігін зерттеу.

— әртүрлі тәуекелдіктердің зардаптарының орнын толтыру бойынша кепілші ретінде. Сондай-ақ әрі институционалдық инвестор ретінде ұзақ мерзімді ипотекалық несиелеу жүйесіндегі сақтандыру саласының қатысу механизмін анықтау.

— дүниежүзілік Сауда Ұйымына Қазақстан Республикасының кіру шарттарын есептей отырып, өтпелі кезеңдегі сақтандыру саласында ұлттық мүдделерді қорғау бойынша мүмкін болатын шараларды анықтау.

— инвестициялық тәуекелдік сақтандырудың тиімді жүйесін құру.

Сақтандыруды қадағалау органдарының жұмысын тиімді жүргізу тікелей келесі қағидаларға байланысты:

— сақтандыруды қадағалауды жүзеге асыруды қамтамасыз ететін заңнамалық нормаларының нақтылығы мен ашықтылығы;

— өз функцияларын атқарудағы қадағалаушы органдардың тәуелсіздігі;

— сақтандыру саласында кәсіби мамандардың жеткілікті деңгейде болуы;

— сақтандырушының қызметіне тұрақты мониторинг жүргізу[4]. Сақтандыру нарығының ұйымдастырушылық және экономикалық даму мәселелерін және оны мемлекеттік реттеу бағыттарын зерттей отырып, келесідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

1. Біздің ойымызша, сақтандыру саласындағы мемлекет мынадай рөл атқаруы тиіс: ұлттық сақтандыру қорларының ұстаушысы ретінде; әлеуметтік сақтандыру мен қамсыздандырудың бюджеттен тыс қорларының ұйымдастырушысы ретінде; кепіл (мемлекеттік кепілдемелік міндеттемелер эмитенті) ретінде; сақтандырушы (мемлекеттік сақтандыру компанияларының меншік иесі, құрылтайшысы, акционері) ретінде; сақтандырылушы немесе пайда алушы (мемлекет атынан не болмаса мемлекет пайдасына жүзеге асырылатын сақтандыру бойынша) ретінде; сақтандыру кәсіпорындарының бақылаушысы ретінде; сақтандыру нарығын реттеу субъектісі ретінде.

2. Жоғарыда айтылғандардың барлығы сақтандырудың нарықтық экономикада қандай рөл алатындығын көрсетеді. Сақтандыру секторы бірнеше сапада көрінде, атап айтқанда: ұдайы өндірістің үздіксіздігі мен оның пропорцияларын қамтамасыз етуші нарықтық тұрақтандырығыш; өмір сүру қызметінің қауіпсіздігін арттыру құралы; азаматтарды әлеуметтік қорғау тетігі; ұлттық экономикаға ірі инвестиция көзі; ірі ақпараттық ресурстарының иесі.

3. Сақтандыруды реттеу, жалпы экономиканы реттеудегідей, циклдық ауытқуларға бағынышты болады және қандай да бір макроэкономикалық тұжырымдамаға қосылады (кейнсиандық немесе неоклассикалық). Сондықтан да сақтандыруды мемлекеттік реттеудің тетіктерін қарастыру соңында, дамыған елдердің сақтандыру және жалпы экономиканы реттеу саласындағы теориялық және тәжірибелік тәжірибесін шоли отырып, сақтандыру нарығын мемлекеттік реттеудің кейнсиандық және неоклассикалық құралдарын бөліп көрсетуді жөн санаймыз[5].

Біздің ойымызша, сақтандыруға қатысты кейнсиандық реттеу

құралдары кепілдемелік қорларды пайдалануда, сақтандыру секторын жартылай ұлттандыруда, мемлекеттік сақтандыру компанияларын дамытуда, міндетті сақтандырудың жаңа түрлерін енгізуде, мемлекеттік қайта сақтандыру компанияларын құруда, депозиттерді міндетті сақтандыру жүйесін құруда, салықтық ынталандыруларды қолдануда, өңірлік және жергілікті салықтық рыноктарды дамытуда және т.с.с. көрінісін табады. Бұл құралдарды сақтандырудың ұлттық жүйесін дамытуда мемлекеттік қатысудың қомақты үлесін және мемлекеттің сақтандыруды реттеу функциясының оның жекелеген аумақтарын тікелей басқарумен біріктіруінде сияқты белгілер ерекшелендіреді.

Сақтандыруды реттеудің неоклассикалық құралдары сақтандыру нарығының қызмет етуінің қаржылық жағын реттеуге баса назар аударуымен ерекшеленеді, оның негізгі құралдары сақтандырушылардың қаржылық тұрақтылығы нормативтерін белгілеу және оны сақтауды бақылау, сақтандырушылардың инвестициялық қызметін реттеу болып табылады.

4. Қазіргі уақытта сақтандыру ұйымдары қызметінің шынайылығы деңгейін арттыру проблемасы, тәуекелдерді басқару жүйесін, әсіресе, банктік топқа кіретін сақтандыру ұйымдарының тәуекелдері бөлігін жетілдіру, сақтандыру ұйымдарының инвестициялық мүмкіндіктерін кеңейту өзекті болып табылады. Бұдан өзге, сақтандыру секторында отандық сақтандыру қызмет көрсету нарығының аясын ұлғайту бойынша шаралар, шаруашылықты жүргізетін субъектілердің және халықтың сақтандыру мәдениетін және міндетті сақтандыру жүйесінің тиімділігін арттыру өзекті болып табылады. Осындай тәсілмен, ұзақ мерзімді перспективада сақтандыру ұйымдары қызметінің айқындылығы деңгейін,

міндетті сақтандыру жүйесінің тиімділігін арттыруға, сақтандыру нарығы инфрақұрылымының әрі қарай дамуына қол жеткізуге болады.

5. Халықаралық тәжірибеде әлеуметтік сақтандыру және әлеуметтік қамсыздандырудың басқа жүйелері кедейлікпен күресудің, экономикалық өнімділікті арттырудың және әлеуметтік тұтастықтың, сонымен қатар тұтастай алғанда әлеуметтік-экономикалық дамудың ең күшті құралы болып табылады.

Тәуелсіздік жылдары Қазақстандағы әлеуметтік қамсыздандыру, оның ішінде міндетті әлеуметтік сақтандыру өзінің халықты әр түрлі әлеуметтік тәуекелдерден қорғауға қабілеттілігін көрсетті. Ол экономикалық өсуге, әлеуметтік әділеттілік және халықтың әл-ауқатын жақсартуға өзінің үлесін қосып келеді.

6. Тұтынушыларға байланысты белгілі бір дауларды жою мәселелерін шешу мақсатында өкілетті органның пікірі бойынша сақтандыру омбудсманы түріндегі соттан тыс механизмдерді құру қажеттілігі туды. Дауларды шешуде осындай механизмді қолдану икемділікке алып келеді, ол тұтынушылардың да, сақтандырушылардың да тұтыныстарына мейлінше сәйкес келуі мүмкін, атап айтқанда: төмен шығындар, процедуралардың жылдамдығы мен бейресми сипаты, сақтанудырушылардың қабылданған шешімді міндетті түрде орындауы. Сақтандыру омбудсманын енгізудің тартымдылығы да осыған келіп тіреледі.

Сақтандыру омбудсманы институттарын қолданудың әлемдік тәжірибесі сақтандыру арақатынастарын тұтынушылардың тарапынан қадағалау мақсатында үкіметтік агенттіктердің, заң шығарушы комитеттердің, сақтандыру компаниялары өкілдерінің және сақтандыру қызметі тұтынушыларының оларды құруға қатысты мүдделерін біріктіруге келіп тіреледі.

Қазіргі жаһандану жағдайында сақтандыру саласын жетілдіруде заңнаманы халықаралық құқықтық нормалармен үндестіруді жүзеге асыруға болады. Сонымен бірге, Қазақстанда сақтандыру компанияларына рейтингтің болуы жайлы міндетті талап қойылмаған, осының себебінен нарықтағы бәсекеге қабілеттілік деңгейі төмен болады. Аталған мәселелерді шешу арқылы елімізде сақтандыру нарығын біршама алға жылжуына үлкен септігін тигізе аламыз және сақтандыру ісін жетілдіруде келесідей мәселелерді қарастыру мүмкіндігін ойластыру қажет:

— қазіргі жұмыс істеудің сақтандыру ұйымдарының елеулі бөлігінде білікті мамандардың саны жеткіліксіз. Республиканың сақтандыру нарығындағы кәсіби сақтандыру делдалдарының рөлі елеусіз. Қазақстанда қазір бар болғаны 6 брокерді сақтандыру компаниясы жұмыс істейді. Сақтандыру бойынша мамандарды оқытуды қазіргі заманғы жүйесін құру, сақтандыру нарығының кәсіби қатысушыларының қоғамдық біртестіктерін оны іске белсенді түрде қатыстыру қажет.

— шетелдерде қабылданатын қайта сақтандырудың көлемін кеңейту, себебі шетелдерде қайта сақтандыру компанияларына берілетін және қайта сақтандырудан қабылданатын сыйақыларының арасындағы балансты сақтау керек. Сондықтан, Қазақстандық сақтандыру компанияларының халықаралық сақтандыру нарығына белсенді араласуын ынталандыру керек.

— болашақта зардап шегушіге берілетін төлемді 3-5 күнде өтеуді және оның көлемін ұлғайтуды қолға алатындықтарын экономист ғалымдар тілге тиек етті. Мамандардың айтуынша, енді сот шешімін күтпей-ақ, сақтандыру компаниялары өздері шешім қабылдап, өтемақы төлейді. Бұл халық үшін ыңғайлы болады.

Әдебиеттер:

- 1 ҚР-ның «Сақтандыру қызметі туралы» Заңы 18.12.2000ж. (15.07.2010 берілген өзгерістер мен толықтырулармен).
- 2 Құлпыбаев С., Мельников В.Д., Ынтықбаева С.Ж. Қаржы: Оқулық. – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.-578 б.
- 3 Бельгибаев А.К., Рахимбаев А.Б., Теория и практика страхования, Алматы 2010 ж. – 8 б.
- 4 А. Алдамберген «Направляющие векторы развития рынка определены»// Рынок страхования. 2009-№3. С.12.
- 5 Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі комитетінің ресми сайты www.afn.kz.

Резюме

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ СТРАХОВОГО ДЕЛА В КАЗАХСТАНЕ

А.О. Базарбаев

кандидат экономических наук, доцент
Алматинская академия экономики и статистики,
г. Алматы, Казахстан
e-mail: assyl00@mail.ru

В этой статье рассматриваются пути совершенствования организации страхового дела в Казахстане. Наряду с этим даны предложения по направлению государственного регулирования страхового рынка и по вопросам организационного и экономического развития страхового рынка в Казахстане.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховые посредники, обязательное страхование, риск, страховой омбудсмен.

Summary

INSURANCE BUSINESS IMPROVEMENT IN KAZAKHSTAN

A.O. Bazarbayev

Candidate of economic sciences, associate professor,
Almaty Academy of Economics and Statistics,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: assyl00@mail.ru

This article considers the ways of improvement of insurance business organization in Kazakhstan. Along with this, there are suggestions for areas of state regulation of the insurance market and institutional and economic development of the insurance market in Kazakhstan.

Keywords: insurance, insurance market, insurance intermediaries, compulsory insurance, risk, insurance ombudsman.

УДК 657.368.8

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ В СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Г.Б. Усманилиева

кандидат экономических наук, доцент,
Кыргызско-Российский Славянский университет, г. Бишкек,
e-mail: gulbara.07@mail.ru

Аннотация

В данной статье рассматриваются основные положения МСФО 7 «Отчет о движении денежных средств» и раскрываются методы его составления, а также особенности классификации видов деятельности страховых компаний, посредством которых генерируются денежные потоки.

Ключевые слова: отчет о движении денежных средств, денежные потоки, операционная деятельность, инвестиционная деятельность, финансовая деятельность.

Отчет о движении денежных средств предназначен для предоставления информации об изменениях в денежных средствах и их эквивалентах посредством классификации денежных потоков за соответствующий период от операционной, инвестиционной и финансовой деятельности.

Денежный поток представляет собой совокупность распределенных во времени поступлений и выплат денежных средств генерируемых хозяйственной деятельностью компании.

Отчет о движении денежных средств, используемый вместе с остальными формами финансовой отчетности, предоставляет пользователям информацию, которая позволяет им оценить изменения в чистых активах компании, ее финансовой структуре (включая ликвидность и платежеспособность), и ее способность воздействовать на величину и сроки поступления и выплат денежных средств.

Согласно МСФО 7 «Отчет о движении денежных средств» субъект должен представлять данные о движении денежных средств от операционной деятельности используя прямой или косвенный метод [1]. В Кыргызской Республике страховые компании используют прямой метод.

При использовании прямого метода для составления отчета о движении денежных средств информация о валовых поступлениях и валовых выплатах денежных средств может быть получена:

- из учетных записей по денежным средствам за отчетный период (на основе оборотов по кассовой книге, выписке с расчетного счета, подотчетным суммам и т.д.);
- посредством корректировок отдельных статей финансовой отчетности за отчетный период от метода начисления к кассовому методу [2].

При использовании косвенного метода для составления отчета о движении денежных средств информация о чистых потоках денежных средств от операционной деятельности может быть получена посредством корректировок чистой прибыли (убытка) за отчетный период для перехода от метода начисления к кассовому методу, а также на сумму прочих статей, результатом которых является движение денежных средств от инвестиционной и финансовой деятельности.

Страховая компания должна отдельно представлять данные о движении денежных средств от инвестиционной и финансовой деятельности.

ти, отражая основные виды валовых денежных поступлений и платежей.

Нереализованные прибыли и убытки, возникающие от курсовых разниц не являются движением денежных средств, и в отчете о движении денежных средств представляются отдельно от операционной, инвестиционной и финансовой деятельности.

Операционная деятельность — это основная, уставная деятельность для которой была создана компания и по которой идут основные денежные потоки. Согласно постановлению Правительства Кыргызской Республики от 31 мая 2001 г. №260 «Положение о лицензировании отдельных видов предпринимательской деятельности» (с изм. и доп.) операционная деятельность страховщика является лицензируемой деятельностью [3]. Страховая деятельность предусматривает осуществление видов страхования при личном страховании, при имущественном страховании, при страховании ответственности. Содержание видов страховой деятельности определяется согласно классификации по видам лицензируемой страховой деятельности. Лицензия на проведение страховой деятельности не имеет ограничения по сроку действия.

Классификация по видам лицензируемой деятельности:

1. При личном страховании лицензии выдаются на следующие виды страховой деятельности:

- страхование жизни;
- страхование от несчастных случаев и болезней;
- добровольное медицинское страхование.

2. При имущественном страховании лицензии выдаются на следу-

ющие виды страховой деятельности:

- страхование средств наземного транспорта;
- страхование средств воздушного транспорта;
- страхование средств водного транспорта;
- страхование грузоперевозок;
- страхование имущества от огня и других опасностей;
- страхование коммерческих и финансовых рисков;
- страхование от риска юридических затрат, включая затраты по судебным издержкам;
- прочие виды страхования имущества.

3. При страховании ответственности лицензии выдаются на следующие виды страховой деятельности:

- страхование гражданско-правовой ответственности владельцев автотранспортных
- страхование ответственности владельцев воздушных средств
- страхование ответственности владельцев средств водного транспорта
- страхование профессиональной ответственности
- страхование ответственности предприятий — источников повышенной опасности
- страхование иных видов ответственности.

При перестраховании лицензии выдаются на перестрахование по видам страхования согласно классификации.

Формирование информации по операционной деятельности в отчете о движении денежных средств по прямому методу посредством корректировок финансовой отчетности за отчетный период представлена в табл.1.

Таблица 1 — Денежные потоки по операционной деятельности (прямой метод)

Поступления денежных средств	Выплаты денежных средств
1	2
по договорам страхования и сострахования	по договорам страхования и сострахования
по договорам перестрахования	по договором перестрахования

1	2
доля перестраховщика в страховом возмещении	акquisиционные расходы
по суброгации	расходы на ведение дела
полученные комиссионные по договорам перестрахования	по комиссионным расходам
прочие денежные поступления от операционной деятельности	прочие расходы от операционной деятельности
<i>Примечание: составлено автором</i>	

Для формирования информации поступления денежных средств по договорам страхования, сострахования и перестрахования строка «Заработанные премии» «Отчета о совокупном доходе» должна быть скорректирована на изменения в состоянии дебиторской задолженности по счету «Дебиторская задолженность по договорам страхования, сострахования и перестрахования» и изменения в состоянии кредиторской задолженности по счету «Авансы полученные».

Для формирования информации выплаты денежных средств по договорам страхования, сострахования и перестрахования строка «Состоявшиеся убытки — нетто-страхование» «Отчета о совокупном доходе» должна быть скорректирована на сумму изменений «Оплаченные убытки» по соответствующему аналитическому счету выплаты по договорам страхования, сострахования и перестрахования.

Инвестиционная деятельность включает в себя приобретение и продажу долгосрочных активов, приобретение и продажу рыночных ценных бумаг, не являющихся эквивалентами денежных средств. Отдельное раскрытие информации о движении денежных средств от инвестиционной деятельности имеет важное значение, поскольку данные затраты произведены с целью формирования ресурсов, которые предназначены для генерирования будущего дохода и будущих поступлений денежных средств.

Финансовая деятельность — это деятельность, в результате которой

происходит изменение в структуре займов и собственного капитала компании. Отдельное представление информации о движении денежных средств от финансовой деятельности очень важно, т.к. данная информация необходима для прогнозирования требований инвесторов, предоставляющих капитал компании, в отношении будущих поступлений денежных средств.

Исходя из вышеизложенного можно сделать вывод о том, что основной целью отчета о движении денежных средств является обеспечение пользователей информацией о поступлении и использовании денежных средств и их эквивалентов за отчетный период, которая дает возможность оценить платежеспособность компании.

Платежеспособность — это важнейший показатель надежности страховой компании, ее финансовой устойчивости и, следовательно, главный показатель ее привлекательности для потенциальных клиентов. При составлении рейтинга страховых компаний показатель платежеспособности ставится на первое место среди других критериев надежности [4].

Платежеспособность страховщика зависит от достаточности размера сформированных страховых резервов. Страховые резервы связаны обязательствами предстоящих выплат страхового возмещения (обеспечения) по действующим договорам страхования.

Согласно статье 18 Закона Кыргызской Республики от 23 июля 1998

г. №96 (с изм. и доп.) «Об организации страхования в Кыргызской Республике» для обеспечения своей платежеспособности страховщики обязаны соблюдать нормативы платежеспособности и нормативы максимальной ответственности по страхованию отдельных рисков, исходя из размеров собственных средств. Методика расчета указанных нормативов, а также их размеры разработаны Государственной службой регулирования и надзора за финансовым рынком при Правительстве Кыргызской Республики:

- постановление Правительства Кыргызской Республики от 1 июня 2011 г. № 278 «Об утверждении Инструкции о пруденциальных нормативах для страховой (перестраховочной) организации и представлении отчета о выполнении пруденциальных нормативов»;

- постановление Правительства Кыргызской Республики от 25 ноября 2010 г. № 299 «Об установлении максимального объема ответственности по отдельному риску в договоре страхования».

Для обеспечения своей платежеспособности, страховщики обязаны соблюдать нормативные соотношения между активами и принятыми ими страховыми обязательствами.

Согласно Инструкции о пруденциальных нормативах для страховой (перестраховочной) организации и представлении отчета о выполнении пруденциальных нормативов для обеспечения платежеспособности страховая (перестраховочная) компания должна соблюдать следующие нормативы платежеспособности:

- норматив достаточности высоколиквидных активов;
- норматив достаточности капитала;
- норматив текущей платежеспособности.

Достаточность собственных средств страховой компании гаран-

тирует ее платежеспособность при двух условиях: наличии страховых резервов не ниже нормативного уровня и правильной инвестиционной политике. Поэтому в отечественной практике при оценке надежности страховщиков используют дополнительные критерии:

- надежность размещения активов, покрывающих страховые резервы;
- уровень страховых выплат (соотношение страховых выплат-брутто к суммам поступивших в этот период страховых премий);
- показатель обеспеченности страховыми резервами (отношение суммы страховых резервов к сумме страховых премий);
- текущая ликвидность (отношение фактической стоимости находящихся в наличии текущих активов к наиболее срочным обязательствам).

С точки зрения понимания финансового положения и ликвидности страховой компании определенный интерес для пользователей может представлять дополнительная информация. Поэтому наряду с примечаниями к финансовой отчетности необходимо раскрывать следующую информацию:

- общую величину потоков денежных средств по операционной, инвестиционной и финансовой деятельности, связанных с участием в совместной деятельности, с использованием метода пропорциональной консолидации;

- денежные потоки, возникающие в результате операционной, инвестиционной и финансовой деятельности по каждому отчетному отраслевому и географическому сегменту.

Таким образом, информация о денежных потоках полезна для оценки способности страховой компании создавать денежные средства и их эквиваленты и потребности страховой компании в разрезе операционной, инвестиционной и финансовой деятельности.

Список литературы:

1 Применение МСФО; в 3 ч. / Пер. с англ. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Альпина Паблишерз, 2009. — 992 с.

2 Комментарии к МСФО; в 2 ч. Бишкек: ОО «Палата налоговых консультантов», 2011. — 82 с.

3 Постановление Правительства Кыргызской Республики от 31 мая 2001 г. №260 «Положение о лицензировании отдельных видов предпринимательской деятельности» (с изм. и доп.).

4 Алексеева Г.И., Вихлянская М.И., Семенова Д.О., О.Н.Семенова О.Н. МСФО в страховой компании: подготовка отчетности, порядок применения стандартов, практические рекомендации. Практическое пособие. М.: Издательский дом «Регламент-Медиа», 2012. — 228 с.

Түйін

САҚТАНДЫРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ АҚШАЛАЙ ҚАРАЖАТТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Г.Б. Усманиева

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Кыргыз-Ресей Славян университеті, Бішкек қ.
e-mail: gulbara.07@mail.ru

Берілген мақалада ҚЕХС-ының «Ақшалай қаражаттар қозғалысының есептемесінің» негізгі жағдайлары қарастырылады және оның құрастырылу әдісін, сондай-ақ өздері арқылы ақша ағынын өндіретін сақтандыру компанияларының қызмет түрінің сыныптамасының ерекшеліктерін ашып береді.

Түйін сөздер: ақшалай қаражаттардың қозғалысының есептемесі, ақша ағыны, операциялық әрекет, инвестициялық қызмет, қаржы қызметі.

Summary

FEATURES OF FORMATION OF CASH FLOWS IN INSURANCE ACTIVITY

G.B. Usmanalieva

candidate of economic sciences, associate professor
Kyrgyz-Russian Slavic University, city Bishkek
e-mail: gulbara.07@mail.ru

This article discusses the main provisions of IAS 7 «Statement of Cash Flows» and the methods of its preparation are disclosed, as well as features of classification activities of insurance companies through which cash flows are generated.

Keywords: statement of cash flows, cash flows, operating activities, investing activities, financing activities.

УДК 336.2

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯ ОПЕРАЦИЯЛАРЫНА САЛЫҚ САЛУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қ.Ә.Кененова

доцент

Халықаралық бизнес академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: kkenen@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада қаржы саласының өзекті мәселесінің бірі болып табылатын жағандану жағдайында қаржы электрондық коммерция операцияларына компьютерлік желідегі салық салу тәртіптерін бірегейлендіру бағытында салық салудың ерекшеліктері қарастырылған. Сәйкесінше, аталған мәселе төңірегінде, өзекті сұрақтар көтеріліп, жетілдіру бойынша бірқатар ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: салық, электронды коммерциялық операция, интернет, компьютерлік желі, дистанциялық сатушы, электронды сауда.

Салықты координациялау ісіндегі анағұрлым сәттіліктер, қазіргі кезде, Еуропалық Одақта қол жеткізілген. Осы жерде салықтар мүше-елдердің экономикалық және әлеуметтік саясатын реттеуде аса маңызды орынға ие болып қалмай, сонымен қатар, жалпы еуропалық экономикалық саясаттың координациялауына да әрекеттеседі: Еуроодаққа мүше әрбір мемлекеттің салық аударымдарының есебінен, интеграциялық қауымдастықтың бірлескен бюджеті қалыптасады, құрылымдық және ғылыми-техникалық бағдарламалары жүзеге асырылады. Сонымен қатар, Еуроодақтың мүлтіксіз әсерінен, қазіргі кездегі ең әйгілі жанама салық — қосылған құн салығын — бүкіл әлемдегі қаржы саясаты мен тәжірибесінде ХХ жүз жылдықтың ең тиімді салық жаңалығы ретінде таралды. Еуроодақ мемлекеттерінің бейнесі мен ұқсастығы ретінде, өзінің ұлттық салық жүйелерінің құрылымына әлемнің көптеген мемлекеттері қосылған құн салығын енгізді. Интернет-экономиканың триумфалды дамуының дәуірінде де Еуроодақтың ұлттық салық жүйесі мен әлемдегі

басқа елдердің салық саясаттарына ең тікелей әсері жалғасуда: нақ Еуроодақтың мемлекеттеріне қосылған құн салығын электрондық коммерция операцияларының ортасына кіргізуіне бастама болды, қосылған құн салығын ғаламдық компьютерлік желіге салу қағидаларын бірегейлендіруге табан тіреді.

Қаржы электрондық коммерция операцияларының жалпы түсініктемесі виртуалды режимде [1] тапсырыс берілген және төленген материалдық-заттық өнімді түпкілікті тұтынушыға жеткізуге жол берсе де, салық салу мақсаттары үшін біз, оның операцияларының толық виртуалдылығын көздейтін қаржы электрондық коммерцияның анағұрлым тар анықтамасын негіз ретінде аламыз [2]. Берілген анықтамаға сәйкес, қаржы электрондық коммерцияға Интернет арқылы келісілетін, бірақ, материалдық өнімдерді (мысалға, азық-түлік өнімдерін, ұзақ мерзімді пайдаланыстағы тауарларды) немесе материалдық сипаттағы қызметтерді (өуе билеттерді, туристік жолдамаларды) тұтынушылардың үйлеріне поштамен

немесе курьерлермен жеткізуді көздейтін келісім-шарттар жатқызылмайды. Егер бағалы қағаздар, программалық қамтамасыз ету немесе өзге де сандық өнім тұтынушыға Интернет-байланыстары арқылы емес, ақпараттың мобильді тасушыларында (дискеттерде, компакт-дискілерінде) жеткізілетін болса, онда осындай операция да салық мақсаттарында қаржы электрондық коммерция мәмілесі ретінде жіктелмейді.

Қаржы электрондық коммерция ортасындағы коммуникациялардың виртуалдылығы сандық ақпараттық өнімнің сатушылары мен сатып алушыларына салық салуда, әсіресе, егер олар әртүрі салық юрисдикцияларының резиденттері болып табылса, бірқатар мәселелерді туғызады. Осындай жағдайда, әрбір юрисдикция электрондық мәміле нәтижесінде қалыптасатын табысқа таласуға құқылы. Қаржы электрондық коммерция мен Интернет-экономиканың ұлттық салық жүйесіне әсерлері төмендегі сұрақтар бойынша көрінеді:

- сандық ақпарат өнімдерін сату-сатып алу бойынша мәмілелерге салық салу;

- салық келісімдерінің жүйесін жетілдіру;

- халықаралық компаниялардағы фирмаішілік бағаның қалыптасуы (сандық өнімдерімен келісімдерде трансферттік бағаларды пайдалану);

- салықтық әкімшіліктендіру.

Нәтижесінде, қаржы электрондық коммерцияның дамуы ғаламдық компьютерлік желідегі салық салу тәртіптерін бірегейлендіруді талап етеді (келісімдер мен табыстар нысандарын түсіндіру, пайдаланылатын салықтардың сипаты және олардың көлемі, салық салудағы кемсітпеу және т.б.), сәйкесінше осы барлық ұлттық салық жүйелеріне қатысты болады (ең азынан, азаматтары мен компанияларының Интернетке кіру мүмкіндігі бар мемлекеттердің салық жүйелері). Осындай жағдайда, қаржы электрондық коммерцияның дамуы

ғаламдық деңгейдегі ұлттық салық саясаттарын тиісті координациялау арқылы ұлттық салық жүйелерін конвергенциялаудың өзіндік катализаторы қызметін атқаратынын ұлғайтусыз айтуға болады.

Сонымен қоса, негіздемелерінде үлгілік салық конвенциялары жататын, халықаралық салық келісімдерінің істегі желісі мемлекеттер арасындағы экспорттық-импорттық операциялар виртуалдық нысанда емес, әдеттегі материалдық-заттық түрде жүргізілгені кезінде қалыптасқанын айта кету керек. Сондықтан, қаржы электрондық коммерцияның операцияларынан алынатын табыстарға қосарланған салық салу бойынша дауларды болдырмау үшін үлгілік салық конвенцияларына да және олардың негізінде қол қойылған мемлекеттер арасындағы нақты екі жақты салық келісімдеріне де тексеруді жүргізу керек немесе ақпараттық экономиканың дамуына бейімделген салық келісім-шарттарының тиісті түсіндірмесін беру керек.

Қаржы электрондық коммерция операцияларының маңызды дәрежедегі өсуі ұлттық салық жүйелері арасындағы ерекшеліктердің арқасында да мүмкін болды, бұл ғаламдық ауқымдағы салық салу тәртіптерін ұқсастандыру қажеттілігін алдыға қойды. Қаржы электрондық коммерция операцияларының үлесіне әлемдегі тіпті, ең алдыға шыққан экономикаларында келісімге келетін мәмілелердің тек 5% келетіндігіне қарамастан, бұл осы салаға ұлттық салық әкімшіліктерінің тарапынан назарды әлі қатты аудартпайды, дистанциялық сатушылар қызметтерінің салықтық салдарлары көрінбейтін деңгейде қала алмайды.

Дистанциялық сатушылар қызметтерінің салықтық салдарлары халықаралық қаржы қатынастарының ортасында әсіресе көріне бастайды, бұл жерде тәуелсіз салық юрисдикциялары арасында дистанциялық сатушылардың тиісті табы-

старына салық салу туралы даулары туындайды.

Қаржы электрондық коммерция операцияларына салық салудың негізгі қиындығы — дистанциялық сатушылардың табыстарына салықтарды есептеу үшін сандық ақпараттық өнімдерді сату-сатып алу бойынша мәмілелеріне тартылған барлық елдердің салық заңнамаларын есепке алу, сондай-ақ, дистанциялық сатушылардың Веб-серверлері орналасқан мемлекеттердің салық заңдарын назарға алу керектігінде қорытындылады. Бұл мемлекет аралық деңгейдегі келістірулерді (негізінен, салық келісімдерінің істегі жағдайларын тексеру немесе қаржы электрондық коммерция операцияларына қатысты олардың интерпретациялануы керек), сондай-ақ, халықаралық қаржы қызметінің ортасын реттейтін ішкі құқықтық нормалардың түзетулерін талап етеді. Электрондық коммерция Интернет-экономиканың ғаламдық кеңістігінде жүзеге асырылатындығы себебінен, салық заңдарын сәйкес түзету бір жақты (немесе салық келісімдері сияқты екі жақты) тәртіпте жүзеге асырыла алмайды. Ақпараттық өнімдердің дистанциялық сатушыларына салық салудың халықаралық тәртіптерін өңдеп, іске қосу керек.

Шаруашылық субъектілер қызметтерінің кез-келген жаңа ортасы сияқты электрондық коммерция ғаламдық кибер-кеңістікте бизнесті жүргізудің бірегейлендірілген жаңа идеяларының, сондай-ақ, виртуалдық операцияларға салық салудың жаңа бірыңғай әдістемесінің пайда болуына әрекеттесті. Мысал ретінде Интернет желісінде операциялайтын киберкомпанияларын тіркеу мен оларға салық салуға жауапты ғаламдық корпорацияларды басқару бойынша халықаралық ұйымын (World corporate organization) құру негіздемесін келтіруге болады [3]. Осындай ұйым, идея авторларының пікірі бойынша, қаржы электрондық коммерция операцияларынан салықтарды өндіріп,

ары қарай, ақпараттық өнімдер саудасын жүзеге асыратын мемлекеттер арасындағы салық түсімдерін қайта бөле алатын еді. Дегенмен, осы ұсыныс өзінің мәнісі бойынша, Тобиннің салығын енгізумен ұқсас, осыған байланысты, негіз ретінде прагматикалық әдіснаманы қабылдаған дұрыс — қаржы электрондық коммерция операцияларына салық салу саласында қызмет ететін халықаралық ұйымдардың өңдеулеріне сүйену керек.

Айта кететіні, үкіметтер арасындағы Интернет-операцияларын бақылаудың салықтық мәселелерін координациялау деңгейі ғаламдық кибер-кеңістіктегі өзге де бірегей тәртіптерді дамытуға қарағанда анағұрлым жоғары болды. Интернет желілісін реттеудің маңызды міндеттері ішінде — заңға қарсы және қоғамдық өнегеге қарама-қарсылыққа шығатын белсенділікке тыйым салу, ақпараттық өнім тұтынушыларының құқықтарын қорғау, келісімге келетін виртуалдық мәмілелерге еркін нарықтық мәртебесін ұсыну, сондай-ақ, барлық елдер үшін бірдей болып келетін электрондық операцияларын жіктеу тәртіптері мен салық салуды енгізу — осылардың ішінде соңғысы ғана сәттілікті шешілуде. Қызмет етудің кез-келген өзге де саласы сияқты, қаржы электрондық коммерция операциялары саласында, ұлттық үкіметтер, ең бастапқы кезекте, коммерциялық операциялардың берілген түрін өзінің табыс базасын толықтыру үшін қалай пайдалану керектігімен күдікті.

Электрондық сауданың халықаралық операцияларына және қаржылық электрондық коммерциядан алынатын табыстарына салық салудың бірегей тәртіптерін дамыту мен қызметке енгізу бойынша жұмыс басталды және оның кейбір нәтижелері бар. Электрондық өнімдермен операцияларға және дистанциондық сатушылардың ақпараттық сипаттағы тауарлар мен қызметтерді сатудан түсетін табыстарына салық салуды мемлекет аралық ұқсастандыру тапсырмалары келесілер болып келеді:

— салықтарды төлеуден жалтарынудың алдын алу;

— салықтарды минималдау үшін өртүрлі елдердегі, сондай-ақ, бөлек алынған мемлекеттің өртүрлі аймақтарындағы салық заңнамаларындағы сәйкес келмеушіліктер мен жетіспеушіліктерді пайдалану мүмкіндіктерін аластату;

— елдер арасындағы салықтық бөсекелестікті төмендету;

— дистанциялық сатушылар үшін салық формалдылықтарын оңайлату және салық ауыртпалығын төмендету;

— дистанциялық сатушылардың табыстарына мүмкін қос қабат заңды салық салуды болдыртпау;

— сандық өнімдер мен электрондық қызметтердің жергілікті бөлшек сатушыларының мүдделерін — өзінің юрисдикциясы мен тұтынушының (және жергілікті бөлшек сатушының) юрисдикциясы арасындағы салық салу деңгейіндегі ерекшелікті пайдаланатын, осындай салықтық арбитраждан әрқашан дерлік емес негізделген бөсекелестік артықшылықтарын алатын, бөсекелестер — дистанциялық сатушылардан қорғау.

Жоғарыда аталған міндеттер, әлемдегі барлық мүдделі мемлекеттердің салық саясаттарын координациялау шарттарында ғана шешілуі мүмкін. Ұлттық салық әкімшіліктері өздерінің резидент-салық төлеушілерін жоятын салық бөсекелестігі нысандарына айналатын, табыс салығы саласындағы әділетсіз бөсекелік тәжірибеден қорғауы тиіс. Бұл жерде табыс салығын салу жүйесін ұқсастандырудың бізге әйгілі мәселесі туындайды, және бұл, дистанциялық сатушының резиденттілігі мемлекетінде пайдаға салық салу режиміне қатысты болып табылады.

Егер сандық өнімдерді сату-сатып алу мәмілелерінен алынатын табыстарды жіктеу бойынша келісілген шешімдер шеңберінде дистанциялық сатушының пайдасына салық оның резиденттілік юрисдикциясында са-

лынатын болса, ал бұл юрисдикция пайдаға салықтардың болмай немесе өте аз деңгейдегі салық гавані болып табылса, онда салықтардың жоғары деңгейімен және салықсыз офшорлық юрисдикцияларымен дамыған елдері арасындағы жоятын салық бөсекелестік мәселесі бұрынғыдай сақталады. Салық салу деңгейіндегі айырмашылықтың әсерінен, салық гаваньдері мемлекеттерінен компаниялар өздерінің өнімдерін дамыған елдердің нарықтарында жергілікті өндіруші-компанияларға қарағанда арзанырақ сата алады, бұл кезде олар негізделмеген бөсекелік артықшылықтарға ие болады.

Қазіргі уақытта, төрттікке мүшелдердің (Ресей, Украина, Беларусь, Қазақстан) ұлттық салық заңнамаларын ары қарайғы жақындастыру қажет екені анық, ол салық базасын және қолда бар салық жеңілдіктерін есептеу әдістерін бірегейлендіруді, негізгі және жанама салықтардың қойылымдарын теңестіруді көздейді. Берілген одақтың ескі және жаңа мүшелерінің салық мәселелеріндегі анағұрлым тығыз ынтымақтастығы осы бірлестікке кіретін мемлекеттердің санының күтілетін ұлғаюы шарттарында төтенше өзектіліктің айналады [4].

Нақ Ресей мен Қазақстанның берілген келісімге қатысушы елдердің кенеюінен кейін салықтық координация тактикасы туралы жаңа ұсыныстарымен алға шыққандары кездейсоқтық емес. Берілген мемлекеттер салықтық үйлестіру үрдісіне, бірегей фискалды саясат қағидалары туралы тиісті бөлімдерді қоса отырып, анағұрлым тегіс сипатты беруге ұмтылды. Негізінен, салық саясатын координациялау саласындағы бірлескен шешімдерді интеграциялық қауымдастыққа мүшелдердің мамандандырылған көптеген дауыстарын келіспеген мемлекеттерге ветоны салу мүмкіндігін алып тастаумен алу арқылы ұсынуға болады. Жоятын салық бөсекелестігінің алдын алу мақса-

тында берілген одаққа жаңадан енген мемлекеттердің минималды және максималды салық қойылымдарын, соңғылары ары қарайғы өздерінің онсыз да қалыпты тікелей және жаңама салықтарын төмендетпеулері үшін, тіркеуді ұсынуға болады.

Еуропалық Одақты құру мен қалыптастыру тәжірибесі көрсетіп отырғандай, экономикалық мүдделердің бірегей кеңістіктерін қалыптастыру, әсіресе, Экономикалық және Валюталық Одақты, мүше-мемлекеттердің шетелдік капиталдарды тартудағы бәсекелестігін нығайтады. Берілген үрдісте салық бәсекелестігінің орнына да соңғы мағына берілмейді (әрбір мемлекет өзінің салықтық артықшылықтары есебінен шетелден инвестицияларды тартуға тырысады)[5]. Экономикалық даму мен салықтық реттеудің жүргізіліп жатқан ұлттық бағдарламалары арасында координацияның болмауы кезінде шетел инвесторлары кейде қабылдайтын мемлекеттерге өздерінің шарттарына (соның ішінде салықтық) қарата алады. Дегенмен, тиісті экономикалық кеңістікте әрекет ететін салықтық үйлестіру саясаты шарттарында капиталдың шетелдік иелеріне өзінше фискалдық картельдерге біріктірілген мемлекеттердің ұстанымдарымен есептесулеріне тура келеді. Салық координациясы – бұл мүдделі мемлекеттер арасындағы салықтық диспропорциялардың қарапайым қысқартылуы ғана емес, ол сонымен бірге, жоятын салық бәсекелестігінің алдын алудың жеткілікті деңгейдегі тиімді әдісі болып табылады.

Салық саясаттарын координациялау салық қойылымдары мен базаларының толық бірегейлендіруіне алып келуіне тиісті емес. Бұл «жетілдірілген бәсекелестік» шарттарына алып келуші еді, ол кезде сыртағы және өндірістің қажетті факторларына бөлінген және инфрақұрылымы әлсіз мемлекеттер біле тұра жеңілісте болып қалады (мысалға, әлеуетті қатысушылар – Өзбекстан

мен Түркменстан). Аймақтық салық координациясының бағдарламаларын жүзеге асыру үрдісінде әділетті салық бәсекелестігі үшін орын қалуы керек, ол мемлекеттің тарапынан биліктің зиянкестігін шектеуге арналған, сондай-ақ, шаруашылық субъектілер қызметтерінің нәтижелерінде тиімді көрінуі тиіс.

Ұлттық салық заңнамаларын ұқсастандыру бойынша бірлескен күш-жігерлерді белсендендіру мен ТМД мемлекеттерінің экономикалық интеграциясы үрдістеріндегі қаржы ортасы рөлін жоғарылату мақсаттарында біз **бірқатар ұсыныстар** жасауды қажет деп санаймыз:

– ТМД-ға қатысушы-елдердің шаруашылық субъектілері мен қаржы мекемелеріне бір-бірінің қаржы қызметтер нарықтарына кірудің ұлттық режимін ұсыну;

– ТМД-ға қатысушы-елдердің интеграцияланған валюталық нарығын дамытуға әрекеттесу, соның ішінде, ТМД-ға қатысушы-елдердің несиелік ұйымдарын осы мемлекеттердің биржалық валюталық нарықтарына кіруін қамтамасыз ету және ТМД-ға қатысушы-елдердің орталық (ұлттық) банктерінің ұлттық валюталарының тұрақты котировкалары есебінен бастапқы өтімділікті дамыту;

– барлық жалпы қабылданған нысандардағы валюталық реттеу мен банкаралық есептесулер саласындағы ұлттық нормативтік актілерді ТМД-ға қатысушы-елдердің қаржы нарығындағы қалыптасқан жұмыс тәжірибесіне сәйкес, сондай-ақ, халықаралық стандарттар мен тәртіптерге сәйкес келтіру бойынша шараларды қабылдау;

– ТМД-ға қатысушы-елдердің интеграцияланған қор нарығын дамыту бойынша шараларды қабылдау және осы мақсатпен бірге бағалы қағаздардың эмиссиясы мен айналуының бірегейлендірілген тәртібін, сондай-ақ, бағалы қағаздар нарығындағы кәсіби қызметті жүзеге асырудың бірегей тәртібін өңдеу;

— біздің ойымызша, бүгінгі күні, республиканың БСҰ-ға қосылу алдында, осы жерде жұмыс істейтін шетел инвесторлары, оның ертеректе алынған салық жеңілдіктерінен бас тартқандары мақсатқа лайықты болып табылады. Осы кезде, Қазақстан шетел елдерімен байланыстарды бір жақты тәртіпте қарастырмайтындығын айта кетеміз. Бірақ, инвесторды біздің дәлелдерді қабылдауға сендіру үшін жақсы кәсіби сұхбат керек, өйткені, БСҰ шеңберлерінде, бәсекелестік күрес шеңберлерінде, егер инвестор жеңілдік шарттарында жасалған тауар немесе қызметтерді Еуропаға сататын болса, онда ол қосымша акциз немесе алымды төлеуі тиіс. Барлық осы құралдарды пайдалануға болады.

— ағымдық қаржы-экономикалық ақпаратпен, нормативтік құқықтық актілермен алмасудың, оған қатысушы-елдердің бақылау органдарының арасындағы ақпаратпен алмасуды қоса отырып, бірегей базасын дамыту және ТМД елдерінің валюталық және қор нарықтарындағы жағдайларға жүйелік мониторингті осы мақсаттар үшін маманданған ақпараттық-сараптама басылымын мүмкін құрумен енгізу;

Қаржылық электрондық коммерция операцияларының табыстарына салық салу тәртіптерін талқылау үшін біз тұрақты өкілеттілік — Веб-сервер арқылы қызметтің төрт нұсқауын бөлуді ұсынамыз.

1. Қызмет көрсететін персоналсыз автоматтандырылған Веб-сервер өзінің орналасу мемлекетінде берілген сервермен жұмыс жасайтын компанияның тұрақты өкілеттілігін қалыптастырады, және сервердің орналасу юрисдикциясының үлесіне компанияның несиелік, маркетингтік және технологиялық тәуекелдерімен байланысты дистанциялық сатушының шығындарының бір бөлігін алып тастауға рұқсат етіледі. Веб-сервердің юрисдикциясына жатқызуға рұқсат етілетін табыстар жеткілікті дәрежеде шектел-

ген, олар сервердің мазмұнын пайдалану бойынша атқарылатын қызметтердің үлкен емес бөлігімен ғана байланысқан. Табыстардың үлкен бөлігі осы кезде, сандық өнім-сервердің мазмұнына авторлық құқықтардың меншігі болып табылатын дистанциялық сатушының резиденттілігіне жатқызылады.

2. Компанияның үкімінде болып табылатын бірнеше автоматтандырылған серверлер ұқсас салдарларға алып келеді. Табыстың анағұрлым көп бөлігі осы кезде компанияның оның нақтылы негізделудің бас кеңсесіне жатқызылады (дистанциялық сатушының резиденттілік юрисдикциялары).

3. Қызмет көрсететін персоналдың сервердің орналасу мемлекетінде болуы. Егер сервер орналасқан мемлекетте тағы да техникалық қызмет көрсететін персоналда орналасатын болса (оның міндеті серверді онлайн режимінде сату, профилактикалық қызмет көрсету, сайттың мазмұнын жаңарту, сондай-ақ, қызметтерді тұтынушылармен коммуникациялар болып табылады), онда пайданың анағұрлым көп бөлігі бұрынғыдай дистанциондық сатушының юрисдикциясына жатқызылады, ал тұрақты өкілеттілік-сервердің шотына оның қызметтерін кеңейтумен байланысты, шығындардың көп емес бөлігін өшіріп тастауға болады.

4. Толығымен тұрақты өкілеттілікте дамытылатын және қолданытын Веб-сайт. Егер Веб-сайт автоматтандырылған болып табылмай, оны сервердің тіркелген мемлекетінде орналасқан персонал дамытып, жаңартатын болса, онда салық салу суреті өзгереді. Пайда мемлекеттер арасында сервердің интеллектуалды мазмұндануына тиістілігіне сәйкес бөлінуі тиіс, ал сандық өнімге авторлық құқықтардың меншігі ретінде ендігі кезде тұрақты өкілеттілік болып табылады. Осы жағдайда, Веб-сервердің мемлекетінде қалыптасатын пайдаға салық толығымен осы жерде салынуы тиіс.

Одан бөлек, бас компанияның өзінің тұрақты өкілеттілік-серверіне сататын және керісінше, сандық өнімге бағаларды анықтау кезінде, TAG ұсыныстарына сәйкес, трансферттік бағаның қалыптасуымен байланысты зиянкестіктерді болдырмау үшін еркін нарық бағаларының қағидасы қызмет жасауы

тиіс. Онымен қоса, қаржылық электрондық коммерция саласындағы трансферттік бағаның қалыптасуын бақылауға болатын бағаларды анықтаудың әдістемесі материалдық-заттық өнімдердің жағдайы сияқты соншалықты анық болып табылмайды, сондықтан, берілген салада мәселелер қалуда.

Әдебиеттер:

- 1 См. Taxation of Income Derived from Electronic Commerce//Cahiers de droit fiscal international. – 2001. – Vol. LXXXVIa. – P. 23.
- 2 Character of E-commerce Transactions.//www. ccommercetax. Com/data/051301.htm
- 3 Fernandez P., OaLes L. Creation of a Cyber-Entity//New Zealand Journal of Taxation Law and Policy. – 1999. -Vol.96. -No5.
- 4 OECD Official Explains Tax Haven Initiative//www. ecommercetax. com/data /121700.htm.
- 5 Seydtaghia A. L'amaque du «phishing» se perfectionne//Le Temps. – 2004. – 12 novembre

Резюме **ОСОБЕННОСТИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ** **ФИНАНСОВО-ЭЛЕКТРОННЫХ ОПЕРАЦИЙ** **В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

К.А. Кененова,
доцент

Международная академия бизнеса
г. Алматы, Казахстан
e-mail: kkenen@mail.ru

Статья затрагивает актуальную тему особенностей налогообложения доходов от операций финансово-электронной коммерции в условиях глобализации. В связи с этим статья освещает сложившиеся проблемы в отечественном рынке и предлагает пути их решения.

Ключевые слова: налоги, электронно-коммерческие операции, интернет-операции, электронная торговля, налоговая координация

Summary **THE TAXATION'S FEATURES OF FINANCIAL ELECTRONIC** **TRANSACTIONS IN THE GLOBALIZATION CONTEXT**

К.А. Kenenova,
associate professor

International academy of business, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kkenen@mail.ru

The article discusses the features of the income taxation in financial operations e-commerce with globalization context. Also given copyrights proposals to improve the operation of international tax issues and income from e-commerce.

Key words: taxes, financial electronic transactions, online transactions, e-commerce

УДК368

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА КАЗАХСТАНА

А.Ж. Абыканова

магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

Казахстан

e-mail: 37744@mail.ru

Аннотация

Современное состояние национальной системы страхования свидетельствует о её динамичном развитии и характеризуется активным спросом на страховые услуги. Поэтому изучение практической стороны страхового маркетинга в Казахстане является актуальным вопросом.

Ключевые слова: страховой маркетинг, национальная система страхования, страховые компании.

Страховой маркетинг в Казахстане в последнее время становится довольно популярным направлением развития рынка. Появляется все больше статей и книг, где в той или иной степени затрагиваются проблемы страхового маркетинга. Однако, несмотря на повышение интереса к этому направлению в настоящее время маркетинг в казахстанском страховании только начинает свое развитие и все еще находится в зачаточном состоянии. Это объясняется тем, что маркетинг как метод управления коммерческой деятельностью страховых компаний и метод исследования рынка страховых услуг стал применяться сравнительно недавно, но при этом он динамично развивается, и появляются новые методы решения маркетинговых задач.

Современное состояние национальной системы страхования свидетельствует о её динамичном развитии и характеризуется активным спросом на страховые услуги. Этому мнению придерживаются как отечественные эксперты, так и зарубежные. При этом критерии оценки касаются в основном роста страховых выплат, общего объе-

ма рынка и его соотношения к ВВП. [1]

За 2010 год совокупные активы страховых организаций увеличились на 15,5 % по сравнению с 2011 годом (297 252 217 тыс. тенге), составив на 1 января 2011 года 343 234 390 тыс. тенге. За 2010 год совокупный собственный капитал страховых компаний увеличился на 15,6% по сравнению с 2011 годом (180 480 027 тыс. тенге) и составил 208 657 566 тыс. тенге. Сумма страховых резервов всех страховых компаний за 2010 год составила 114 919 173 тысяч тенге против 101 011 539 тысяч тенге за 2011 год.

Объем страховых премий, принятых по договорам прямого страхования за 2010 год составил 153 496 823 тысяч тенге, что на 15,9 % больше аналогичного показателя 2011 года. Объем страховых премий по обязательному страхованию увеличился по сравнению с 2010 годом (30 509 069 млрд. тенге) и составил 35 437 039 млрд. тенге, по добровольному личному страхованию – 21 922 208 млрд. тенге за 2011 годом по сравнению с 18 883 834 млрд. тенге за 2010 год (увеличение на 16%) и по добровольному имущественному

страхованию — 60 858382 млрд. тенге за 2011 года против 69 382001 млрд. тенге [2].

На финансовом рынке республики в соответствии с выданными агентством лицензиями действует 38 страховых (перестраховочных) организаций. На рынке наблюдается некоторое снижение концентрации. Так, на долю основных лидеров по состоянию на 1 июля текущего года приходится 65,82 % от совокупного объема собранных казахстанскими страховщиками премий.

Компания АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык — Казахинстрах» занимает 3 место. Ее доля рынка составляет 7,88 %. Лидером же на рынке страхования является компания АО «СК «Евразия», которой принадлежит 17,43 % рынка.

АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык — Казахинстрах» было проведено исследование на знание населением страховых компаний. Анкета включила в себя следующие вопросы:

1) Какие страховые компании Вы знаете, хотя бы по названию?

2) Рекламу, каких страховых компаний Вы видели, слышали или читали в последнее время?

Выборка состояла из 1000 человек. Исследование показало, что респонденты хорошо осведомлены о страховых компаниях, которые существуют в настоящее время на страховом рынке Казахстана. Спонтанно чаще всего участники называли следующие страховые компании: АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык — Казахинстрах», АО «ДК БТА Банка «БТА Страхование», АО «СК «Коммекс-Омір», АО «СК «АТФ Полис», АО «СО «ЦАСО».

Респонденты хорошо знают рекламу следующих компаний: АО «СК «Коммекс-Омір», АО «СК «АТФ Полис», АО «ДК БТА Банка «БТА Страхование». Проанализируем отношение респондентов к некоторым страховым компаниям: — АО «СК

«Коммекс-Омір» — отношение практически всех участников к страховой компании АО «СК «Коммекс-Омір» достаточно позитивное, характеризуется участниками как популярная, крупная, активная, динамично развивающаяся, стабильная и надежная. Среди положительных сторон компании назывались: приемлемые тарифы, выгодные условия, вежливый и компетентный персонал (клиентоориентированность), оперативность обслуживания, широкий спектр страховых услуг, наличие филиалов по всему Казахстану; страховая компания АО «СК «АТФ Полис» — в целом, страховая компания АО «СК «АТФ Полис» всеми участниками воспринимается положительно. Отмечается, что она солидная и преуспевающая (потому что имеет солидного учредителя — АТФ Банк), крупная, надежная, прогрессивная и динамично развивающаяся компания. Кроме того, участники считают, что компания имеет большой уставной капитал, компетентный менеджерский состав, зарубежную компанию-перестраховщика, крупных корпоративных клиентов, широкий спектр услуг, большой опыт работы; АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык — Казахинстрах» — большинство респондентов положительно относится к компании АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык — Казахинстрах». Считается, что она надежная (т.к. является дочерней компанией солидного и надежного Халык банка), крупная, перспективная компания. Отмечается, что данная компания является лидером по внедрению новых видов страховых продуктов, оперативна в своей работе, предлагает различные виды страхования по приемлемым тарифам, имеет большой уставной капитал и резервный фонд, крупных корпоративных клиентов, и на рынке страховых услуг Казахстана существует продолжительный период.

Ответ респондентов на вопрос: «Какие страховые компании Вы знаете хотя бы по названию?» Больше всего респондентам известна компания АО «ДСК Народного банка Казахстана «Халык – Казахинстрах», ее назвали 19%. С подсказкой же на первом месте АО «СК «Казкоммерц-Полис» (ДО АО «Казкоммерцбанк») набравший 53%.

Наиболее популярную и запоминающуюся рекламу имеет две компании АО «ДК БТА Банка «БТА Страхование» и АО «СК «Коммекс-Омір» набравшие по 17%. Также опрос респондентов дал основание выявить критерии выбора страховой компании. Где, самым главным критерием выбора страховой компании является известность страховой компании – 16%, на втором месте идет стаж компании на рынке – 11,4% [3].

Таким образом, основными критериями выбора страховой компании являются известность и стаж компа-

нии на рынке. Страховой маркетинг в Казахстане в последнее время становится довольно популярным направлением развития рынка. Появляется все больше информации, где в той или иной степени затрагиваются проблемы страхового маркетинга. Однако, несмотря на повышение интереса к этому направлению в настоящее время маркетинг в казахстанском страховании только начинает свое развитие и все еще находится в зачаточном состоянии. Это объясняется тем, что маркетинг как метод управления коммерческой деятельностью страховых компаний и метод исследования рынка страховых услуг стал применяться сравнительно недавно, но при этом он динамично развивается, и появляются новые методы решения маркетинговых задач. Поэтому изучение практической стороны страхового маркетинга в Казахстане является актуальным вопросом.

Список литературы:

1. Н.Н. Никулина, Л.Ф. Суходоева, Н.Д. Эриашвили Страховой маркетинг. М.: Юнити-Дана. – 2009.- 405 с.
2. Материалы сайта <http://www.monitor-crm.kz>
3. Отчетные документы АО «Халык-Казахинстрах» за 2007-2011 гг.

Түйін **ҚАЗАҚСТАННЫҢ САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫНЫҢ** **ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ** **ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ**

А.Ж. Абыканова

магистрант

Алматы экономика және статистика академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: 37744@mail.ru

Қазіргі таңда ұлттық сақтандыру жүйесі және оның даму деңгейі мен сақтандыру қызметтерінің жиі сұранысқа ие болуы оның қажеттілігіне куә береді. Сондықтан Қазақстанда сақтандыру маркетингінің тәжірибелік жағын зерттеу өзекті сұрақтардың біріне айналып отыр.

Түйінді сөздер: сақтандыру маркетингі, ұлттық сақтандыру жүйесі, сақтандыру компаниялары.

Summary
**CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT
OF THE INSURANCE MARKET OF KAZAKHSTAN**

A.Zh. Abykanova
undergraduate
Almaty academy of economy and statistics
Kazakhstan
e-mail: 37744 @mail.ru

The current state of national system of insurance testifies to its dynamical development and is characterized by active demand for insurance services. Therefore studying of a practical side of insurance marketing in Kazakhstan is pressing question.

Keywords: *insurance marketing, national insurance system, insurance companies.*

УДК 657

ОСОБЕННОСТИ БАЛАНСОВОЙ ТЕОРИИ УЧЕТА

В.Л. Назарова

к.э.н., профессор ААЭС

М.Ж. Шолпанкулов

магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

г. Алматы, Казахстан

e-mail: med_s91@mail.ru

Аннотация

Развитие рыночных отношений в Казахстане неизбежно приводит к расширению использования и повышению значимости отчетов в управлении экономическими процессами. Теория и практика составления балансов являются исключительно актуальными.

Авторы в статье рассматривают общие направления совершенствования бухгалтерского баланса и разработку конкретных рекомендаций в современных условиях.

Ключевые слова: бухгалтерский баланс, классификация бухгалтерского баланса, кредит, балансовый отчет.

В глобальных и национальных экономиках большинство решений оперативного, тактического и стратегического характера принимаются на основании надлежаще составленных и подтвержденных балансовых отчетов и другой адекватной информации. В области инвестиций, кредитования, собственности, реструктуризации капитала, управления макро и микроэкономическими процессами отношений, определения финансовых результатов и в других ситуациях балансовые отчеты, пожалуй, единственные достоверные и качественные источники информации для принятия решений. Поэтому теория и практика составления балансов являются исключительно актуальными.

Изучение и обобщение существующих работ и проходящий процесс реформирования бухгалтерского учета, связанный с переходом предприятий на международные стандарты финансовой отчетности обнаруживает актуальность исследуемой проблемы и наличие неизученных вопросов, нуждающихся в даль-

нейших теоретических и практических разработках. Меняется структура и содержание бухгалтерского баланса, как основной формы финансовой отчетности, направленной на удовлетворение информационных потребностей пользователей информации, содержащейся в нем. Все это позволило, используя в диссертационной работе накопленные различными экономическими школами знания и собранный практический материал, осуществить самостоятельное научное исследование.

Целью данной статьи является исследование общих направлений и разработка конкретных рекомендаций совершенствования бухгалтерского баланса в соответствии с современными условиями. В соответствии с поставленной целью в работе были определены следующие задачи исследования:

- рассмотреть сущность балансовой теории учета;
- рассмотреть классификацию балансов;
- рассмотреть бухгалтерский баланс как основную форму финан-

совой отчетности, изучив его строение и содержание, проблему совершенствования;

— проанализировать бухгалтерский баланс, изучив основные методы анализа, провести анализ активов, собственного капитала и обязательств, дать оценку ликвидности баланса.

В условиях рыночной экономики возрос интерес к практическому использованию балансов в управлении экономическими процессами, особенно в области инвестирования, сохранения, отчуждения, разделения и присвоения собственности, определения финансовых, налоговых отношений и других многочисленных ситуаций.

Под бухгалтерским балансом следует понимать не просто таблицу или иную форму выражения результатов счетной регистрации, а совокупность свойств отдельного хозяйства, присущих ему реально, независимо от того, насколько они постигаются бухгалтерским учетом как наукой [1].

Бухгалтерский баланс следует рассматривать с экономическо-правовой и с учетной точек зрения. Первый подход представляет собой совокупность всего того, что в хозяйстве может быть, и исчисляется в стоимостной (денежной) форме. В этом смысле бухгалтерский баланс хозяйства существует вне зависимости от ведения бухгалтерского учета. Каждое хозяйство, если оно и не вело никакого учета, все же имеет свой баланс, который определяет его имущественное состояние на известный момент. При этом в имущественном состоянии хозяйства всегда есть две стороны: одна определяет его имущественное состояние на известный момент, то есть, определяет сумму активов, другая указывает источники получения этих средств (собственные или заемные). Обе стороны, естественно, равны, так как всякая ценность, привлеченная в хозяйство, имеет свой источник получения. От-

сюда характеристика имущественного состояния хозяйства — юридического лица.

Учетное понятие баланса — это момент счетного отражения имущественного состояния предприятия. Бухгалтерский баланс отражает не только состояние хозяйства на тот или иной момент, но и всех процессов, происходящих в хозяйстве и исчисленных в стоимостной форме. Отсюда бухгалтерский баланс, с одной стороны, отражает статику хозяйства, его имущественное состояние, с другой — показывает динамику хозяйства, изображает движение имущества, капитала и все происходящие изменения в составе хозяйства.

В нашей практике в последние десятилетия складывался упрощенный взгляд на форму баланса как счетную таблицу, в то время как бухгалтерский баланс можно классифицировать разносторонне:

1. По объему и форме:
 - сальдовые (статические);
 - оборотные (динамические);
 - из последних выделяют оборотные ведомости и накладные ведомости (балансы).
2. По содержанию:
 - имущественные;
 - результативные;
 - характеризующие движение денежных потоков.
3. По источникам составления:
 - по учетным данным (книжные);
 - инвентарные.
4. По времени и цене составления:
 - вступительные (организационные);
 - операционные (периодические, годовые);
 - соединительные;
 - разделительные;
 - суммируемые;
 - ликвидационные.
5. По широте охвата:
 - простые (индивидуальные);
 - сводные;
 - консолидированные.

И это лишь примерный перечень классификации балансов. Во Франции, например, в настоящее время используется пять основных видов балансов, которые применяются в экономическом, расчетном и финансовом анализе:

- ликвидационный, или «радикальный» имущественный;
- имущественный, или «сглаженный» имущественный;
- функциональный радикальный;
- функциональный сглаженный;
- финансовый классический.

При этом наиболее широко используется функциональный радикальный баланс. Однако при изучении бухгалтерского баланса необходимо учитывать все его разновидности и их особенности [2].

Из общей теории бухгалтерского учета известно, что в порядке текущего учета баланс разлагается на отдельные составные части, каждая из которых представляет собой счет (синтетический, аналитический). Отсюда следует, что строение баланса предполагает построение соответствующего плана счетов.

Правильно построить бухгалтерский баланс — значит:

- полностью охватить хозяйственный процесс во всем его многообразии;
- дать надлежащую группировку хозяйственных явлений в соответствии с природой и познанием хозяйствующего субъекта;
- изучить связь между этими явлениями, т.е. установить правильную корреспонденцию счетов, что позволяет исследовать не только имущественное состояние собственника, но и финансовый результат.

Прежде всего, необходимо отметить, что официальная финансовая отчетность предназначена для всех категорий пользователей. Главная цель финансовой отчетности — содействие акционерам и другим ее пользователям в принятии решений, обеспечении необходимой информа-

цией для прогнозирования потоков денежных средств.

Балансовая информация, полученная в результате анализа балансовых отчетов, используется для анализа управления различными объединениями юридических лиц: холдингами, материнскими компаниями, ассоциациями, союзами, министерствами, комитетами и т.д. Для этих целей предназначены консолидированные сводные бухгалтерские балансы.

В рыночных условиях расширяется использование отдельных балансов в подведении итогов деятельности, управлении налоговыми платежами подразделений, филиалов, представительств, не являющихся юридическими лицами. Наряду с этим отдельные балансы используются и в управлении совместной деятельностью предприятий, полных товариществ, простых товариществ, доверительных управлений различных имущественных комплексов [3].

Информация, представляемая системой ликвидационных, разделительных, вступительных и заключительных балансовых отчетов, используется для управления процессами трансформации собственности, удовлетворения претензий кредитора, принятия решений учреждениями по использованию собственности. Особенно важно использование системы балансов, регулирующих процессы трансформации собственности в современных казахстанских условиях, когда многие вопросы определения рыночной стоимости активов и чистых активов по ряду базовых аспектов не нашли концептуального и практического решения. Оценка активов при их выбытии представляет собой сумму, за которую активы могут быть проданы на организованном рынке. Она также может быть основана на данных о прошлом или текущем положении рыночных цен или данных о прогнозах на будущее.

Основной формой финансовой отчетности является бухгалтерский баланс.

Он содержит информацию, которая необходима для оценки экономических ресурсов, оценки финансовой структуры компании, оценки ликвидности и платежеспособности, оценки способности компании адаптироваться к изменениям окружающей среды.

Бухгалтерский баланс представляет пользователю финансовой отчетности возможность:

- подсчитать уровень рентабельности;
- оценить структуру активов компании;
- определить ликвидность и финансовую устойчивость компании.

Для того чтобы оценить риски и будущее движение денег, должен быть проанализирован бухгалтерский баланс и определена ликвидность и финансовая устойчивость компании.

Второй целью финансовой отчетности является обеспечение прозрачности путем представления всей полезной информации в целях принятия решений.

Прозрачность и достоверное представление достигается путем раскрытия всей полезной информации через полное раскрытие информации, которое обеспечивает прозрачность [4].

Финансовая отчетность составляется по *методу начисления*. Согласно этому методу, результаты операций и прочих событий признаются по факту их совершения (а не тогда, когда денежные средства или их эквиваленты получены или выплачены). Они отражаются в учетных записях и включаются в финансовую отчетность периодов, к которым относятся.

В современной экономике больше пользуются кредитами, а не наличными деньгами. И именно метод начисления, а не кассовый метод, может показать все аспекты такого явления, как кредит. Инвесторы,

кредиторы и другие лица, принимающие решения, хотя своевременно имеют подробную информацию о будущих денежных потоках компании. Дебиторская и кредиторская задолженность дает представление о будущих поступлениях и выплатах денег. Другими словами, метод начисления помогает прогнозировать будущее движение денег, отражая хозяйственные операции в тот момент, когда они происходят, а не тогда, когда деньги получены или выплачены [5].

Метод начисления определяет порядок распределения доходов и расходов по периодам. Важно, что правила признания доходов и расходов также базируются на предположении о непрерывности деятельности компании (т.е. предполагается, что предприятие будет существовать бесконечно долго, если нет обратных тому свидетельств).

Новым этапом реформирования, на наш взгляд, является период с 1997 года. Бухгалтерский баланс за эти годы претерпел существенные изменения в отношении его аналитических и контрольных качеств.

В период с 1997 года по настоящее время система бухгалтерского учета в Казахстане претерпевает новый этап развития, характеризующийся принятием казахстанских национальных стандартов бухгалтерского учета, переходом Казахстана на международную систему отчетности, в которой бухгалтерскому балансу отведена одна из главных ролей. Потому что он представляет собой наиболее выразительную и содержательную форму отчетности. Не случайно его называют «зеркалом предприятия». По балансу можно судить о размерах предприятия, структуре хозяйственных средств и их источников, финансовом положении, результатах финансово-хозяйственной деятельности за отчетный период и многих других сторонах жизни предприятия.

Список литературы:

- 1 Астахов В.П. «Теория бухгалтерского учета» Алматы 2011г.-35с.
- 2 Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. «Методика финансового анализа» 2000г.-56с.
- 3 Ержанов М.С., Ержанова А.М. Основы бухгалтерского учета и новая корреспонденция счетов. Алматы, 2003г.-48с.
- 4 Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий учеб.пособие – М.: «Инфра-М», 2003 – 255с.
- 5 Керимов В.Э, Бухгалтерский учет. 2006г- 55с

Түйін **ЕСЕПТІҢ БАЛАНСТЫҚ** **ТЕОРИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

В.Л. Назарова

к.э.н., профессор ААЭС

М.Ж. Шолпанкулов

магистрант

Алматы экономика және статистика академиясы

Алматы,Қазақстан

e-mail: med_s91@mail.ru

Қазақстанда нарықтық қатынастардың дамуы экономикалық үрдістерді басқаруда бухгалтерлік есептілікті кеңінен қолдауды қажет етеді осыған орай оның маңызы да арта түседі.Мақала авторлары бухгалтерлік балансты жетілдіру бағыттарына мән беріп, соған байланысты ұсыныстарға тоқталған.

Түйінді сөздер: бухгалтерлік баланс, бухгалтерлік баланстың классификациясы, несие, баланстық есептілік.

Summary **FEATURES OF BALANCE THEORY OF RECORD-KEEPING**

V.L. Nazarova

candidate of economic sciences, professor

Almaty, Kazakhstan

M. Sholpankulov

undergraduate

Almaty academy of economy and statistics, Alma-Ata.

e-mail: med_s91@mail.ru

Research of the general directions and development of concrete recommendations of improvement of the balance sheet according to modern conditions.

Development of the market relations in Kazakhstan inevitably leads to expansion of use and increase of the importance of reports in the management of economic processes. the theory and practice of drawing up ба-лансов are exclusively actual.

Keywords: balance, classification of the balance sheet, credit, balance sheet.

УДК 657

БУХГАЛТЕРСКИЙ ФИНАНСОВЫЙ УЧЕТ В ИСЛАМСКИХ БАНКАХ И ДРУГИХ ИСЛАМСКИХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Ж. Нарынбек кызы

аспирант Кыргызско-Российского Славянского Университета

г. Бишкек

e-mail: n.k.jyldyz@mail.ru

Аннотация

В статье рассмотрены особенности финансового учета в исламских банках и исламских финансовых учреждениях. Приводятся основные его отличия от финансового учета в традиционных банках и финансовых учреждениях. Кратко описаны три вида финансовых отчетов, характерных только для исламских финансовых учреждений: Отчет о движении ограниченных инвестиций, Отчет об источниках и применении средств благотворительного фонда «Закят», Отчет об источниках использования средств фонда «Кард».

Ключевые слова: *финансовый учет, Шариат, финансовая отчетность, инвестиционные счета Мудараба, Закят, Кард, AAOIFI*

В странах с похожими социально-экономическими условиями системы учета имеют много общего, что позволяет обобщить их в определенные модели учета. В связи с этим выделим несколько моделей бухгалтерского учета: англо-американскую, континентальную, южноамериканскую, интернациональную и исламскую [1].

Яркими представителями англо-американской модели выступают Великобритания, США и Нидерланды. Англо-американская модель ориентирована на удовлетворение интересов акционеров, способствует процессу инвестирования и характеризуется незначительным влиянием государства в области регулирования бухгалтерского учета.

Жесткий контроль со стороны государства относительно правил и методик учета присущ континентальной модели, которую используют такие страны, как Германия, Франция, Италия, Россия, Япония и другие страны.

Южноамериканская модель учета очень близка к континентальной, её применяют Бразилия, Аргентина другие южноамериканские страны.

Эти страны отличаются высокими темпами инфляции, в связи с чем финансовая отчетность часто корректируется.

К интернациональной модели учета можно отнести те страны, которые применяют Международные стандарты финансовой отчетности.

Исламская модель бухгалтерского учета основана на религиозных принципах, большая роль отводится морали и общественным интересам. Отличается особым механизмом распределения ресурсов, наличием определенных запретов, поощрением благотворительности и ориентированностью на социально-экономическое развитие.

В данной статье мы рассматриваем последнюю модель учета, так как исламские принципы финансирования начинают широко распространяться на рынке финансовых услуг в Кыргызской Республике. Коммерческий банк «ЭкоИсламикБанк» начал осуществлять операции по исламским принципам с 2006 г., многие микрофинансовые организации уже осуществляют операции «Мурабаха» и на данный момент планируют осуществление операций «Муда-

раба». Также в этом году открывается лизинговая компания — совместный проект правительства КР и Исламской корпорации по развитию частного сектора (ИКРЧС). В связи с этим, возникают множество вопросов в отражении операций в финансовой отчетности, как банков, так и других небанковских финансовых учреждений, работающих по исламским принципам.

Бухгалтерский учет в исламских финансовых учреждениях также как и вся их деятельность исходит из основополагающих предписаний Шариата: вера, справедливость, честность, добродетельность, совершение хороших поступков, запрет на получение процента, запрет на получение выгоды от неопределенности в будущем и т.д.

Учет в данном случае включает финансовый учет, управленческий учет, учет издержек и учет для некоммерческих организаций.

Финансовый учет в Исламе должен быть сконцентрирован на предоставлении достоверных данных о финансовом положении хозяйственного подразделения, а также о результатах проведенных операций так, чтобы можно было выявить, что является халалом (допустимым), а что харамом (запрещенным) [2]. По своей сущности финансовый учет не может различаться несмотря на применение его в тех или иных странах, в той или иной организации. Финансовый учет призван удовлетворять потребности определенных категорий людей, т.е. в основном, внешних пользователей финансовой информации. Различия в учете и финансовых отчетах исламских банков от традиционных банков заключаются именно в составе этих пользователей, который включает:

- владельцев капитала;
- владельцев инвестиционных счетов;
- других вкладчиков;
- владельцев текущих и сберегательных счетов;

• лиц, которые ведут свои дела через исламский банк, которые не являются владельцами капитала или счетов;

- организации по сбору закята;
- органы государственного регулирования.

В отличие от традиционных банков, где основными инвесторами являются только акционеры, исламские банки должны удовлетворять интересы как акционеров, так и интересы держателей инвестиционных счетов (неограниченная и ограниченная мудароба). Кроме этого, запрет на взимание процентов по ссудам, торговлю долговыми обязательствами, спекулятивные операции не позволяют применять учетные стандарты, используемые обычными банками. В связи с необходимостью выработки стандартов учета и отчетности для исламских банков и финансовых учреждений была основана 27.03.1991 г. в г. Бахрейн Организация бухгалтерского учета и аудита для исламских финансовых учреждений (далее AAOIFI). В рамках этой организации был создан Совет по стандартам учета и аудита, перед которым стояла задача выбора подхода в отношении целей финансового учета, либо исходить в первую очередь из предписаний Шариата, а затем учитывать современные стандарты учета, либо поставить на первое место цели современной учетной мысли и исключить из нее, все, что не соответствует исламским принципам. Советом было принят второй вариант построения учета.

На данный момент существует 26 Стандартов финансовой отчетности и Концептуальная основа финансового учета для Исламских финансовых учреждений, разработанных Советом по стандартам учета и аудита. Особенности подготовки и составления финансовой отчетности, цели финансовой отчетности, определение финансового учета в исламе — все это приводится в Концептуальной основе и Стандарте №1 «Общее пред-

ставление и раскрытия в финансовой отчетности Исламских банков и финансовых институтов».

Исходя из них финансовые отчеты в исламских финансовых учреждениях подразделяются на два типа:

1. финансовые отчеты, отражающие справедливое финансовое состояние, финансовые результаты от операций, поток денежных средств, изменения в капитале, т.е. обычный пакет финансовой отчетности;

2. финансовые отчеты, которые не имеют общепризнанного определения и не содержат точных данных, так как трудно поддаются учету. Примерами таких финансовых отчетов могут быть: аналитические финансовые отчеты об источниках средств для выплаты закята и их использования, аналитические финансовые отчеты о прибыли и расходах, запрещенных шариатом, отчет о социальной ответственности исламского банка, отчеты о развитии кадров исламских банков.

Перечень отчетов, обязательных для составления исламскими финансовыми учреждениями:

- Отчет о финансовом положении;
- Отчет о доходах;
- Отчет о движении денежных средств;
- Отчет о нераспределенной прибыли или отчет о движении собственного капитала;
- Отчет о движении ограниченных инвестиций;
- Отчет об источниках и использовании средств благотворительного фонда «Закят»;
- Отчет об источниках использовании средств фонда «Кард».

Наибольший интерес представляют последние три вида финансовых отчетов, которые присущи исключительно исламским финансовым учреждениям, в то время как, первые четыре финансовых отчета составляются по одинаковым принципам с традиционными банками и

финансово-кредитными учреждениями.

Отчет о движении ограниченных инвестиций и их эквивалента представляет всю информацию об ограниченных инвестиционных счетах.

Отчет об источниках и применении средств благотворительного фонда «Закят» включает информацию об источниках и использовании средств фонда «Закят», остаток средств на указанную дату. Закят — это твердое религиозное обязательство, рассчитываемое с учетом чистых активов (включая наличность), которые выросли в цене (или имеют потенциал к росту) за определенный период времени, за исключением активов, приобретенных для потребления и использования в целях производства доходов [3].

Отчет об источниках использования средств фонда «Кард» включает те же элементы, что и предыдущий отчет, т.е. источники, использование и остаток средств фонда. «Кард» — это беспроцентный кредит, предоставляющий возможность заемщику использовать заемные средства на какой-либо период времени, с пониманием того, что эта же сумма заемных средств должна быть выплачена в конце периода. Исламский банк может сформировать фонд «Кард» в качестве средства достижения социальных целей [3].

Итак, согласно стандартам учета основными целями финансового учета для исламских финансовых учреждений являются определение прав и обязанностей заинтересованных лиц, сохранение активов организации, усиление управленческих и продуктивных способностей, обеспечение соблюдения принципов шариата, а также предоставления необходимой информации пользователям для принятия законных решений.

Национальный банк Кыргызской Республики 25.11.2009 г. утвердил «Положение о требованиях к формированию финансовой отчетно-

сти коммерческих банков, осуществляющих операции в соответствии с исламскими принципами банковского дела и финансирования», определяющее состав, содержание и основные правила составления финансовой отчетности исламскими банками и банками, имеющими исламское окно [4]. Финансовая отчетность таких банков в Кыргызской Республике должна соответствовать стандартам ААОIFI, а в случае отсутствия определенных стандартов могут быть использованы МСФО.

В отношении микрофинансовых организаций и кредитных союзов не принято определенных требований к формированию финансовой отчетности, в настоящее время НБКР разрабатываются методические рекомендации по организации и ведению бухгалтерского учета для микрофинансовых организаций и кредитных союзов, осуществляющих операции

по исламским принципам финансирования.

Таким образом, в Кыргызской Республике начал проявляться активный интерес в развитии исламских принципов финансирования, большая работа по разработке нормативной базы проделана и продолжает делаться со стороны Национального банка КР. Следует отметить, что и Правительство КР также стимулирует данный вид финансовой деятельности. Изучение не только сути операций, осуществляемых по исламским принципам, которые очень сложно поддаются пониманию с первого раза, обладают множеством оговорок и исключений исходя из принципов шариата, но и изучение особенностей бухгалтерского учета, в частности финансового, является приоритетным и необходимым в условиях рынка на данный момент.

Литература:

1 Умаров Х. С. Основные модели учета и отчетности в мире//Аудитор. — М.: ООО «Издательство «АУДИТОР», 2013. — № 6. 64 с.

2 Стандарт финансового учета №1. «Общее представление и раскрытия в финансовой отчетности Исламских банков и финансовых институтов». — Бахрейн: Организация по бухгалтерскому учету и аудиту для исламских финансовых учреждений, 2010. 19 с.

3 Концептуальная основа финансового учета для Исламских финансовых учреждений. — Бахрейн: Организация по бухгалтерскому учету и аудиту для исламских финансовых учреждений, 1993. 34 с.

4 www.nbkr.kg

Түйін

ИСЛАМ БАНКТЕРІНДЕГІ ЖӘНЕ БАСҚА ИСЛАМ ҚАРЖЫ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ БУХГАЛТЕРЛІК ҚАРЖЫЛЫҚ МҮДДЕЛЕР

Ж. Нарынбек қызы

аспирант,

Қырғыз-Ресей Славяндық университеті, Бішкек қ.

e-mail: n.k.jyldyz@mail.ru

Мақалада ислам банктөріндегі және ислам қаржы мекемелеріндегі қаржы есеп-қисабының ерекшеліктері қарастырылады. Оның дәстүрлі банктөр мен қаржы мекемелеріндегі қаржы есебінен негізгі айырмашылықтары келтіріледі. Тек ислам қаржы мекемелеріне ғана тән қаржылық есеп берудің үш түрі қысқаша жүйеленіп

баяндалган: Шектеулі қаржы салудың (инвестицияның) қозғалысы туралы есептеме, «Зекет» қайырымдылық қорының қаражат көзі және оның жұмсалуды жайлы есептеме, «Қард» қорының қаражат көзі және оның жұмсалуды туралы есептеме.

Түйін сөздер: қаржы есебі, Шариат, қаржы есеп-қисабы, Мударабаның инвестициялық шоттары, Зекет, Қард.

Summary

FINANCIAL ACCOUNTING IN ISLAMIC BANKS AND OTHER ISLAMIC FINANCIAL INSTITUTIONS

Zh. Narynbek kzy

*graduate student of Kyrgyz-Russian Kyrgyz-Russian Slavic University
city Bishkek*

e-mail: n.k.jyldyz@mail.ru

The paper considers the features of Islamic banks' and other Islamic financial institutions' financial accounting. The main differences between financial accounting of Islamic and conventional banks and financial institutions are given. Three types of financial reports specific only to Islamic financial institutions such as Restricted investments report, Zakat report, Qard report are shortly described.

Key words: financial accounting, Shari'ah, financial statement, Mudaraba investment accounts, Zakah, Qard, AAOIFI.

ӘОЖ 657.1

КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУДА ІШКІ БАҚЫЛАУДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Қ. Алайдарқызы

экономика ғылымдарының кандидаты

Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ.

e-mail: Kalamkas_alaidar@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада кәсіпорындағы бақылау мәселелері, ақпараттық-қаржылық қызметтің қалыптасуы туралы айтылған. Біздің елімізде кәсіпкерлікті дамыту үшін құрылымдық бөлімдердегі талдау жұмыстары негізінде қаржылық көрсеткіштерді салыстыру қажет.

Түйінді сөздер: кірістер, шығыстар, ішкі бақылау, кәсіпкерлік.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында жүргізілген реформалаудың нәтижесінде мемлекеттік меншіктің орнына жекеменшіктің әртүрлі формалары қалыптасып, соның арқасында елімізде кәсіпкерлік қызметке бет алыс пайда болды. Өміршілдік жүйедегі экономиканың күйреуі, жекелеген нарық элементтерінің пайда болуы, экономикалық өмірге бұрынғы шаруашылық субъектілерден өзінің инновациялық мінез-құлқымен ерекшеленетін жаңа шаруашылық субъектілерін әкелді. Сонымен бірге қоғамымызда меншік иесі деген жаңа әлеуметтік топ қалыптасты.

Міне, осы тұстан бастап шаруашылық жүргізудің жаңа формалары қалыптаса бастады, соның бірі – шағын және орта бизнестің дамуы болып табылады. Ел экономикасын дамытуда, нарықты қалыптастыруда, ірі өндірушілердің монополиясын шектеуде және бәсекелестікті дамытуда, тауар және қызмет сұраныстарын қанағаттандыруда, жалақы мен зейнетақыны уақтылы төлеуде, жұмыссыздық мәселесін тежеуде және жаңа технологияларды енгізуде шағын және орта бизнес шешуші фактор ретінде маңызды рөл атқарады. Шағын бизнес ірі бизнеске қарағанда нарыққа тез бейімді, өзгермелі жағдайға байланысты икемді, жаңадан жұмыс істеп тұрған

өндіріс секторларында жұмыс істеуге қабілеті өте жоғары [1].

Шағын және орта бизнестің мәні мен мағынасын тереңірек білу үшін, ең алдымен сол шағын және орта бизнесті алып жүруші субъекті – «кәсіпкер» және «кәсіпкерлік қызмет» терминіне тоқталып өткен жөн.

Кәсіпкер – жеке тұлғаның өз күш-қабілетін таныту арқылы, белгілі бір мақсаттарды жүзеге асырушы. Кәсіпкерлік қызметке талдау жасау – оның жалпы экономикалық ой-пікірі сияқты ұзақ тарихы мен терең тамырының бар екендігін көрсетеді.

Экономикалық мағынада кәсіпкер өндірістік немесе шаруашылық жобаларды басқарушы. Әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде кәсіпкерлік көптеген қоғамдық қатынастарды қамтиды. Мұнда экономикалық-құқықтық, психологиялық және тарихи тұстары бар. Бірақ, шағын және орта бизнестің, яғни кәсіпкерліктің негізі адам қызметінің экономикалық танымында жатыр. Кәсіпкердің іс-әрекеті өзінің еңбек шығындарына немесе жалдамалы еңбекті пайдалануға негізделеді. Шағын және орта бизнесті жүргізушілер экономикалық мүддені көздейтін, сонымен қатар оған қатысушылар міндетті түрде шарт жасасу арқылы өз қызметін ұйымдастырушылар.

Мұндай бизнес түрі – ұжымдық болып саналады.

Шағын және орта бизнес субъектілері үнемі жаңарып тұратын өнім түрлерін аз партиямен өндіру, жедел қызмет көрсету және жұмыстарды орындаумен айналысады. Сонымен, шағын кәсіпорындар нарықтың толықтаған кезінде жекелеген тапсырыстарды есепке ала отырып, өнім өндіреді, яғни күнделікті сұраныстағы өнімдері шығарады, қажеттілігі өте тез жұмыстар мен қызметтер орындайды. Сонымен қатар, шағын кәсіпорындар қызметтің барлық саласында нөлдік нәтиже алумен байланысты жоғары тәуекелге барады. Сондай-ақ шағын бизнес сферасына өздерінің тәуелсіз меншігі бар, шаруашылық еркіндікке ие және өз қызметі өрісінде үстемдік етпейтін фирмалар жатады. Көптеген шетелдік зерттеулер шағын кәсіпорындарға 500 адамнан аспайтын жұмысшылары бар және сату көлемі 20 млн. доллардан аспайтын фирмаларды жатқызады. Бірақ бұл көрсеткіштер шартты болып табылады [2].

Қазіргі уақытта республикада шағын кәсіпорындардың өміршеңдігі мен өркендеуін арттыратын, жаңа отандық технологияларды жасауға және игеруге, жоғары пайдалы ғылымды қажет ететін өнімдерді шығаруға мүмкіндік туғызатын, шағын кәсіпкерлікті қолдаудың тиімді құралы болып табылатын бизнес-инкубаторлар, технопарктер және шағын кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі орталықтар жұмыс жасауда. Бірақ, шағын кәсіпкерлікті қолдау орталықтарын құру идеясы Қазақстанның көптеген аймақтарында қолдау тапқанына және тарағанына қарамастан, жұмыс істеп тұрған ұйымдардың туындап келе жатқан тәжірибесі республиканың шағын кәсіпкерлігін қолдаудың нарықтық инфрақұрылымын табысты дамыту үшін жеткіліксіз. Сондықтан, қазіргі нарықтың тез құбылмалы тұсында шағын кәсіпкерлікті экономикалық

дамытумен қатар, осы саладағы орны өте жоғары ішкі бақылау мен есеп жүйесін жетілдіру бүгінгі күні есеп және қаржы саласындағы мамандардың негізгі міндеттерінің бірі болып табылатыны анық білініп отыр. Ұйым қызметін тиімді басқару мақсатында және ондағы кездесетін қандай да бір қарама-қайшылықтардың алдын алу үшін шағын кәсіпорындарда шаруашылық операцияларына жедел бақылау жүргізу өте маңызды болып саналады, себебі жалпы өндірістік процестерге қажетті ақшалай ресурстар мен материалдардың мақсатына қарай жұмсалуды кәсіпорынның экономикалық өсуіне және тұрақтануына кепіл бола алады.

Экономикалық ақпараттар жедел, үздіксіз және қатаң объективті болған жағдайда ғана өндірісті басқаруда маңыздылығы жоғарылай түседі. Сонымен бірге бақылау субъектілері нақты бақылау жұмыстарын жүзеге асырса, ал құрылымдық бөлімшелердің басшылары шығын нормаларының сақталуына жауап беріп және өндіріс шығындарының мақсатына сәйкес жұмсалуды есептеп, әрі бақылап отырса, сондай-ақ орындалған жұмыстардың нәтижелеріне талдау жүргізген жағдайда ішкі шаруашылық бақылаудың тиімділігі мен маңыздылығы арта түседі.

Ішкі бақылау туралы айтқанда алдыменен оның мақсаттарын айқындап алған жөн. Кәсіпорындарда ұйымдастырылған ішкі шаруашылық бақылау жүйесі алға қойған мақсаттарын орындаса, онда ол ұйым үшін сенімді, әрі тиімді болып саналады. Сонымен ұйымдардың бухгалтерлік есеп жүйесінде көрсетілетін ақпараттардың сенімділігі әрі толықтылығы, шаруашылық операцияларының ұйымның ішкі саясатына, заңдары мен бағдарламасына сәйкестігі, ұйымның барлық мүліктерінің сақталуы, ақша қаражаттар мен материалдардың мақсатқа сай, әрі тиімді пайдаланы-

луы, жалпы ұйымның және оның құрылымдық бөлімшелерінің алға қойған жоспарларының орындалуы және олардың қаржылық жағдайларының тұрақтылығы мен тиімділігі ішкі бақылау жүйесінің негізгі мақсаттары болып табылады.

Бақылау ұйымның өткен қаржылық-шаруашылық қызметінде орын алған қателіктерді, ауытқуларды, кемшіліктерді жоюға бағытталған. Ұйымның қызметінде пайда болған кемшіліктерді болдырмау және жол бермеу үшін басқару шешімін қабылдауға және қабылданған шешімнің орындалуына ықпал ету құралы. Ұйымның қызметіндегі бақылау тиімділігін анықтау мүмкін болмағанымен, кемшіліктерді жоюдың нәтижесінде, өндіріс көрсеткіштерінің өсу қарқынының арту фактісінің орындалуы тиімділік әкелудің басты дәлелі. Демек, дұрыс ұйымдастырылған бақылау ұйымның қаржы-шаруашылық қызметін жақсартуды және басқару жүйесін үнемі жетілдіруді, қабылданған шешімдердің тиімділігін арттыруды көздейді [3].

Бақылау басқару үрдісінде маңызды орын алады. Біріншіден, ол адамдардың тәртібіне, тиісті учаскідегі жұмыстардың сапалы орындалуына әсер етіп, олардың жауапкершілігін арттырады. Екіншіден, қойылған міндеттердің уақытылы және дәйекті орындалуына ықпал етеді. Үшіншіден, өндіріс үрдісінде қандайда бір тәртіп бұзушылық туралы ұйымның басшысының, мамандарының жеке жұмыскерлерінің ақпарат алуына мүмкіндік береді. Нәтижесінде, басқарудың жедел араласуы мамандардың дербестігін жоғарылата түседі.

Ішкі шаруашылық бақылау өндіріс тиімділігін жоғарылатуға, ішкі резервтерді арттыру және пайдалануға, үнемдеу режимін күшейтуге, еңбек өнімділігін жоғарылатуға, саладағы қызметтердің өзіндік құндарын төмендетуге, негізгі қорларды, материалдық, еңбек және

қаржы ресурстарын пайдалануды жақсартуға, өндірімсіз шығындарды болдырмауға, меншіктің сақталуы қамтамасыз етуге, қарама-қайшылықтардың алдын алуға бағытталған.

Ішкі шаруашылық бақылау жүйесі алдын ала, ағымдағы және кейінгі болып үш кезеңнен тұрады.

Алдын ала бақылау күнделікті шаруашылық операциялары орындалғанға дейін жоспар және бюджет жасау, келісімшарттарға отыру және өкім құжаттарын рәсімдеу үрдісінде жүзеге асырылады. Мұндай бақылаудың мақсаты – табиғи, материалдық, еңбек және қаржы ресурстарының жұмсалып ережелерінің бұзылуын және лауазымды тұлғалардың заңсыз әрекеттерін болдырмау және ескерту. Алдын ала бақылауда лауазымды тұлғалар маңызды орын атқарады.

Ағымдағы бақылау күнделікті жедел және бухгалтерлік есеп мәліметтерінің негізінде өндіріс барысында жүзеге асырылады. Оның мақсаты – жоспардың, өндірістік тапсырманың орындалуын және шығын нормаларының сақталуын, жүйелі бақылауды жүзеге асыру. Ағымдағы бақылау өндірістік тапсырмаларды орындауда жіберілген теріс ауытқуларды дер кезінде анықтауға, олардың себептерін талдауға және кемшіліктерді жою шараларын қабылдауға, болашақта болдырмауға мүмкіндік береді.

Кейінгі бақылау шаруашылық қызметін талдауға байланысты бақылаудың ең толық түрі болып табылады. Ол бастапқы құжаттарда және есеп регистрлерінде операциялардың жасалғанынан кейін тіркелген мәліметтердің негізінде жүзеге асырылады. Мұндай бақылаудың мақсаты шаруашылық операцияларының дұрыстығын және заңдылығын, жіберілген кемшіліктерді, бұрмалаушылықтарды анықтау болып табылады. Кейінгі бақылау барлық өнідірістік және экономикалық көрсеткіштерді болашақта жақсарту үшін пайдаланылмаған шаруашылық

резервтерін іздестіруге және жұмылдыруға жағдай жасайды [4].

Біздің ойымызша ұйымның қызметін, пайдаланылмаған шаруашылық резервтерін ашуға, неғұрлым тереңдегіп зерттеуге бағытталған ішкі аудит қызметін кейінгі бақылаудың орнына қолданудың маңызы өте зор. Оның ерекшелігі сол, мұнда ол бәрінен бұрын өндіріс тиімділігін арттырудың жолдарын анықтауға, мүліктердің сақталуын қамтамасыз етуге, басқару үрдісіндегі орын алған кемшіліктерді жоюға бағытталуы керек. Ішкі аудит жүргізуге қатынасатын мамандар лауазымды тұлғалардың шеңберін неғұрлым нақты айқындай түсу үшін ұсыныстар әзірлеуі қажет.

Жоғарыда айтылған бақылаудың үш түрі де өзара байланыста болғандықтан оларды жүзеге асыру ұйымға ойдағыдай басшылық жасаудың міндетті талаптары болып табылады.

Шағын және орта бизнеспен айналысатын ұйымдардағы жедел бақылау жүйесі ұйымның шаруашылық қызметтерін тиімді басқару мақсатында әртүрлі бақылау әдістері мен тәсілдерінің және ұйымдық құрылымның жиынтығы болып саналады. Ішкі бақылау жүйесінің негізгі міндеттеріне мыналар жатады:

- ұйымының қызметіне байланысты заңдардың орындалуын тексеру;

- бухгалтерлік есеп құжаттарының дәйектілігі мен толықтылығын анықтау;

- қаржылық есептердің уақытылы дайындалуын қадағалау;

- бухгалтерлік есептегі қателіктер мен ауытқуларды жою;

- акционерлердің жиналысындағы шешімдердің орындалуын тексеру;

- ұйым мүліктерінің сақталуын қамтамасыз ету.

Осы аталған міндеттердің орындалуын қамтамасыз ету үшін ішкі шаруашылық бақылау жүйесінде мынадай бақылау тәсілдері қолданылады: бухгалтерлік жазуларды ариф-

метикалық тексеру; алғашқы құжаттардың дұрыс рәсімделуін және нақты санын тексеру; әртүрлі дебиторлар және кредиторлармен есеп айырысуларды салыстырып, тексеру; кассалық операцияларға, тауарлы-материалдық құндылықтарға қатаң есеп беру құжаттарына, құнды қағаздарға жоспарлы және жоспарсыз түгендеу өткізу; басқа ұйымдардың ақпараттарын, яғни дәлелдемелерін қолдану; шаруашылық көрсеткіштерді сметамен, өткен жылдармен салыстыра отырып талдау және ауытқулардың себептерін анықтау.

Ұйымдардың есеп жұмыстарын зерттеудің нәтижесінде ондағы мамандардың өндіріс шығындарын жоспарлау және бақылау мәселелеріне жеткілікті көңіл бөлмейтіндігі анықталды. Мысалы, онда көпшілік жағдайда жоспарлы тапсырмалар дер кезінде орындалмайды, сондай-ақ құрылымдық бөлімшелердің шаруашылық қызмет нәтижелеріне талдау жұмыстары жүргізілмейді. Осының салдарынан ұйымдарда өндіріске қажетті материалдар мен ақшалай ресурстар үнемді пайдаланылмайды. Сондықтан, бақылауды күшейту мақсатында жол құрылысы ұйымдарында нормативтік базаларды толықтырып, оларды жетілдіру қажет деп санаймыз.

Жедел бақылаудың негізгі міндеттерінің бірі бұл шығындардың нормадан артық жұмсалуына ауытқу парақтарының рәсімделуін және олар бойынша шығындардың жұмсалуын дер кезінде тексеру болып саналады. Есеп қызметкерлері өндіріске жұмсалған шығындар бойынша алғашқы құжаттарды қабылдаған кезде олардың нақты жұмсалғанын, бекітілген нормативтерге сәйкестігін тексереді.

Шағын бизнес субъектілерінде өндіріс пен жұмыстарды орындауға материалдардың жұмсалуды бойынша жедел бақылау оларды қоймадан алған кезден бастап жүргізіледі.

Айдың басында экономист бухгалтермен бірге қойма меңгерушісіне жоспарланған жұмыс көлеміне сәйкес нормативтік карта бойынша материалдардың нормасын ұсынады. Материалдардың түрлері бойынша норма шектеп-алу картасында көрсетіледі. Шектеп-алу картасы екі данамен толтырылып, оның бір данасы қойма меңгерушісінде қалады да, екіншісі материалдарды қоймадан алған тұлғаға беріледі.

Өндіріс жұмыстарын орындау кезінде негізгі материалдардың нормадан артық немесе кем жұмсалғанын анықтау үшін орындалған жұмыстар мен өндірілген өнімнің көлемін уақытылы тексеріп, өлшеп отыру қажет.

Материалдық шығындарға жедел бақылауды дұрыс әрі уақытында ұйымдастыру нәтижесінде өндірістік жоспарлардың толықтай орындалуын, өндіріске материалдардың нормаға сәйкес жұмсалуды бақылауға, сонымен қатар ауытқулардың алдын алуға мүмкіндіктер туады.

Зерттеу жүргізілген ұйымда еңбек және еңбекақы нормаларын пайдалану бойынша жедел бақылауды құрылымдық бөлім-шелердің басшылары жүргізеді. Олар күн сайын әрбір жұмысшының жұмысқа келгенін және олар орындаған жұмыс уақытын есепке алып, жұмысқа шықпай қалған күндерін тіркеп, жұмысшылардан түсініктеме алады.

Сонымен қатар орындалған жұмыстардың көлемін анықтап, бекітілген бағаларды орындалған жұмыстардың көлеміне көбейту арқылы еңбекақының жалпы сомасын шығарып отырады.

Еңбек және еңбекақы шығындарына бақылау жүргізген кезде жұмыс уақытын жоғалту есебіне аса көңіл бөлу қажет, себебі, жұмыстағы кідірістер мен оның себептерін анықтауға және оларды жою бойынша жедел шараларды қабылдауға мүмкіндіктер қалыптасады. Осыған байланысты өнім өндіріс мен қызметтер орындау кезінде жұмыс уақытына, еңбек өнімділігі деңгейіне, сондай-ақ құрылыс машиналарының тиімді пайдалануына бақылау жүргізуге мүмкіндік пайда болады [5].

Сонымен, шағын кәсіпорындарда бақылау жүйесін зерттеудің нәтижесінде осы ұйымдарда орындалатын жұмыстар мен қызметтерді бақылап отыру үшін ақпараттық қаржылық жүйені қалыптастыру қажет. Әрбір құрылымдық бөлімшелердің жұмыстарын жоспарлы және нормативті көрсеткіштерді салыстыру арқылы және нақты жұмыстың нәтижесін талдау арқылы бағалауға болады. Өнім өндіру процесі кезінде жедел бақылауды жеке учаскілерде орындалатын жұмыстардың әрбір түрі бойынша шығын баптарына қарай жүргізу керек.

Әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасы Үкіметінің шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау, әрі дамыту мәселелері жөніндегі сарапшылық кеңестері туралы үлгі ереже бекіту туралы: 2002 ж. 19 тамыздағы № 917 Қаулысы// Қазақстан Республикасының Президенті мен Қазақстан Республикасының Үкіметінің Актілер жинағы. – 2002 ж. №27.- 34-37 бет.

2 Жеке кәсіпкерлік туралы: Қазақстан Заңдары, 2006 жылы – 31 қаңтар №124/// ҚРЗ//Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. – №3.2-39 бет.

3 Вуд Ф. Бухгалтерский учет для предпринимателей. Седьмое изд-е. Пер. с англ., в 4 тых. – М.: Изд-во «Х.В.С.», 2003. –458с.

4 Донцова Л.В., Никифорова Н.А. Анализ финансовой отчетности. – М.: Дело и сервис, 2004. –336.

5 Морозова Ж. А. Международные стандарты финансовой отчетности. — М.: Бератор-Пресс, 2002. — 256 с.

Резюме
РОЛЬ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ
В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

К. Алайдаркызы

кандидат экономических наук, доцент кафедры «Учет и аудит»

Алматинская академия экономики и статистики

e-mail: Kalamkas_alaidar@mail.ru

В данной статье рассматриваются вопросы о контроле предприятий, а также сформировании информационно-финансовой деятельности. Для развития предпринимательства в нашей стране следует сравнивать финансовые показатели на основе аналитических работ в подразделениях.

Ключевые слова: доходы, расходы, внутренний контроль, предпринимательство.

Summary
ROLE, TAKES THAT INTERNAL CONTROL
ON TO DEVELOP ENTERPRISE

К. Alaidarkyzy

«Account and of audit,» candidate sciences of economy,

Almaty is an economy and of statistics academy,

Almaty s. (Kazakhstan)

Controlling works and activity, that is executed in result research system control on small enterprises in the article on these the organizations, to sit necessary to form informative financial system for. Each the works structural of subdivisions жоспарлы norm to compare indexes and exact performance job to discuss it is possible through to value.

Knot words: acuestss, charges, fur coat control, enterprise, on a share.

УДК 657

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ЖҮЙЕСІН ХҚЕС НЕГІЗІНДЕ ЖЕТІЛДІРУ

Б.У. Керимбекова

экономика ғылымының магистрі

Алматы экономика және статистика академиясы

Қазақстан

e-mail: sabira_safya@mail.ru

Аңдатпа

Бұл мақалада оқырманға ХҚЕС жүйесін түсіну және қабылдау, сондай-ақ осы білімді тәжірибеде қолдануға қажетті минималды ақпарат көлемін бере отырып, есеп беру және есеп беруді дайындауды жаңа жүйеге көшіру процедуралары мен реттілігі туралы өзіміздің пікіріміз білдірілген

Түйін сөздер: *Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары, ақпаратты басқару, халықаралық деңгей.*

Әлемдік жаһандану жағдайында Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың басты ұстанымы болып табылатын Қазақстан Республикасы экономикасының бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үлкен мәнге ие болуда. Сонымен қатар мемлекет басшысы айтқандай Қазақстан экономикасының құлдырауы артта қалды, ендігі кезекте тек қана тұрақты даму мен гүлдену үшін үдемелі әлемдік тәжірибені таңдау қажет.

Елбасы «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру Стратегиясы» атты өз жолдауында атап өткендей, Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, өркенді де өршіл дамып келе жатқан қоғамның іргетасы тек қана осы заманғы, бәсекеге қабілетті және ашық нарық экономикасы бола алады. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кірудің бірінші басымдығы әлемдік экономикаға ойдағыдай кірігуі болып табылады. Осыған байланысты мемлекетті дамыту процесінде бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есеп беру жүйесін бара-бар дамыту ерекше өзектілікке айналады, өйткені бухгалтерлік есепке алудың, қаржылық есеп берудің және аудиттің мақсаты басқару шешімдерін қабылдау үшін мүдделі пайдаланушыларды

экономикалық ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады.

Айта кететін жайт, экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің негізгі нысаны бухгалтерлік есеп пен халықаралық қаржылық есептілік стандарттары жүйесіне сай келуінде. ХҚЕС-ке (Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары) өту бұл — халықаралық қаржыгерлердің бағыттаған директивті нормасы емес, ал экономиканың қарыштап дамуындағы қаржылық есептілікті түсінудің бірегей заманауи жүйесі.

Әлемдік экономикалық жағдайдағы соңғы жылдарда болған шапшаң өзгерістер бухгалтерлік есепке алуға және қаржылық есептілікке арналған ережелерді жасау кезінде елдердің қолданатын тәсілдерін айтарлықтай дәрежеде өзгертті. Капитал нарықтары ұлттық шекарадан тыс жерлерде кеңейіп, ұлттық экономикалардың дамуына байланысты кірігу үдерісі нығаю үстінде тұр.

Халықаралық есептілік стандарттары әлемдегі аса дамыған және алдыңғы қатарлы бухгалтерлік есепке алу стандарттары болып табылады деп есептеледі. Сондықтан да көптеген елдерде, мысалы ретінде қарастырып өтсек — Австралияда, Германияда, Ұлыбританияда шетел эмитенттері биржалардағы өздерінің есептілігін осы елдердің ұлттық стан-

дарттарына емес, халықаралық стандарттарға сәйкес ұсына алады. Басқа мемлекеттерде, мысалы Канадада, Жапония мен АҚШ-та бұған да жол беріледі, алайда ХҚЕС бойынша есептілік дайындайтын компаниялар оның осы елдердің ұлттық стандарттарына сәйкес дайындалатын есептіліктен айырмашылығының тізімін қосымша ұсынуы тиіс. Кейбір елдерде (мысалы Чехияда, Балтық елдерінде) есептілікті ХҚЕС бойынша барлық ірі кәсіпорындар жасауы тиіс. Қазақстанда 2003 жылдан бастап барлық қаржы ұйымдары, 2005 жылдан бастап акционерлік қоғамдар, ал 2006 жылдан бастап өзге де ұйымдар (мемлекеттік мекемелерден басқа) есептілікті ХҚЕС бойынша дайындауы тиіс болған. Қазіргі уақытта халықаралық талаптарға сәйкес жасалған және жұмыс істейтін жоғары дамыған ақпараттық жүйені білдіретін экономика бірыңғай есепке алудың жүйесі болып табылады [1].

Қазіргі кездегі бухгалтерлік есепке алу ақпараттық базаны білдіреді, оның негізінде ұйым қаржылық есептілікті дайындайды. Бухгалтерлік есепте қалыптастырылатын ақпарат басқарушылық, салықтық, статистикалық есептілікті жасау үшін қолданылады, қажет болған кезде осы ақпараттың негізінде есептіліктің басқа да түрлері жасалады.

Есептілікті пайдаланушылардың барлығында қаржылық есептілік жөніндегі ақпарат нені қамтитынына қатысты белгілі бір үміт-армандары бар. Бұл үміт-армандар уақыт өте келе дамыды және пайдаланушылар бұрын кездестірген қаржылық есептіліктің үлгісі мен мазмұнынан туындады. Осы үміт-армандарға бухгалтерлік есепке алу туралы заңдар, бухгалтерлік есепке алудың регламенті мен стандарттары әсер етті. Қазақстанда үміт-армандар үлгіге және кеңес жүйесі кезінде әзірленген қаржылық есептілікке сүйене отырып дамыды. Шетелдік

пайдаланушылардың үміт-армандары Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарының принциптері мен тәжірибесіне сүйене отырып қалыптасты [2].

Кез келген әділ (сенімді) пікірден бухгалтерлік есепке алудың белгілі бір маңызды немесе іргелі принциптеріне немесе тұжырымдамаларына негізделген пікір орынды түспалдануы мүмкін. Халықаралық түпмәтінде ең болмағанда мынадай бес принцип:

- есептеу принципі;
- қызметтің үздіксіздігі;
- ақылға сыйымдылығы;
- дәйектілігі;

– мазмұнның нысаннан басымдығы іргеліге жатқызылуы мүмкін және заңнама мен бухгалтерлік есепке алу стандарттарында көрсетілуі мүмкін.

Бухгалтерлік есеп стандарттары беделі жағынан жоғары деңгейдегі ресми құжат. Осы құжатты ары қарай жетілдіріп, халықаралық деңгейде қолдану мәселелерінің негізіне халықаралық стандарттар мазмұны жекелеген елдерде қолданылатын стандарттар мазмұнымен гармониялық үйлесімді байланыстылығының жоғары дәрежеде болуы. Халықаралық бухгалтерлік есеп стандарттары мазмұнын талдау, жасау мен қолдану барсында бухгалтерлік есеп жүргізу ісіне тікелей немесе жанама түрғыда әсер етуші ұлттық және мәдени салт-сана мен дәстүрдің қосымша қаралатындығын да (интерпретация) естен шығармаған жөн [3].

ХҚЕС-ты қолданудың экономикалық перспективасы капиталды тиімдірек бөлуден, іске жұмсалатын қаржының әр алуандығынан және оның табыстылығының өсуінен тұрады, әлемдік нарыққа шығу жеңілдейді, капиталды тартуға жұмсалатын шығындарды азайту мүмкіндігі туады. Мұның өзі жаңа бизнес құрылымдарды дамытуға, жаңа жұмыс орындарының пайда болуына, жұмыссыздықтың төмендеуіне, халықаралық нарық-

тарда қазақстандық ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, тұтастай алғанда елдің экономикалық өсуіне әкеп соғады [4].

Қазақстандық бухгалтерлік есеп жүйесі төмендегі негізгі бағыттарға сәйкес жетілдірілуі керек: біріншіден, заңдастырылған негізде арнайы сараптаушылардың жұмыс тобы құрылып, мұның құрамына жақсы мамандар білікті ғылыми-зерттеушілер тартылып, бұл топтың құзырына әлемдік бухгалтерлік есеп тәжірбиесін тұрақты түрде зерттеу мен зерделеу және мұның нәтижесін отандық есеп жүйесіне енгізу шаралары жүктелуі керек; екіншіден, Қазақстанның есеп жүйесінде болашақта қолданылатын жекелеген есеп объектілеріне тән бухгалтерлік есеп стандарттарын жасау үдерісіне кәсіби мамандығы жоғары және осы саланың білімді ғалым-зерттеушілері қатыстырылып, бұлардың сараптауынан және белгілі бір ұйым тәжірбиесінен өтсе; үшіншіден, бухгалтерлік есеп өрісінде қалыптасқан ақпараттар жүйесіне тән электрондық бағдарламалар мазмұнын қайта қарап, бұларды есеп талабына сәйкес жетілдіру және тасымалдаудың да атқаратын рөлі зор. Осы мәселелер қарапайым болып келгенімен де, олар іс жүзінде асып отырған жағдайда бухгалтерлік есеп жүйесі біршама тұрақтанар еді [5].

Сонымен қатар, бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есеп беруді жүргізу бөлігінде ақпараттық жүйені автоматтандырудың көкейкестілігін атап өтпеуге болмайды. Бүгінгі таңда кешендік автоматтандыру жүйесі, яғни ұйым қызметінің түрлі салалары үшін бірыңғай ақпараттық жүйелері бизнестегі маңызды аспаптардың біріне айналды. Тәжірибеде көрсеткендей, ақпараттық жүйелер кең қолданылатын ХҚЕС-қа көшкен ұйымдарда оң өзгерістерге қол жеткізу әлдеқайта жеңіл. Сондықтан да ХҚЕС-ты ойдағыдай енгізу бухгалтерлер жұмыстарының жеделдігін

арттыруға және уақтылы әрі тиімді шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін бухгалтерлік есепке алуды жан-жақты автоматтандырусыз жүзеге асырылмайды.

Алғабасу-жетілдіру, стратегия, ұзақ мерзімді даму, бағдарлама деген ұмтылыс үдерістері қазіргі таңда басты орында тұрған құбылыстар. Жуырда «ҚАЗАҚСТАН-2050», ОЗЫҚ 30 ЕЛДІҢ ҚАТАРЫНА КІРУ МІНДЕТІМІЗ» де анықталды. «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасы өз кезегінде басты орынды иеленді. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кірудің бірінші басымдығы әлемдік экономикаға ойдағыдай кірігуі болып табылады.

Бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есеп беру жүйесін одан әрі дамытуды ХҚЕС-ке сәйкес бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікте қалыптастырылатын ақпараттың сапасын, ашықтығын және салыстырмалылығын арттыру мақсатында мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асыру қажет:

бухгалтерлік есепке алуды, қаржылық есептіліктің аудитін ұйымдастырумен және жүргізумен айналысатын мамандарды даярлау және қайта даярлау;

шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері үшін бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есеп беруді жүргізу тәртібін оңайлату;

халықаралық тәжірибенің негізінде бухгалтерлік есепке алу мен қаржылық есеп беруді реттеу жүйесін өзгерту;

бухгалтерлік есепке алу мен аудитті дамытудың халықаралық процесіне қатысу.

Келесі бағыт-бағдарымыз 2050 болып тұр, яғни жарқыраған 30-дық. Бұл бағдарламада экономика, әлеуметтік, ішкі саясат және демократияның дамуы жан-жақты, толық қарастырылған, ендеше осындай мәселелерді шешудің басты нышандары-сонау есептілік жүйесі секілді жүйелерден бастау алады. Бола-

шаққа деген талпыныс зор және нақты қандай қадамдар жасалыну керектігі өз шешімін тауып жатса,

XXI ғасыр — шынында, Қазақстанның «алтын ғасыры» болатыны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Ә. Абдіманапов. Бухгалтерлік және қаржылық есеп принциптері. Оқу құралы: Алматы 2007 ж
- 2 «Егемен Қазақстан» Республикалық газеті. ААҚ 2006 ж.
- 3 Садиева А.С., Жуматов М.К., Акимова Б.Ж., Тлеуова Ә.М. Халықаралық қаржылық есептілігі стандартына сәйкес бухгалтерлік есеп — Оқу құралы: Астана: «Қаржы жүйесі органдарының мамандарын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру орталығы», 2010 ж.
- 4 Нурсейітов Ә.О., Нурсейітов Д.Ә. МСФО в Казахстане: принципы перехода и применения. Алматы-ТОО «Издательство ЛЕМ».-2006.
- 5 Чайковская Л.П. Инновации: менеджмент, статистика, учет и аудит. Учебное пособие Алматы, 2011г

Резюме **СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ** **СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В КАЗАХСТАНЕ** **В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТОМ**

Б.У. Керімбекова

Магистр экономических наук

Алматинская академия экономики и статистики

Алматы, Казахстан

e-mail: sabira_safya@mail.ru

В настоящей статье мы излагаем свое видение процедур и последовательности перевода учета и подготовки отчетности на новую систему, представляя читателю минимально необходимый объем информации для восприятия и понимания системы МСФО и применения этих знаний в практике.

Ключевые слова: *Международный стандарт финансовой отчетности, управление информацией, международный уровень*

Summary **IMPROVEMENT OF SYSTEM OF ACCOUNTING IN KAZAKHSTAN** **IN COMPLIANCE WITH THE INTERNATIONAL STANDARD**

B.U. Kerimbekova

Master of Economic sciences

Almaty Academy of Economics and Statistics

Almaty, Kazakhstan

e-mail: sabira_safya@mail.ru

In this article we state the vision procedures and sequence of translation of the account and reporting preparation on new system presenting to the reader of information minimum necessary volume for preception and understanding of system IFRS and application of this knowledge in practice.

Keywords: *International Financial Reporting Standard, information directorate, international level*

УДК336

ХҚЕС СӘЙКЕС ДЕБИТОРЛЫҚ БЕРЕШЕК ПЕН КҮМӘНДІ ҚАРЫЗДАР БОЙЫНША РЕЗЕРВТЕР ЕСЕБІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

А.Б. Ертаева

1-курс магистранты

Алматы экономика және статистика академиясы,

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: ertaeva_aigerim@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада ХҚЕС жүйесінде дебиторлық берешекті мойындау, оны жіктеу және бағалау тәртібі жайында әрекет жасалған. Дебиторлық берешектің экономикада алатын орны көптеген анықтамалармен қарастырылуы қажет.

Түйін сөздер: дебиторлық берешек, күмәнді қарыздар, сатып алушылар мен тапсырыс берушілер, дебиторлық банкрот.

Мемлекетіміздің дамуына үлкен көңіл бөлініп, елімізде дамуына жағдай жасалынып, жыл сайын елбасымыздың Жолдауында назардан тыс қалып отырған жоқ. Кәсіпорын балансындағы негізгі баптары дебиторлық қарыздар мен кредиторлық қарыздар есебін дұрыс жүргізіп, қажетті көрсеткіштерге қажетті талдау жасап, оның нәтижелерін кәсіпорын қызметінің тиімділігін арттыру үшін пайдалану үлкен маңызға ие. Дебиторлық қарыздар мен кредиторлық қарыздар есебін дұрыс ұйымдастыру арқылы біз қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ететін негізгі көрсеткіштерге талдау жасап, кемшіліктер мен олқылықтардың алдын алу мүмкіндігіне ие бола аламыз. Осы аталған жағдайлар тақырыптың өзектілігінанықтап отыр.

Дебиторлық берешек – алынуға жеке және заңды тұлғалардың шаруашылық қарым қатынастарынан пайда болатын алынуға тиісті берешектері. Дебиторлық берешекті өз уақытында өндіріп алу ұйымның қаржылық жағдайындағы жетістікті қамтамасыз ететін негізгі шарттардың бірі болып табылады. Яғни дебиторлық берешек әр ұйымның қызметінің бірі ретінде өмір сүру мен тұрақты қызмет етуіне байланысты.

Дебиторлық қарыз халықаралық және қазақстандық бухгалтерлік есеп стандартына сәйкес сатып алушылардың компанияға арналған сома ретінде анықталады[1].

Дебиторлық қарыз активінің негізгі 3 сипаттамасы бар:

– ақшалай құралдардың өсімін тікелей және жанама құруға қабілеттілікті қамтамасыз ететін, болашақ пайданы туындатады;

– активтер шаруашылық субъект басқаратын ресурстар болып табылады. Сонымен бірге, пайда немесе потенциалды қызмет көрсетулер заңды немесе оны алу мүмкіндіктеріне заңды дәлел қажет. Мысалы, активті сату фактісінің көрінісінде сатушыда дебиторлық қарыз құрылады. Сату-сатып алу келісімі болашақ мүмкін пайданы анықтауға мүмкіндік береді. Бірақ та, егер сатып алушы дебиторлық қарызды жабуға белгілі бір сомма салса, онда сатушы ресурстарға, яғни потенциалды түсімдерге бақылауын жоғалтады, осының нәтижесінде актив болудан қалады;

– активтерге болашақта алына-тын, бірақ қазір кәсіпорынның бақылауында болмайтын пайда жатпайды. Сонымен бірге, сол немесе басқа шаруашылық операция бола-

тын жөнінде бухгалтердің шешімі кілтті кезең болып табылады. Фирмамен келісімге қол қою жағдайымен бухгалтер бақылауында болатын болашақ мүмкін пайда бекітіледі. Тек бухгалтер ғана жағдайдың, фирма актив ретінде көрінісінде, толық немесе толық емес маңызы барын анықтайды. Көп жағдайда маңыздылық операцияның біткенін білдіреді. Егер бір жыл ішінде сомма алынбаса, ағымдағы активтерге дебиторлық қарыз толық қосылуы мүмкін. Сонымен қатар, ұзақ мерзімді активтар құрамында 1 жылдан аса саналатын дебиторлық қарыз «дебиторлық қарыз» мақаласына қосылуы мүмкін.

Шаруашылықтың жоспарлы-әкімшілік жүйесінде, сонымен қатар 1997 жылға дейін Қазақстан Республикасында әрекет еткен бухгалтерлік есеп жүйесінде активі кәсіпорынға ие барлық шаруашылық құралдар деп қарастырады. Қазақстанның қазіргі есебіне сәйкес өзінділігі – активтер болашақта табысқа айналатын, шығындардың белгілі мөлшері болып табылады. Бұдан активке салынған шығындар қалай анықталатыны, сонымен қатар дебиторлық қарызды қарастыру қажеттігі туындайды. Осымен байланысты бухгалтерлік есепте ақша төлемеу, керісінше осы төлемдерге құқықтық пайда болуы табыс болып саналады. Сонымен бірге, берілген есеп беру кезеңіндегі табыстар шығындармен сәйкес болу керек.

ХҚЕС жүйесінде дебиторлық берешекті мойындау, жіктеу және бағалау тәртібі, өкінішке орай, айқын анықталмаған. Халықаралық стандарттардың кейбіреуінде қаржылық есептемеде сәйкес ақпаратты ашу бойынша жалпы ұсынымдар ғана көрсетілген. Активтерді, міндеттемелерді, капиталды үйлестіретін формалды екі жақтылық теңдігі тұрғысынан қарасақ, мұнда міндеттемелер түсінігінде кредиторлық берешек түсіндіріледі, дебиторлық берешек болса ұйымның

активтері құрамында мойындалады. Халықаралық қаржылық есеп стандарттары бойынша актив дегеніміз «мекеменің келешекте экономикалық табыс күтіп отырған, ұйымның қадағалауында тұрған бұрынғы оқиғалары нәтижесіндегі қорлары болып табылады». Халықаралық стандарттармен ұйымдардың активтерін мойындаудың үш маңызды нышаны айырып көрсетілген: болашақта экономикалық пайда алу ықтималдығы, компания жағынан бақылау және өткен кезеңдердің оқиғалары нәтижесінде шығу. Активтерді потенциалды немесе болашақ пайда алудың қайнар көзі ретінде қабылдау көптеген шетел авторлары мен ресми деректеріне тән. Алғашқылардың бірі болып активтердің болашақта экономикалық пайда алу көзқарасында анықтамасын 1929 жылы Стенфорд университетінің профессоры Джон Кеннинг берген. Оның ойы бойынша, активтер – бұл «ақшалай түрде немесе ақшаға, құқыққа, заңды және әділ кейбір немесе бір топ тұлғаға кіріске кепіл беретін, айырбасталатын болашақтағы кез келген қызмет.

Таштанова Н.Н., Жұматаева Б.Ә. және т.б. Е. Михалеваның: «Дебиторлық берешек – айналым капиталының басты компоненті. Онсыз кәсіпорынның айналымы қалыптасуы қиын», яғни белгілі бір мекеме екінші мекемеге тауар сатқан кезде, сатылған тауардың құны бірден төленбесе де, белгілі бір мерзім ішінде төленіп, осы операциялардан айналым қалыптасады»[2], деген пікірін келтіреді.

Салық кодексіне сәйкес күмәнді талаптар – Қазақстан Республикасының заңды және жеке кәсіпкерлері – резиденттеріне, сондай-ақ Қазақстан Республикасында тұрақты мекеме арқылы іс-әрекет жасайтын заңды тұлғалар – резидент еместерге тауар өткізу, жұмыс орындау, қызмет көрсету нәтижесінде пайда болған және талап пайда болар сәттен бастағанда үш жыл ішінде

қанағаттандырылмаған талаптар. Сонымен қатар өткізілген тауарлар, орындалған жұмыс, көрсетілген қызметтер бойынша пайда болған және Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес салық төлеуші – дебиторды банкрот деп тануға байланысты қанағаттандырылмаған талаптар да күмәнді деп танылады.

Активтердің нақты құнын көрсететін баланс, бұл кәсіпорынның әрі қарайғы дамуын көрсететіндіктен, оның жұмысының оң нәтижесін сипаттайды. Алайда, активтерді талдай отырып, олардың қалай таратылғанын және есепті жылы неге көбірек көңіл бөлінгенін, сондай-ақ кәсіпорынның өндірістік потенциалы мен оның негізгі құралдарының жағдайын және кәсіпорын мүлкінің мобильдігін (іске тартылу деңгейін) анықтау қажет. Ол үшін, ең алдымен кәсіпорынның өндірістік потенциалының көлемін анықтау қажет, ол туралы арнайы оқулықтарда түрлі көзқарастар кездеседі[2].

Бірінші әдістеме бойынша оның құнына негізгі құралдардың, өндірістік қорлардың, аяқталмаған өндірістің, өсімдегі және бордақылаудағы малдар құндары қосылады.

Екінші әдістемеде кәсіпорынның өндірістік потенциалын анықтайтын активтер құрамына жоғарыда көрсетілгендерге қосымша, аяқталмаған күрделі қаржылар және қондырылатын жабдықтар құны қосылады. Бұл әдістеме кәсіпорындарда болып жатқан даму процесін әлдеқайда дәл сипаттайды. «Шаруашылық тәжірибесінің мәліметтері негізінде, өндірістік мақсаттағы мүлік коэффициентінің келесі шегі, яғни $K_n \geq 0,5$ қалыпты болып есептеледі» – деп жазады А.Д. Шеремет пен Р.С. Сайфулин[3]. Көрсеткіштердің мәні ең төменгі (қатерлі) мәннен аз болған жағдайда, кәсіпорынның есепті кезеңдегі қызметінің қаржылық нәтижелері активтерді меншікті қаражат есебінен толықтыруға мүмкіндік бермейтін болса, өндірістік мақсаттағы мүлiкті

арттыру үшін ұзақ мерзімді қарыз қаражаттарын тартқан жөн. Яғни дебиторлық қарыздыдарды жинау саясатын. Бір нұсқа ретінде мамандырылған фирмаға дебиторлық қарызға ақша алу құқығын белгілі бір төлемге сату мүмкіндігін атап өтейік. Бұл операциялар факторинг деп аталады және дебиторлық қарыздар мен байланысты қосымша шығындарға алып келеді.

Компанияның несиелік саясатында баға беру үшін сатылымдар көбеюінен болатын потенциалды пайданы несиелік саясатты өзгертумен байланысты қосымша шығындармен салыстыру қажет.

Сатып алушылар мен тасырыс берушілер мен есеп айырысуда ауытқулардың болмауын да көруге болады. Бірақ, дебиторлық борышты дұрыс ұйымдастыру – өте қиын мәселе, сондықтан тәжірибеде дебиторлармен есеп айырысу тәжірибесінде көптеген қателіктер кездеседі. Негізгі қателіктеріне келер болсақ:

1. Жабдықтаушылармен және сатып алушылармен дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуға түгендеу жүргізу тәжірибесінің жоқтығы; Ағымдағы активтер мен ағымдағы міндеттемелер баптарын салыстыру арқылы есептен шығару.

2. Дебиторлық борыштың сұранымы болмаған басқа жабдықтаушы қарызының сомасының орнын жабу.

3. Талап ету мерзімі өтіп кеткен дебиторлық борышты қайтаруда толығымен шара қолданбастан есептеп шығару

4. Ұйымдар арасындағы орнын жабу бойынша есеп айырысулардың тиісті құжаттарының болуы.

5. Ұйымдар мен шаруашылық операциялар шоттары бойынша талдамалық есептің жүргізілуі.

Мұндай қателіктерге кездеспеу үшін төмендегідей шаралар қолдану керек. Дебиторлармен қарым қатынасты қолма қол ақшасыз жүргізу мәселесі ұйымда салықтық жоспарлауды жүргізу кезінде қарастырылуы қажет. Бухгалтерлік есеп шоттарын-

дағы операцияларды азаматтық заңдылықтарда қарастырылған тәртіппен мазмұнын терең түсіну арқылы ғана жазуға болады.

Бухгалтерлік есеп шоттарында қаржы шаруашылық операцияларының қортындыларын дұрыс анықтай алмау мүмкіндігі заңды тұлғалардың қарым қатынастарын реттеуші ережелерге сәйкес келмеушілігін көрсетеді.

1. Заңды тұлғалармен есеп айырысудың ең жағымды кезеңін талдау.

2. Сыбайластырының несие қаблеттілігі жайлы ақпараттарды жинау және талдау;

3. Қызметтік сыбайласиармен есеп айырысуда алдын ала төлеу мүмкіншіліктерімен қамтамасыз ететін келісім шартқа отыру;

4. Пайданы максимизациялау-мақсатымен келісім шарттың шекті сомасын анықтау;

5. Дебиторлық берешектің өтелуін сұрау;

6. Есеп айырысу мен міндеттерді түгендеу;

7. Дебиторлық берешекті басқаруда ішкі бақылауды ұйымдастыру;

Келтірілген тізімдер ішінде ең маңызды шарт есеп айырысу мен

міндеттемелерді түгендеу болып табылады. Дебиторларды тексерумен байланысты көп кездесетін жағымсыз мәселелерден шеттеу үшін мынандай тиімді бағыттарды ұсыну оңтайлы:

8. Еш нәрсеге негізделмеген таңдаулы тексеру. Ол аудиторлар дебиторлық топтастыруда қиыншылық көргенде және таңдау мүмкіншілігі болмағанда жүзеге асырылады.

9. Дебиторларды тексеруші және бақылаушы мекеме арқылы бекіту.

10. Күмәнді шоттарды қамтамасыз ету бойынша статистикалық тенденцияларды талдау.

11. Бекітілген баланстағы кішкене жетіспеушілікке тым көп уақыт бөлу.

12. Клиентті пайдалану мүмкіндігінің болмауы.

13. Жауапты алған сайын оны өңдеп отыру. Жауаптар өз объектілеріне қатысты топтастырылуы керек.

14. Мүмкін болатын түсімнің уақытынан бұрын талдануы.

Бұл қателіктерді біле отырып, олардан арылуды көздеу қажет. Ішкі бақылаудың жетіспеушілігінде ақша жоғалтушылық жеңіл дамыған.

Әдебиеттер:

- 1 Бухгалтерлік есептің халықаралық стандарты.
- 2 Международные стандарты финансовой отчетности (переведены, подготовлены к печати и опубликованы ЗАО «Аскери-АССА»)- М.:Аскери, 2007.-1078с.
- 3 Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансовый анализ.- М.: Аудит и финансовый анализ, 1995.

Резюме

ТЕХНОЛОГИЯ УЧЕТА ЗАПАСОВ ПО ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ И СОМНИТЕЛЬНЫХ ДОГОВ В СООТВЕТСТВИИ С МСФО

А.Б. Ертаева

магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

Алматы, Казахстан

e-mail: ertaeva_aigerim@mail.ru

В статье сделана попытка представить порядок признания дебиторской задолженности, ее классификация и оценка в системе МСФО. Нуждается в соот-

ветствующих определениях место и роль дебиторской задолженности в экономике.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, сомнительные долги, покупатели и заказчики. дебиторское банкротство.

Summary
**TECHNOLOGY OF THE ACCOUNTING
OF STOCKS ON RECEIVABLES
AND DOUBTFUL DEBTS ACCORDING TO IFRS**

A.B. Ertaeva
undergraduate
Almaty Academy of Economics and Statistics
Kazakhstan
e-mail: ertaeva_aigerim@mail.ru

In article is made attempt to present an order of recognition of receivables, its classification and an assessment in system of IFRS.

Keywords: receivables, doubtful debts, buyers and customers, debit bankruptcy.

УДК 657.411.8

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Н.С. Ерибаева

ст. преподаватель,

Кыргызско-Российский Славянский университет, г. Бишкек

e-mail: narzanae@mail.ru

Аннотация

В данной статье рассматриваются цель, принципы подготовки и качественные характеристики представления финансовой отчетности. Финансовая отчетность, составленная по МСФО, в наибольшей степени позволяет удовлетворить информационные потребности ее пользователей и дает инвесторам и другим заинтересованным лицам достаточно надежную и понятную информацию об отчитывающейся компании. В результате такая компания становится информационно прозрачной для деловых контрагентов и общества в целом.

Ключевые слова: финансовая отчетность, пользователи финансовой отчетности, основополагающие допущения и качественные характеристики представления финансовой отчетности, элементы финансовой отчетности.

Концептуальная основа финансовой отчетности, выдвигая базовые критерии и понятия, используемые во всех последующих стандартах, представляет собой своего рода каркас МСФО. Посредством ее положений составители финансовой отчетности могут получить ответ на ряд вопросов: «что собой представляет финансовая отчетность?», «какие цели она преследует?», «для решения, чьих проблем она предназначена?», «какие факторы и характеристики делают ее полезной?». Помимо этого, концептуальная основа используется Советом по МСФО для оценки уже существующих и разработки новых стандартов. Но, в тоже время, «концептуальная основа» не является стандартом, и ни одно из ее положений не имеет преимуществ перед МСФО. В тех исключительных случаях, когда имеет место конфликт между «концептуальной основой» и каким-либо из стандартов, — то стандарты превалируют [1].

Цели концептуальной основы финансовой отчетности заключаются в:

1) оказании содействия Совету по МСФО в вопросах:

а. разработки будущих и пересмотра уже существующих МСФО;

б. достижения большей гармонизации при представлении финансовой отчетности посредством формирования основ, которые способствовали бы уменьшению количества допустимых альтернатив в МСФО.

2) предоставлении помощи государственным органам в разработке национальных стандартов;

3) предоставлении помощи составителям финансовой отчетности при применении ими МСФО и разрешении ситуаций, которые еще не были охвачены стандартами;

4) оказании аудиторам помощи в формировании ими мнения о степени соответствия финансовой отчетности требованиям МСФО;

5) оказании помощи пользователям финансовой отчетности в толковании информации, представляемой в финансовой отчетности;

6) предоставлении лицам, интересующимся работой СМСФО, информации о том, как формируются МСФО.

Область действия концептуальной основы финансовой отчетности касается определения и разъяснения:

1) целей, которые преследуются финансовой отчетностью;

2) тех качественных характеристик, которые определяют полезность информации в финансовой отчетности;

3) элементов финансовой отчетности, их признания и оценки;

4) концепций капитала и поддержания капитала.

Цель финансовой отчетности составленной в соответствии с МСФО заключается в том, чтобы раскрыть финансовую информацию, полезную для широкого круга лиц при принятии ими какого-либо решения посредством данных о:

1) результатах деятельности, т.е. доходах, расходах, прибылях и убытках;

2) финансовом положении, т.е. имеющихся активах и источниках их финансирования: капитале и обязательствах;

3) созданных и использованных денежных потоках [2].

Таким образом, информация о деятельности компании раскрывается в финансовой отчетности с различных аспектов, т.е. способствует ее максимально целостному раскры-

тию с позиции экономического содержания.

Полный комплект финансовой отчетности должен содержать следующие компоненты:

1) Отчет о финансовом положении;

2) Отчет о совокупном доходе;

3) Отчет об изменениях в собственном капитале;

4) Отчет о движении денежных средств;

5) Основные положения учетной политики и примечания к финансовой отчетности.

Помимо вышеуказанных основных отчетов в составе финансовой отчетности может быть представлена дополнительная информация, на которую не распространяются положения МСФО, в виде:

1) аналитических обзоров;

2) отчетов о соблюдении требований законодательства в области охраны окружающей среды;

3) отчетов о вновь созданной (добавленной) стоимости.

Рассмотрим вкратце в таблице 1 пользователей финансовой отчетности и выдвигаемые ими информационные потребности.

Таблица 1 – Пользователи финансовой отчетности

Группы пользователей	Информационные потребности
1	2
Акционеры, владельцы бизнеса, а также потенциальные инвесторы	Данной группе пользователей финансовой отчетности в основном необходима информация: - для принятия обоснованных экономических решений; - для оценки дохода (потенциального или уже заработанного), а также способности компании его выплачивать; - для определения риска и рентабельности инвестиций.
Нанимаемые лица, работники, а также их представители	Информационные потребности данной группы пользователей в основном сводятся к возможности оценки стабильного функционирования их нанимателей, способности выплачивать заработную плату, пенсии и обеспечивать дальнейшее трудоустройство
Кредиторы	Кредиторы заинтересованы в информации о возможности заемщика выплачивать проценты и основные суммы займа
Контрагенты	Контрагентов в основном интересует финансовая стабильность компании, особенно при долгосрочном характере взаимоотношений

1	2
Государственные органы	Данная группа пользователей в основном заинтересована в информации касательно налогов и статистических данных, а также об использовании и распределении каких-либо ограниченных ресурсов для реализации своей надзорной и регулирующей политики
Общество в целом	Различного рода экономическая и социально значимая информация: вклад в региональную экономику, создание рабочих мест и т.д.

При формировании финансовой отчетности руководство компании придерживается определенных допущений, к числу которых относятся непрерывность деятельности и учет по методу начисления. В соответствии с допущением о непрерывности деятельности руководство компании обязано:

1) оценивать (с учетом всей имеющейся информации на обозримое будущее) способность компании продолжать свою деятельность;

2) составлять финансовую отчетность на основе допущения о непрерывности деятельности (в том случае если отсутствует вероятность или информация о ликвидации и банкротстве компании);

3) раскрывать факторы существенной неопределенности, которые могут повлиять на концепцию непрерывной деятельности.

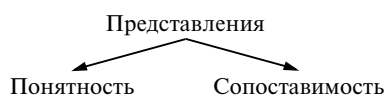
Компания должна готовить финансовую отчетность, за исключением отчета о движении денежных средств, по методу начисления, т.е. в соответствии с концепцией соответствия. Согласно методу начисления активы, обязательства, капитал, доходы и расходы:

1) признаются во время их возникновения, но не по мере поступления или выплаты денежных средств и их эквивалентов;

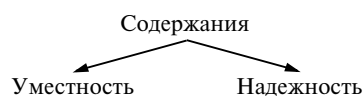
2) регистрируются в регистрах и представляются в финансовой отчетности тех периодов, которым они относятся.

Качественные характеристики финансовой отчетности

Для того чтобы информация, представленная в финансовой отчетности компании была полезной ее пользователям, она должна иметь определенные качественные характеристики касающиеся:

Понятность как качественная характеристика финансовой отчетности предполагает, что представленная в ней информация должна быть понятна среднему пользователю, а также, что у таковых имеется достаточный уровень знаний в области бухгалтерского учета, хозяйственной деятельности компании и желание изучать информацию с должным старанием. Помимо этого, степень сложности информации не должна быть основанием для исключения ее из финансовой

отчетности компании только по той причине, что она может оказаться слишком сложной для понимания определенными пользователями.

Сопоставимость финансовой отчетности компании предполагает представление ее пользователям возможности сопоставлять:

1) финансовую отчетность одной компании за разные периоды для определения тенденций в ее финансовом положении и результатах деятельности;

2) финансовые отчёты разных компаний для оценки их сравнительных преимуществ в финансовом положении, результатах деятельности и в изменениях в финансовом положении [3].

Для обеспечения сопоставимости финансовой отчетности требуется соблюдение последовательности в оценке и отражении финансовых результатов аналогичных операций и прочих событий, а также необходимо наличие соответствующей информации за предшествующие периоды. При этом важным условием является то, что пользователи должны быть осведомлены об используемой учетной политике, изменениях в ней и результатах таких изменений.

Уместная информация в финансовой отчетности помогает ее пользователям:

1) производить оценки прошлых, настоящих и будущих событий;

2) исправлять или, наоборот, подтверждать прошлые оценки.

Уместность информации находится в зависимости от ее:

1) характера – порой сам характер информации определяет ее уместность, вне зависимости от существенности (к примеру, открытие нового направления в бизнесе является уместной информацией вне зависимости от ее прибыльности);

2) существенности – информация является существенной, если ее пропуск или искажение в финансовой отчетности могут привести к изменению экономических решений пользователей. Сама по себе существенность не является основной качественной характеристикой информации, отражает порог или точку отсчета и зависит от размера объекта или ошибки, которые оцениваются в конкретных обстоятельствах пропуска или искажения.

Надежность информации, публикуемой в финансовой отчетности, предполагает отсутствие в ней суще-

ственных ошибок и искажений, и включает в себя:

1) достоверное представление – т.е. соблюдение критериев признания;

2) приоритет содержания над формой – экономическая суть операций должна превалировать над их юридической формой;

3) нейтральность – при представлении информации необходимо избегать предвзятости;

4) осмотрительность – соблюдение осторожности при формировании суждений так, чтобы активы и доходы не были завышены, а обязательства и расходы занижены;

5) Полноту – пропуск существенной информации может сделать финансовую отчетность вводящей в заблуждение, а, следовательно, ненадежной.

Необходимо отметить, что при составлении финансовой отчетности невозможно одновременно и полностью удовлетворять требованиям всех качественных характеристик, что приводит к необходимости некоего разумного компромисса между ними, к примеру:

1) чрезвычайная задержка информации до выяснения всех обстоятельств может сказаться на ее уместности, так как она может оказаться несвоевременной. Данное обстоятельство требует достижения баланса между представлением надежной и своевременной информации;

2) баланс между затратами и выгодами от представления информации. Порой предоставление абсолютно точной информации возможно только при высоких затратах, что может сказаться на выгодах от ее использования.

Элементы финансовой отчетности, их признание и оценка

Под элементами финансовой отчетности понимают результаты осуществляемых компаниями операций, объединенных в отчетах в определенные группы согласно их экономическому содержанию. Ниже мы рас-

смотрим группы элементов финансовой отчетности, их содержание и качественные характеристики:

1) Активы – ресурсы компании, которые:

а. находятся под ее контролем;

б. контролируются в результате событий прошлых периодов;

в. как ожидается, в будущем принесут экономические выгоды.

Особое внимание следует уделить понятию контроль, которое означает способность ограничивать использование активов как физическими мерами и через реализацию прав.

2) Обязательства – задолженность компании, которая:

а. должна быть погашена в течение года, операционного цикла или более длительного периода;

б. возникла в результате событий прошлых периодов;

в. при урегулировании приведет к оттоку ресурсов, содержащих экономические выгоды.

3) Капитал – это оставшаяся доля в активах компании после вычета всех ее обязательств;

4) Доходы – это прирост экономических выгод:

а. который произошел в течение учетного периода;

б. в форме увеличения активов или уменьшения обязательств;

в. приводящий к росту капитала;

г. не связанных с вкладами собственников.

Следует обратить внимание на то, что в соответствии с определением дохода, он включает в себя экономические выгоды, связанные не только с операционной деятельнос-

тью, но и не связанные с ней, даже если некоторые из них могут относиться на счет собственного капитала (а не на отчет о прибылях и убытках).

5) Расходы – это уменьшение экономических выгод в течение отчетного периода, которое:

а. происходит в виде оттока активов или увеличения обязательств;

б. ведет к уменьшению капитала;

в. не связано с распределением капитала между собственниками.

Признание – это процесс включения в отчет о финансовом положении или отчет о совокупном доходе элемента или статьи, которые:

1) соответствуют определению одного из элементов финансовой отчетности;

2) удовлетворяют критериям признания.

Те объекты, которые отвечают критериям признания, должны быть признаны, при этом их непризнание не компенсируется ни раскрытием учетной политики, ни примечаниями, ни иными пояснительными материалами.

К упоминаемым критериям относятся:

1) существующую вероятность получения или оттока будущих экономических выгод, связанных с объектом, который отвечает определению элемента;

2) возможность надежной оценки стоимости объекта.

Варианты базисов оценки активов и обязательств представлена в табл.2.

Таблица 2 – Оценка активов и обязательств

База оценки	Активы	Обязательства
1	2	3
Первоначальная стоимость (фактическая стоимость приобретения)	Сумма уплаченных в момент приобретения активов, денежных средств и их эквивалентов, или справедливая стоимость вознаграждения	Сумма, полученная в обмен на обязательство. В определенных случаях это может быть сумма денежных средств, уплата которых ожидается при нормальном ходе дел

1	2	3
Текущая стоимость	Сумма, которую нужно было бы уплатить, если бы такой же или аналогичный актив приобретался сейчас	Сумма, без дисконтирования, которая была бы нужна для погашения обязательства в настоящий момент
Реализуемая стоимость (цена погашения)	Сумма, которая могла бы быть получена в настоящее время от продажи актива в нормальных условиях	Стоимость погашения, т.е. не дисконтированная сумма, которую предполагается потратить для погашения обязательств при нормальном ходе дел
Приведенная (дисконтированная) стоимость	Текущая дисконтированная стоимость будущих чистых денежных потоков, которые, как предполагается, будут создаваться данным активом при нормальном ходе дел	Текущая дисконтированная стоимость будущего чистого выбытия денежных средств, которые, как предполагается, потребуются для погашения обязательств при нормальном ходе дел

Концепции капитала и поддержания капитала

Две существующие концепции капитала определяют понятие «капитал» с его финансовой и физической точки зрения [4].

Согласно финансовому подходу капитал рассматривается как синоним чистых активов, т.е. активов за вычетом всех обязательств или как собственный капитал компании. Прибыль в соответствии с данной концепцией считается полученной, только если денежная сумма чистых активов в конце периода превышает денежную сумму чистых активов в начале периода

(после вычета всех распределений и взносов владельцев в начале периода).

В соответствии с физическим подходом капитал — это производственные мощности компании, связанные с операционными возможностями, например, максимальный объем выпуска продукции в день. Прибыль в рамках этой концепции считается полученной, только если физическая производительность или операционная способность компании в конце периода превышает таковые в начале периода (после вычета всех распределений и взносов владельцев в начале периода).

Список литературы:

- 1 Применение МСФО; в 3 ч. / Пер. с англ. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Альпина Паблишерз, 2009. — 992 с.
- 2 Сиднева В.П. Международные стандарты финансовой отчетности: учебное пособие. — М.: КНОРУС — 2009. — 216 с.
- 3 Бухгалтерский финансовый учет: Учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. «Бухгалтерский учет, анализ и аудит/ Под ред. М. Исраилова. — Бишкек: Турар, 2012. — 594 с.
- 4 Вахрушина М.А., Мельникова Л.А., Пласкова Н.С. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: учебное пособие. — М.: Вузовский учебник. -2008. — 320 с.

Түйін
ҚАРЖЫ ЕСЕП-ҚИСАБЫНЫҢ
ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ НЕГІЗІ

Н.С. Ерибаева

аға оқытушы

Кыргыз-Ресей Славяндық университеті, Бішкек қ.

e-mail: narzanae@mail.ru

Берілген мақалада қаржы есеп-қисабын ұсынудың мақсаты, дайындау қағида-даттары және сапалық сипаттамасы қарастырылады. ҚЕХС бойынша жасалған қаржы есеп-қисабы өзінің пайдаланушыларының ақпараттық қажеттілігін ең жоғары деңгейде қанағаттандыруға мүмкіндік береді және инвесторларға және басқа да мүдделі тұлғаларға есеп беруші компания жайлы айтарлықтай сенімді және түсінікті түрде ақпарат береді. Нәтижесінде мұндай компания іскери контрагенттер және жалпы қауым үшін ақпарат жағынан ашық болады.

Түйін сөздер: қаржы есеп-қисабы, қаржы есеп-қисабын пайдаланушылар, қаржы есеп-қисабын ұсынуда негізге алынатын долбарлар және сапалық сипаттамалар, қаржы есеп-қисабының элементтері.

Summary
FRAMEWORK FOR FINANCIAL REPORTING

N.S. Eribaeva

senior lecturer

Kyrgyz-Russian Slavic University, city Bishkek

e-mail: narzanae@mail.ru

This article discusses the purpose of preparation and qualitative characteristics of financial reporting. Financial statements prepared under IFRS, to the greatest extent to satisfy the information needs of its users and provides investors and other interested parties sufficiently reliable and understandable information about the reporting company. As a result, a company becomes transparent information for business contractors and the general public.

Keywords: financial statements, users of financial statements, the underlying assumptions and qualitative characteristics of financial reporting, financial reporting elements.

УДК657 БЮДЖЕТПЕН ЕСЕП АЙЫРЫСУ ТҮСІНІГІ, САЛЫҚТАР ТҮРІ ЖӘНЕ ЗЕЙНЕТАҚЫ ҚОРЫ

М.Ж. Жарылкасынова

э.ғ.к., доцент

А.С. Нартбаева

магистрант

Алматы экономика және статистика академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: Nartbaeva_a@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада, жалпы бюджет түсінігі, бюджетке төленетін төлемдер, зейнетақы қоры жайлы айтылады. Қазақстан Республикасындағы салықтар түрі жекелей қаралып, зейнетақы қорының маңызы мен міндеті ашылады.

Түйін сөздер: бюджетпен есеп айырысу, мемлекеттік салықтар, мемлекеттік алымдар, міндетті алымдар, зейнетақы қоры.

Бюджет — жалпы мемлекеттік тұрғыдан бөлініп пайдалану, жұмсау үшін құрылатын қаржы қоры болып табылады. Бюджеттің қаржысы экономиканы дамытуға, халықтың материалдық әл-ауқатын, мәдени деңгейін көтеруге және басқа да мақсаттарға пайдаланылады[1].

Қазақстан Республикасының салық кодексіне сәйкес жеке және заңды тұлғалардан алынатын салықтар, мемлекеттік бюджетті толықтырудың негізгі көзі болып табылады.

Қазақстан Республикасының заңына сәйкес мемлекеттік бюджеттің табыс бөлігіне қосымша келесідей мемлекеттік салықтар мен алымдар енеді:

- Корпоративтік табыс салығы;
- Жеке табыс салығы;
- Жер қойнауын пайдаланушыларға салынатын салық;
- Әлеуметтік салық;
- Жер салығы;
- Көлік құралдарына салынатын салық;
- Мүліктерге салынатын салық;
- ҚҚС;
- Ақциздер[2].

Әлеуметтік салық — заңды тұлғалардың бюджетке төлейтін салықтарының бірі. Оның басқа салық түрлерінен ерекшелігі, бұл салықтың

мөлшері кәсіпорынның жұмысшылары мен қызметкерлеріне олардың атқарған қызметі мен орындаған жұмысы үшін есептелінетін еңбекақы төлеу қорына тікелей байланысты болып табылады. Яғни бұл салық ұйымның еңбекақы төлеу қорына тікелей байланысты болып табылады. Яғни бұл салық ұйымның еңбекақы төлеу қорының белгілі бір пайызы түрінде есептеліп кәсіпорынның шығындарына қосылып отырады. Бірақ та жұмысшылар мен қызметкерлерге есептелген еңбекақыдан ұсталмайды. Әлеуметтік салықты төлеушілердің қатарына барлық заңды тұлғалар мен кәсіпкерлік қызметпен айналысатын жеке тұлғалар жатады.

Әлеуметтік салық салу объектісіне, яғни еңбекақы төлеу қорына табыстың барлық түрлері кіреді; оның ішінде әр түрлі сыйақылар, жәрдемақылар, жеке әлеуметтік жеңілдіктер және тағы да басқадай төлемдер.

Заңды тұлғалардан алынатын табыс салығы. Есепті жылда салық салынатын табыстары бар заңды тұлғалар табыс салығын төлеушілер болып табылады. Табыс салығын төлеушілер қатарына заңды тұлғалар, олардың филиалдары және

оқшауланған (дербестелген) бөлемшелер кіреді. Әрбір салық төлеуші салық салынатын табысты анықтау үшін, жылдық табыстың жинақталған сомасынан табыс табу мақсатында жұмсалған шығындар мен шеккен зияндардың сомасын шегереді.

Кәсіпорынның жылдық табысына, яғни жыл бойы кіріс еткен сомаларының жиынтығына сатылған немесе өткізілген өнімдер, атқарылған жұмысы мен көрсетілген қызметі және басқа да қаражаттары, сондай-ақ сатып алушыдан алуға тиісті сомалардың есебінен өзара есеп айырысу ретінде үшінші тұлғаларға жіберілген немесе тікелей не болмаса жанама шығындарды өтеуге жіберілген немесе тікелей не болмаса жанама шығындарды өтеуге жіберілген қаржылар жатады.

Салық салынған табыстардың және одан шегерілетін шегерімдер мен жеңілдіктердің құрамы, сондай-ақ салынатын табыс салығының мөлшері салық кодексінде қаралады.

Салық төлеуші кәсіпорын тиісті салық органына «заңды тұлғаның салық салынатын табысының декларациясын» ұсынуға тиіс.

Кейінге қалдырылған корпоративтік табыс салығының есебі

Бухгалтерлік есепте табыстың (зиянның) сомасы бухгалтерлік есеп стандартына сәйкес анықталған табыс пен шығындардың айырмасынан құралады. Салық салынатын табыстың сомасы салық заңына сәйкес анықталады. Салық заңы талаптарынан бухгалтерлік есеп талаптарынан өзгешілігі бар. Осының негізінде бухгалтерлік есепте анықталған табыс пен салық салынатын табыстың арасында айырмашылық пайда болады. Бұл айырмашылық пайда болу себептеріне байланысты тұрақты немесе ауқытша болып бөлінеді.

Тұрақты айырмашылықтың пайда болу себебі, бухгалтерлік табысты анықтау барысында есепке алынатын табыс пен шығындардың

кейбір бөлігі салық салынатын табысты санағанда есепке алынбайды. Тұрақты айырмашылықтар қатарына мыналар жатады:

- Валюталық шоттармен шетел валютасы бойынша туындаған бағамдық айырмашылық;
- Бюджетке төленетін айыппұл ықпалшаралары (санкциясы)
- Кәсіпкерлікпен байланысты емес шығындар;
- Қазақстан Республикасы Үкіметі белгіленген шектен артық мөлшерде төленген іссапарлық, өкілдік (представительские) және тағы басқа шығындар.

Уақытша айырмашылықтың пайда болу себебі есеп беретін кезеңде есептелген бухгалтерлік табыстар мен шығындардың кейбір баптар бойынша сомасы осы кезеңдегі салық салынатын табыстарды анықтауда есепке алынбай келген кезеңдердегі салық салынатын табыстардың құрамына кіргізіледі. Сөйтіп, есеп беретін кезеңдегі пайда болған уақытша айырмашылық келешектегі есеп беретін мезгілде күшін жояды.

Уақытша айырмашылық мыналардың нәтижесінде пайда болады:

- Бухгалтерлік есеппен салық есебінде табыстар мен шығындарды мойындау уақытын белгілеу тәсілдемесінің айырмашылығынан (бухгалтерлік есепте — есептеу принципі, ал салық есебінде — кассалық әдіс бойынша);
- Бухгалтерлік есеп пен салық есебінде амортизациялық айырымды есептегенде әр түрлі әдістерді қолданудан;
- Негізгі құралдарды бухгалтерлік есептен шығарудан болатын айырмашылықтан және тағы басқалардан[3].

Қосылған құнға салынатын салық. Қосылған құнға салынатын салық тауарларды өндіру, жұмысты орнату немесе қызмет көрсету және олардың айналысы барысында қосылған құн өсімінің бір бөлігін аудару, сондай-ақ осы елге тауарлар

импорты кезіндегі аударым болып табылады. Бұл ретте салық объектісі болып табылады. Қосылған құнға салынатын салық «Қосылған құн салығы» шотында есептеледі. Бұл пассивтік шот болғандықтан кредитіне салынған салық сомасы, ал дебитіне бюджетке аударылған және субъектінің жабдықтаушыларға тиісті түрде ресімделген салық шоты бойынша төлеген сомалары жазылады. Бюджетке төленуге тиісті қосылған құнға салынатын салық өткізілген өнім, орындалған жұмыс немесе көрсетілген қызмет үшін есептелген қосылған құнға салынатын салықтың сомасы мен сатып алынған тауарлар, материалдар мен жабдықтаушылардың көрсеткен қызметі, орындаған жұмысы үшін төленген (есептелген) қосылған құнға салынатын салық сомаларының арасындағы айырма ретінде айқындалады. Қосылған құнға салынатын салық мөлшері Қазақстан Республикасының салық заңында белгіленеді.

Жеке тұлғалардан ұсталатын табыс салығы. Есепті жыл бойы салық салынатын табысқа ие болған жеке тұлғалар салық төлеушілер болып табылады. Жеке тұлғалардың жылдық жиынтық табысына еңбекақы түрінде алынатын табыстар, кәсіпкерлік қызметтен алынатын табыстары, жеке тұлғалардың мүліктік табыстары және тағы да басқа табыстары кіреді.

Жеке тұлғалардың мүліктік табысына тек қана активтің келесі түрлерінің құндарының инфляцияға байланысты түзетуді есепке ала отырып өткізуден тускен құнның өсімі жатады: салық төлеушінің тұрақты тұратын жері болып табылмайтын, жылжымайтын мүліктің, бағалы қағаздардың, заңды тұлғаларға және басқа материалдық емес активтерге қатысу үлесінен; шетелдік валютадан; асыл тастар және асыл металдар бар басқа да бұйымдардан, өнер туындылары мен антиквариаттардан. Жеке тұлғалардың салық

төлейтін табыстарының құрамы салық кодексында қаралады.

Табыс салығының мөлшерін ай сайын бір қалыпты ұстау үшін салық салынатын табыстың есепті сомасы мен одан ұсталатын табыс салығының сомасы есептелетін айлардың санын білдіретін сан мәні бар бірлікке 12 санының қатынасын көрсететін қайта есептеу көрсеткіші белгіленген. Мердігерлік шарт бойынша жұмыс істейтін тұлғаларға төленетін төлем, сондай-ақ бір жолғы төлем түрінде берілетін басқа да төлемдерден салық ұстау кезінде бұл есептеу көрсеткіші қолданылмайды.

Акциздік (жанама) салық дегеніміз – сатылатын тауардың бағасына қосылатын, сатып алушы төлейтін салық болып табылады. Акциздік салық салынатын тауарларға Қазақстан Республикасының аумағында шығарылатын немесе Қазақстан Республикасының аумағына импортталған тауар, яғни спирттің барлық түрлері, темекі өнімдері, құрамында темекісі бар басқа да өнімдер және күнделікті қолданылмайтын басқа да бұйымдар жатады.

Қазақстан Республикасы аумағында акцизделуге жататын тауарларды өндіретін немесе акциздеуге тиісті тауарларды импорттайтын немесе Қазақстан Республикасы аумағында (акциздеуге) ойын бизнесін жүзеге асыратын барлық заңды тұлғалар акциз салығын төлеушілер болып табылады.

Кәсіпорындар мен ұйымдар бұл жоғарыда айтылған салықтардан басқа да өзінің меншігіндегі жерге, көлік құралына және мүлкіне заңда бекітілген мөлшерде салық төлеп тұруы тиіс.

«Мүлік салығы» деп аталатын шоттар түрінде екі жақты жазуы жазылады.

Сондай-ақ «Басқа да міндетті және еркін төлемдер бойынша міндеттемелер» шотында Қазақстан Республикасы заңдарында қаралған басқадай салықтар, алымдар мен

міндетті төлемдер есептеледі. Бұл айтылғандардың қатарына:

- Шығарылған бағалы қағаздарды тіркеу алымы;
- Жер қойнауын пайдаланушылардың арнаулы төлемдері мен салығы және тағы да басқалар жатады[4].

Салықтардың, алымдар мен міндетті төлемдердің түрлері, мөлшері және олардың төлеу тәртібі Қазақстан Республикасы заңдарында қаралады.

Жинақтаушы зейнетақы қорымен есеп айырысудың есебі. Зейнетақы қорымен есеп айырысулар есебі «Зейнетақы аударымдары бойынша міндеттемелер» деп аталатын шотта жүргізіледі. Меншік нысанына қарамастан барлық кәсіпорындар мен ұйымдар, сондай-ақ жеке кәсіпкерлік айналысатын заңды тұлғалар шарттар бойынша жұмысшы жалдайтын тұлғалар, зейнетақы қорына жарналар аударып тұруға міндетті. Зейнетақы қорына белгіленген мерзімде жарна төленбеген жағдайларда кәсіпорындар өсім сомасын төлейді, сондай-ақ ұйымның лауазымды тұлғаларына бұндай жағдайларына айыппұлдар салынуы мүмкін.

Жарналар белгілі бір кәсіпорынның ережелерімен, жарғыларымен және қолданылып жүрген заңдарға сәйкес шығарылған басқа да нормативтік актілермен белгіленген еңбеақының барлық түрлеріне есептеледі. Жарналар пайдаланбаған демалыс үшін өтемақыға, жұмыстан шыққан кездегі берілетін жәрдемақыға, материалдық көмек ретінде берілетін жәрдемақыларға және зейнетақы қорына, сақтық жарналарын өндіріп алу мен есепке алу және зейнетақы қоры қаражаттарын жұмсау тәртібі туралы нұсқауда, белгіленген басқа да жағдайларда есептелмейді.

Зейнетақы қорына төленетін жарналар жұмысшылар мен қызметкерге есептелген еңбеақы сомасынан салықтар сомасы есептелініп ұсталғанға дейін олардың табыста-

рының барлық түрлерінен 10% (он пайыз) мөлшерінде ұсталады. Барлық жарна төлеушілер жарналарды ай сайын еңбеақы төлеу мерзімі ішінде аударулары тиіс, бірақ келесі айдың 10-нан кеш қалмауы керек.

Қазақстан Республикасының 1996 жылғы маусым айының үшінше шыққан нөмірі 4-1 санды «Мемлекеттік емес ерікті зейнетақы қорлары туралы» заңына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары, шет ел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар ерікті қосымша зейнетақымен қамтамасыз етілуге құқығы бар. Мемлекеттік емес ерікті зейнетақы қоры – бұл банктік емес қаржылық мекеме болып табылатын және жабық акционерлік қоғам түрінде құрылып, заңды және жеке тұлғалардан ерікті зейнетақы жарналарын тарту және тартылған қаражаттарды инвестициялап, қосымша зейнетақы төлеу бойынша іс-әрекет жүргізетін заңды тұлға болып табылады. Әрбір жеке тұлға өзінің еңбеақысынан ұсталынып аударылатын зейнетақы жарнасын өзі қалаған қорға салуына құқы бар. Жинақталған зейнетақы қорын банктегі шоттарда орналастыру Қазақстан Республикасының Ұлттық банк мекемесі белгілеген тәртіпке сәйкес жүргізіледі.

2013 жылдың 31 шілдесінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 747 Қаулысымен «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры» АҚ құрылды.

2013 жылдың 22 тамызында ГНПФ атауының «БЖЗҚ» АҚ болып өзгеруіне байланысты әділет органдарында қайта тіркеуден өтті. «БЖЗҚ» АҚ өз жұмысына кірісті[5].

Айтып өткендей салық міндеттемесі мемлекет алдындағы әрбір салық төлеушінің міндеттемесі болып табылады және ол салық заңына сәйкес жүргізіледі. Салық кодексі республикалық және жергілікті бюджетке түсетін салықтарды, алымдар мен салымдарды және басқа да міндетті төлемдерді білгілейтін, Қазақстан Республика-

сы заңдарымен реттелетін кеден баж салығы, алымы мен төлемдері мәселерін қоспағанда, Қазақстан Республикасындағы барлық салықтық қатынастарды реттейтін бірден-бір заңды құжаты болып табылады. Салық кодексі салықтардың толық тізімін, оларды есептеу тәртібін, салық салу объектілерін, салықтың негізгі түрлері бойынша төлеушілерін анықтайды.

Есепке алынған ақпараттардың көмегімен шаруашылық жүргізуші субъектілердің есебін және олардың құрылымдық бөлімшелердің қызметін жедел басқару үшін, экономикалық болжамдар мен ағымдық жоспарлар жасау үшін, сөйтіп, мемлекеттік бюджеттің, ел экономикасының даму заңдылықтарын зерделеу және зерттеу мүмкіндіктері пайда болады.

Әдебиеттер:

- 1 Кеулімжаев Қ.К., Құдайбергенов Н.А.: Бухгалтерлік есеп теориясы және негіздері/Кеулімжаев Қ.К., Құдайбергенов Н.А.//Алматы: «Экономика», 2006. – 384 б.
- 2 Шарипов А.Қ.: Салық есебі/Шарипов А.Қ.//Алматы: «Экономика», 2009. – 334 б.
- 3 Сұлтанова Б.Б.: Салық есебі/Сұлтанова Б.Б.//Алматы: «Экономика», 2008. – 240 б.
- 4 Назарова В.Л., Бухгалтерский учет хозяйствующих субъектов: Учебник. / Под ред. Н.К. Мамырова. - Алматы Экономика, 2004. - 298с.
- 5 Фаламтор ресурстары: <http://www.enpf.kz/1095>

Резюме

ПОНЯТИЕ РАСЧЕТА С БЮДЖЕТОМ, ВИДЫ НАЛОГОВ И ПЕНСИОННЫЙ ФОНД

М.Ж. Жарылкасынова

кандидат экономических наук, доцент

А.С.Нартбаева, магистрант

Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы

e-mail: Nartbaeva_a@mail.ru

В статье рассмотрены общее понятие бюджета, вопросы оплаты в бюджет, пенсионного фонда. Так же раскрыта сущность отдельных видов налогов в Республике Казахстан, цель и актуальность пенсионного фонда.

Ключевые слова: *расчет с бюджетом, государственные налоги, обязательства, пенсионный фонд.*

Summary

CONCEPT SETTLEMENTS WITH THE BUDGET, TYPES OF TAXES AND PENSION FUND

M.Zh. Zharylkasynova

Candidate of Economic Sciences, associate professor

A.S. Nartbayeva, undergraduate

Almaty academy of economy and statistics

Almaty, Kazakhstan

The article describes the general concept of a budget payment to the budget, the pension fund. Just refers to certain types of taxes in the Republic of Kazakhstan, the purpose and relevance of the pension fund.

Keywords: *reschet budget, state taxes, liabilities, pension fund*

УДК6330.59

СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА УРОВНЯ И КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА

А.А. Ахметова

к.э.н., доцент кафедры Учет и аудит

*Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата
Казахстан*

e-mail: aakhmetova.kgu@mail.ru

Аннотация

В статье автором рассмотрены показатели, характеризующие уровень и качество жизни населения. Дается оценка статистических показателей в контексте государственной политики, Послания Президента Республики Казахстан. Уделено внимание успехам, достигнутым страной за годы ее независимости. Приведены проблемы, решение которых позволит повысить качественные показатели существования населения.

Ключевые слова: *уровень жизни населения, качество жизни населения, единовременное обследование домашних хозяйств.*

Уровень жизни населения — одна из важнейших социальных категорий. Под уровнем жизни населения понимают обеспеченность населения необходимыми материальными благами и услугами, фактический уровень их потребления и степень удовлетворения рациональных (разумных) потребностей в этих благах и услугах. Уровень жизни включает: данные об основных показателях денежных доходов, характеризующих объем, состав и основные направления их использования; показатели, отражающие дифференциацию распределения денежных доходов населения (в том числе сферу распространения низких доходов); основные показатели социального обеспечения и социальной помощи; жилищный фонд и жилищные условия населения.

Под качеством жизни современные концепции качества стали понимать комплексную характеристику социально-экономических, политических, культурно-идеологических, экологических факторов и условий существования личности, положения человека в обществе.

Благосостояние общества во многом зависит от правильно выбранной социальной политики государства, которая зависит от того, достаточно ли полной информацией оно обладает, и насколько информация полно показывает проблемы в современном обществе. От решения проблем уровня и качества жизни во многом зависит направленность и темпы дальнейших преобразований в стране, политическая и экономическая стабильность в обществе. Решение этих проблем требует определенной политики, выработанной государством, центральным моментом которой был бы человек, его благосостояние, физическое и социальное здоровье. Именно поэтому все преобразования, которые могут повлечь изменение уровня жизни, вызывают большой интерес у самых разнообразных слоев населения.

Государственная политика Республики Казахстан без сомнений объективно определяется как социально направленная, нацеленная на долгосрочное развитие качественных показателей жизни. Для достижения этого государством разработано и

декларировано множество государственных программ развития.

Повышение качества жизни занимает в указанных программах центральное место. В цивилизованной стране главная задача государства — это обеспечение достойного уровня и качества жизни населения. В современных преобразованиях рыночной экономики проблема повышения уровня и качества жизни становится очень важной. Именно с социальной функцией политики государства общество связывает всевозрастающие ожидания относительно повышения качества и уровня жизни. От решения данной проблемы во многом зависит направленность и темпы дальнейших преобразований в стране и в конечном счете политическая, а следовательно и экономическая стабильность в обществе.

Понимание этого находит в Послании Президента РК «Социально-экономическая модернизация — главный вектор развития Казахстана». Практически восемь из десяти основных пунктов Послания непосредственно посвящены повышению качественных показателей жизни[1]. В связи с этим необходимо четко представлять сущность данного понятия, его роли в современной жизни Казахстана.

В последние годы тема стала особенно актуальна, так как вследствие мирового экономического кризиса показатели уровня и качества жизни большей части населения развитых и развивающихся стран значительно снизились. Кризис заставил по новому взглянуть на индикаторы и показатели уровня и качества жизни. В этих условиях важно знать от каких показателей зависит качество и уровень жизни.

За годы независимости в области качества жизни казахстанцев произошли огромные перемены. Казахстанские жители, как и все остальное население бывшего союза, оказались лишены многих социальных гарантий, характеризующих качество

жизни. Население оказалось в суровых условиях: развал старой экономики, соответствующее резкое снижение доходов, безработица, высокий уровень преступности и т.д. Спад продолжался все 90-е годы, при этом Казахстану в значительной мере удалось смягчить падение. Уже с начала 2000-х годов начался устойчивый рост экономики страны, что позволило остановить падение и начать улучшение показателей качества жизни.

Казахстану удалось добиться значительных успехов в борьбе с бедностью и нищетой[2]. Если в 2006 году доля граждан с доходами ниже прожиточного минимума составила 18,2 процента, то в 2011 году этот показатель составил уже 5,3%.

При этом тревожным признаком остается значительная дифференциация доходов в городской и сельской местности. В 2011 году уровень бедности в сельской местности превысил городской уровень более чем в 3,7 раза, а в 2007 году разница составляла лишь 2,6 раза. Это говорит о том, что отрыв качественных показателей жизни городских жителей от показателей сельского населения увеличился, несмотря на меры, принимаемые государством. Важно отметить, что в казахстанском селе сегодня проживает порядка 45,5 процентов населения, поэтому борьба с бедностью здесь способна существенно улучшить показатели республики по качеству жизни. Стремительный скачок Казахстана вверх с 72-го на 51-е место в ежегодном рейтинге конкурентоспособности мировых экономик является логичным и, как считают эксперты, прогнозируемым.

Казахстан провозгласил курс на построение социального государства с высокими стандартами жизни. Как отметил Нурсултан Назарбаев в конце января 2012 года в послании народу Казахстана: «Важнейшая задача предстоящего десятилетия — улучшение качества и уровня жизни всех

граждан Казахстана, укрепление социальной стабильности и защищенности». При этом, государство не только декларирует принципы высокого качества жизни своих граждан, но и добивается на этом поприще успехов.

Казахстан по оценке ПРООН в рейтинге Индекса человеческого развития из 185 стран в 2012 году занимает 69 место, с 1995 по 2011 гг. оценка Казахстана увеличилась с 0,642 до 0,754 и находится в середине списка высокоразвитых государств[3]. В целом, на показатели страны негативно влияют социальное неравенство, экологические проблемы, а также низкая продолжительность жизни. В Казахстане (и других странах-экспортерах нефти и газа на постсоветском пространстве) делается очень сильный акцент на использование природных ресурсов, а не на диверсификацию экономики, что может серьезно повлиять на устойчивость и стабильность человеческого развития в последующие годы.

Чтобы реально оценить уровень жизни в разных странах и был составлен рейтинг уровня жизни, который включает в себя такие факторы как заработная плата, качество медицины и образования, свобода для ведения предпринимательской деятельности, уровень безопасности, экология, уровень коррупции, личная свобода и ряд других факторов. В рейтинге уровня жизни населения Казахстана и стран мира в 2011 году, составленный популярным институтом Legatum Institute, на основании которого были определены самые лучшие страны для проживания в 2012 году и страны находятся на 46 месте между Тайландом и Тринидадом и Тобаго. Россия находится на грани выживания на 59 месте[4].

В Казахстане, позитивные изменения последнего десятилетия проявились в улучшении показателей уровня жизни населения страны: сократились доля низкодоходного населения, доля населения имеющего

доходы ниже стоимости продовольственной корзины. Почти по всем наблюдаемым продовольственным товарам выросла покупательная способность номинальных денежных доходов населения, выраженная через их товарный эквивалент, увеличилось количество наборов прожиточного минимума, которые можно приобрести на среднюю зарплату – 5,6 в среднем по стране в 2011 году.

Наблюдается снижение уровня безработицы в республике по сравнению с прошлым годом, в 2011 г. он составил 5,4%. Общая численность самостоятельно занятого населения на протяжении последних 10 лет остается в пределах 2,6-2,7 миллиона человек, что составляет четверть всего населения в стране в трудоспособном возрасте или более 30% от общей численности экономически активного населения. При этом 70,5% нынешнего числа самостоятельно занятого населения приходится на сельскую местность страны против 29,5% – в городах.

Другим важным индикатором формирования нового качества человеческого потенциала является образованность населения страны. В данном направлении развития Казахстан достиг высокого уровня развития. В настоящее время образовательный уровень казахстанцев составляет 99,7%. Эти достижения во многом обязаны тому, что расходы государственного бюджета страны на образование довольно высоки, в 2011 году этот показатель составил 4,2% от ВВП. Тем самым Казахстан приближается к нормам, рекомендуемым ЮНЕСКО – 5-6% от ВВП.

Весь жилищный фонд страны на начало 2011 года составил 283,9 млн. кв. метров, из которых 167,3 млн. кв. метров, или 58,9%, расположены в городах и других городских поселениях, а 116,6 млн. кв. метров (41,1%) – в сельских населенных пунктах. При этом, почти весь (96,3%) жилищный фонд ныне находится в частной собственности

населения страны и лишь 3,7% (10,3 млн. кв. метров) остались в государственной.

Несмотря на значительный рост объемов строительства новых жилых зданий за последние 6–7 лет, обеспеченность населения страны жильем продолжает оставаться довольно острой проблемой. Много семей ожидают или пытаются не только улучшить жилищные условия, а приобрести собственное жилье в городах, куда они переселились за последние десятилетия из отдаленных сельских населенных местностей.

Для исследования качества жизни населения в Казахстане проведено единовременное обследование на базе субъективной оценки 12 тысяч домохозяйств. В опросе приняли участие главы домохозяйств.

Инструментарием обследования было определено три уровня дохода домохозяйств:

- низкий уровень дохода (не хватает даже на питание; хватает на питание, но мы испытываем сложности с покупкой одежды и оплатой жилья);

- средний уровень дохода (хватает на питание и одежду, но мы не можем себе позволить купить товары длительного пользования; хватает на питание, одежду и товары длительного пользования, но мы не можем себе позволить купить машину, квартиру, дачу и другое);

- высокий уровень дохода (достаточно, чтобы купить все, что необходимо).

По итогам обследования к группе с низкими доходами отнесли себя 9,0% домохозяйств, большая часть респондентов (87,4%) видит себя в группе со средними доходами и только 3,6% глав домохозяйств оценили уровень благосостояния как высокий.

Если сравнивать данные показатели с результатами обследования, проведенного в 2010 году, следует отметить, что при распределении домохозяйств по оценке уровня дохо-

да произошло позитивное смещение из группы с низкими доходами в группу с более высокими доходами.

Основными источниками средств существования домохозяйств являлись доходы от работы по найму (83,1%), пенсия (29,3%), потребление продуктов, полученных в результате ведения личного подсобного хозяйства (26,7%). Однако, наряду с ними, варьируя в границах 13–15%, отмечены также государственные пособия, помощь родственников, знакомых и самостоятельная занятость. При этом следует отметить, что доход от самостоятельной занятости наиболее распространен среди домохозяйств с наиболее высоким уровнем доходов (30,1%), а доход от работы по найму характерен для домохозяйств со средним уровнем доходов (82,1–87,4%).

Высокий уровень доходов позволяет почти половине домохозяйств этой группы (47,2%) иметь сбережения, при этом для 12,6% таких домохозяйств имеющиеся сбережения позволяют прожить три и более года при условии отсутствия доходов и сохранении существующего образа жизни. Однако, если сравнивать с домохозяйствами, имеющими низкие доходы, то из их числа позволить совершать себе сбережения могут лишь 13,8%, из которых 76,9% в бездоходный период смогут прожить на них лишь в течение месяца.

Чуть более 40,0% домохозяйств, по собственной оценке условий своего проживания, считают их хорошими, порядка 60,0% оценили их как удовлетворительные и плохие, при этом основной причиной указав ветхость жилья, требующего капитального ремонта (40,7% домохозяйств, проживающих в плохих жилищных условиях).

В рамках обследования был определен уровень доступности культурных мероприятий, который составил 73,6%, при этом доля домохозяйств, не посещающих данные мероприятия, также имеет высокое

значение — 46,7%, из которых 14,3% причиной не посещения учреждений культуры отметили отсутствие интереса к подобному роду мероприятий.

По результатам опроса, 14,6% респондентов не довольны качеством питьевой воды, 33,6% домохозяйств не удовлетворяет состояние окружающей среды, при этом наибольший удельный вес их приходится на домохозяйства, пессимистично оценившие перспективы жизни своих детей.

4,4% домохозяйств чувствуют себя в опасности, при этом степень уверенности в собственной безопасности снижается по мере снижения уровня дохода, т.е. домохозяйства с низкими доходами чувствуют большую опасность, нежели более обеспеченные.

При распределении домохозяйств по степени удовлетворенности оказанными им государственными услугами меньше всего удовлетворены услугами в системе здравоохранения, организаций, предоставляющих высшее образование, а также производящих назначение пособий, пенсий и других социальных выплат. Однако следует отметить, что наибольшую удовлетворенность качеством и эффективностью государственных услуг испытывают домохозяйства с высоким уровнем доходов.

Вместе с тем, несмотря на то, что 75,2% глав домохозяйств удовлетворены своей жизнью, по степени удовлетворенности состоянием экономики лишь 53,5% домохозяйств положительно оценили экономическую ситуацию в стране, тогда как 24,5% выразили неудовлетворенность и 22,0% — затруднились ответить. При этом на вопрос о приоритетных направлениях государственных вложений 40,1% домохозяйств выделили здравоохранение, 20,4% — образование, 18,8% — жилищное строительство.

Вместе с тем у Казахстана имеется множество проблем, решение которых позволит повысить каче-

ственные показатели существования населения. Например, одной из существенной причин отставания качества жизни в селах от города, является нехватка качественной питьевой воды. По показателю водообеспеченности в расчете на душу населения Казахстан занимает последнее место в СНГ. Потребление некачественной воды существенно влияет на здоровье населения страны.

Следующий аспект, характеризующий качество жизни — экологическая обстановка в месте проживания. Воздух — важнейший компонент здоровья населения. Атмосферный воздух — одна из основных сред обитания человека и от его качества во многом зависит здоровье человеческого организма, уровень физического развития, репродуктивные возможности, подверженность к заболеваниям, продолжительность жизни, в целом качество жизни населения. В загрязнение атмосферы городов значительный вклад вносит также автомобильный транспорт. Все эти вредные факторы отрицательно влияют на здоровье населения.

Состояние здоровья населения, как индикатора социального благополучия общества, зависит не только от уровня и ресурсов системы здравоохранения и социального обеспечения в стране, но и от ряда других факторов — ведение здорового образа жизни, охрана окружающей среды обитания и проживания людей и т.д. Так, уровень заболеваемости населения активным туберкулезом в 2011 г. снизился с 95,3 до 86,6 на 100 000 населения. В Казахстане на туберкулез органов дыхания приходится почти 80% случаев смерти от инфекционных и паразитарных заболеваний. Анализ создавшейся ситуации показывает, что в Казахстане, как и в других странах мира, распространение туберкулеза зависит от социальных и экономических факторов, состояния экологии регионов, объема и качества оказываемых населению лечебно-оздоровительных мер.

В целях анализа и оценки качества жизни населения в Республике Казахстан необходимо подробно рассмотреть государственные программы развития, стратегии, в том числе принятых в целях реализации Послания Президента РК «Социально-экономическая модернизация — главный вектор развития Казахстана» (региональное развитие, качество и доступность услуг социальной, жилищно-коммунальной сферы, транспортная инфраструктура, общественная безопасность, экологическая обстановка, демократическое развитие, политическая стабильность, организация досуга и отдыха, развитие туристической отрасли и др.).

Перечень действующих государственных программ и стратегий, рассматриваемых в рамках анализа и оценки качества жизни в Казахстане.

1. Послание Президента РК «Социально-экономическая модерниза-

ция — главный вектор развития Казахстана».

2. Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010–2014 годы.

3. Программа жилищного строительства в Республике Казахстан на 2011–2014 годы.

4. Транспортная стратегия Республики Казахстан до 2015 года.

5. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы

6. Программа развития моногородов на 2012–2020 годы.

7. Программа по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2013–2020 годы.

8. Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан «Саламатты Қазақстан» на 2011–2015 годы.

9. Программа занятости 2030.

Список литературы:

1 Послание Президента РК-Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация — главный вектор развития Казахстана», «Казахстанская правда» от 28.01.2012 г., № 32 (26851)

2 Г. Аймакова, О. Айтмагамбетов, Борьба с бедностью — важное условие социально-экономического роста страны в посткризисный период Экономика и статистика, №1, 2011г. Агентство Республики Казахстан по статистике. С.16-21.

3 Доклад ООН. Индекс человеческого развития в странах мира 2011 года. [Электронный ресурс]//Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/news/state/2011/11/03/3705>

4 Айвазян С. А. Россия в межстрановом анализе синтетических категорий качества жизни населения. Часть I. Методология анализа и пример ее применения//Мир России. 2001. Т. X. № 4. С. 59–96.

Түйін

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІ МЕН САПАСЫН СТАТИСТИКАЛЫҚ БАҚЫЛАУ

А.А. Ахметова

э.ғ.к., доцент

Қорқыт Ата ат. Қызылорда мемлекеттік университеті, Қазақстан

e-mail: aakhmetova.kgu@mail.ru

Мақалада автор халықтың өмір сүру деңгейін және сапасын сипаттайтын көрсеткіштерді қарастырған. Мемлекеттік саясат, Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы аясында статистикалық көрсеткіштерге баға берілген.

Егемендік алғаннан кейін елдің қол жеткен табыстарына талдау берілген.

Түйінді сөздер: *халықтың өмір сүру деңгейі, халықтың өмір сүру сапасы, үй шаруашылықтарын бір мезгілде зерттеу.*

Summary

STATISTICAL ASSESSMENT OF LEVEL AND QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN

A.A. Akhmetova

Candidate of Economic Sciences, associate professor

Kyzylordinsky state university of a name of Korkyt Ata, Kazakhstan

e-mail: *aakhmetova.kgu@mail.ru*

In article the author considered the indicators characterizing level and quality of life of the population. The estimation of statistical indexes is given in the context of public policy, Message of President of Republic of Kazakhstan. Problems are indicated, the quality indexes of population will rise from the decision of that.

Keywords: *standard of living of population, quality of life of population, one-time household survey.*

УДК 006(100):657.92

АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ ОЦЕНКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

А.А. Кредина

магистр наук, преподаватель
Университет Международного Бизнеса
г. Алматы, Казахстан

e-mail: Anna_Kredina@mail.ru

Л.А. Касенова

магистр наук, ст.преподаватель
Алматинская академия экономики и статистики, Казахстан
e-mail: Laura_Kasenova@mail.ru

Аннотация

В статье представлен анализ Национальных Стандартов оценки Республики Казахстан. Авторы показали ведущую роль МССО (Международного Совета по Стандартам Оценки), объединяющего ведущих мировых экспертов в области стоимостной оценки, финансовая поддержка деятельности которых оказывается известными мировым именем организациями. Приведена иерархия стандартов, а также представлены утвержденные Национальные Стандарты оценки РК по состоянию на 10.01.2014г.

Ключевые слова: национальные стандарты оценки, Международный Совет по Стандартам Оценки, иерархия стандартов РК.

«Если Вы понимаете «стандарт» как лучшее из достигнутого на сегодняшний день и завтра это лучшее нужно будет внедрять в практику, Вы на верном пути. Но если Вы понимаете стандарт как ограничение, прогресс остановится»

Генри Форд

Оценка стоимости стала неотъемлемым инструментом в арсенале современного казахстанского бизнесмена. Без представлений об оценочной деятельности трудно обойтись в условиях рыночной экономики и простому гражданину, и предпринимателю, и государственному чиновнику. Результаты оценки стоимости различных объектов собственности уже более 14 лет служат основой для принятия большинства решений в частном и в государственном секторах экономики.

«Финансовый кризис вызвал серьезные споры о роли и надежности стоимостных оценок и об их влиянии на финансовые рынки. Сейчас более чем когда-либо в целях снижения инвестиционных рисков, добавления уверенности в финансовой

отчетности и реализации последовательного подхода к оценке активов и их портфелей для всех отраслей бизнеса жизненно важными являются стандартизированные оценки» — Мишель Прада, председатель Попечительского совета МССО.

МССО (Международный Совет по Стандартам Оценки) объединяет ведущих мировых экспертов в области стоимостной оценки, финансовая поддержка деятельности которых оказывается следующими организациями: BNP Paribas, Deloitte, Ernst & Young, Grant Thornton, Duff & Phelps, Houlihan Lokey, KPMG, American Appraisal Associates, Американское общество оценщиков, Фонд оценки, Институт оценки Канады, Канадский институт дипломированных оценщи-

ков бизнеса, Китайское общество оценщиков и RICS.

Основной задачей МССО является разработка новых и усовершенствование уже имеющихся стандартов оценки и приведение последних к современному уровню развития мировой экономики. Впервые опубликованные в 1985 и с тех пор неоднократно подвергавшиеся изменениям Международные Стандарты оценки (МСО) основываются на процессе исторического развития профессии оценщика, охватывающего многие десятилетия, и на работе МКСОИ [1]. Последняя обновленная версия МСО была утверждена в середине 2011 года.

В Республике Казахстан, как и в мире существует следующая иерархия стандартов:

Международные Стандарты оценки

Региональные стандарты оценки

Национальные стандарты оценки

Причем региональные и национальные стандарты должны не дублировать МСО, а также друг друга, а дополнять, учитывая при этом особенности национальной экономики.

Региональные стандарты (Евразийские стандарты) оценки на данном этапе находятся в стадии разработки «Советом объединений оценщиков Евразии» (СООЕ), Членами ассоциации являются Азербайджан, Белоруссия, Казахстан, Киргизия, Молдова, Россия, Туркменистан [2].

Проекты стандартов СОО Евразии:

Проект Стандарт оценки «Оценка стоимости движимого имущества»

Проект Стандарт оценки «Оценка стоимости бизнеса»

Проект Кодекс деловой этики СОО Евразии

Национальные Стандарты оценки разрабатываются «Саморегулируемой палатой Казахстанской ассоциации оценщиков» (СРП КАО), которая была создана 5 ноября 2007 года (ранее называлась «Павлодарская палата КАО»), но в силу нововведений в законодательство 25 июня 2008 года получила нынешнее название.

СРП КАО является самой крупной отраслевой ассоциацией предпринимателей, занимающихся оценкой имущества, в связи с чем она принята членом Национальной экономической палаты Казахстана «Союз «Атамекен», что дает ей право участвовать в обсуждении всех проектов нормативно-правовых актов, в которых затрагиваются интересы наших членов. Президентом СРП КАО избран Елисеев Вилен Михайлович, которой был председателем Совета КАО и сейчас является заместителем председателя Совета объединений оценщиков Евразии.

За шесть лет с момента создания СРП КАО ее численность возросла более чем вдвое и сейчас ее членами являются 199 независимых оценочных компаний, в которых работают 436 профессиональных оценщика со всех регионов Казахстана [3].

Палата регулярно проводит семинары и конференции, разрабатывает Национальные Стандарты оценки, справочно-методические пособия по различным вопросам оценочной деятельности.

Таблица – Национальные Стандарты оценки по состоянию на 10.01.2014 г.

№ п/п	Утвержденные Национальные Стандарты оценки	Разделы	Проекты Национальных стандартов оценки
1	2	3	4
1	Стандарт «Требования к форме и содержанию отчета об оценке»(утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013г. года №124)	1. Общие положения 2. Требования к содержанию отчета об оценке 3. Требования к форме отчета об оценке	<u>Стандарт оценки «Оценка имущества, приобретаемого и отчуждаемого государством по отдельным основаниям»</u>

1	2	3	4
2	Стандарт «Оценка стоимости движимого имущества» (утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013г. № 124)	1. Общие положения 2. Методы оценки 3. Требования к методам оценки 4. Порядок проведения оценки	<u>Стандарт оценки Республики Казахстан «Определение кадастровой стоимости объектов недвижимости»</u>
3	Стандарт «Оценка стоимости недвижимого имущества» (утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013г. № 124)	1. Общие положения 2. Методы оценки 3. Методы оценки земельных участков 4. Особенности оценки специфических объектов недвижимости 5. Требования к методам оценки 6. Порядок проведения оценки	<u>Стандарт оценки Республики Казахстан «Определение справедливой стоимости в соответствии с МСФО»</u>
4	Стандарт «Базы и типы стоимости» (утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013г. № 124)	1. Общие положения 2. Рыночная база стоимости 3. Категории нерыночной базы стоимости 4. Особенности применения отдельных подвидов стоимости	<u>Стандарт оценки Республики Казахстан «Оценка для целей кредитования»</u>
5	Стандарт «Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности и нематериальных активов» (утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013 г. № 124)	1. Общие положения 2. Методы оценки	<u>Стандарт оценки «Проверка достоверности отчета»</u>
6	Стандарт «Оценка отчуждаемого для государственных нужд земельного участка или иного недвижимого имущества в связи с изъятием земельного участка для государственных нужд» (утвержден Постановлением Правительства РК от 12.02.2013 г. № 124)	1. Общие положения 2. Оценка стоимости земельного участка или иного недвижимого имущества в связи с изъятием земельного участка для государственных нужд	<u>Стандарт оценки «Оценка стоимости бизнеса»</u>

Все Стандарты разработаны на основании Закона Республики Казахстан «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан» от 30 ноября 2000 года № 109-ІІ н (по состоянию на 10.07.2012г.).

Список литературы:

- 1 Финансово-кредитный энциклопедический словарь. — М.: Финансы и статистика. Под общ.ред. А.Г. Грязновой. 2002.
- 2 Совет объединений оценщиков Евразии — новые направления развития. Интервью вице-президента РОО Артеменкова И.Л. Официальный сайт СОО Евразии: <http://www.easa.biz/?q=ru/node/126>

3 История создания. Официальный сайт СРП КАО: <http://www.valuer.kz/about>

Түйін
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАҒАЛАУДЫҢ
ҰЛТТЫҚ СТАНДАРТТАРЫНЫҢ ТАЛДАУЫ

А.А. Кредина

ғылым магистрі, мұғалім
Халықаралық Бизнес Университеті
Алматы қ.

e-mail: *Anna_Kredina@mail.ru*

Л.А. Касенова

ғылым магистрі, ағамұғалім
Алматы Экономика және Статистика Академиясы

e-mail: *Laura_Kasenova@mail.ru*

Мақалада Қазақстан Республикасындағы бағалаудың Ұлттық Стандарттарының талдауы берілген. Мақала авторлары құнды бағалаумен айналысатын әлемдік сарапшыларды біріктіретін Баға Стандарттары жөніндегі Халықаралық Кеңестің бастаушы ролін көрсеткен. Стандарттардың иерархиясы, сондай-ақ, ҚР бекітілген бағалаудың Ұлттық Стандарттары келтірілген.

Түйінді сөздер: *бағалаудың Ұлттық Стандарттары, Баға Стандарттары жөніндегі Халықаралық Кеңес, ҚР стандарттарының иерархиясы.*

Summary
ANALYSIS OF NATIONAL STANDARDS OF ESTIMATION
OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

A.A. Kredina

master of sciences, teacher
University of the International Business
Alma-Ata

e-mail: *Anna_Kredina@mail.ru*

L.A. Kasenova

master of sciences, senior lecturer
Almaty Academy of Economy and Statistics

e-mail: *Laura_Kasenova@mail.ru*

The analysis of National Standards of an assessment of the Republic of Kazakhstan is presented in article. Authors showed the leading role of the International Council for Assessment Standards. The approved National Standards of an assessment of RK as of 10.01.2014 are submitted.

Keywords: *National Standards of an assessment, International Council for Assessment Standards, RK standard.*

УДК 519.8
**РАЗВИТИЕ НАУЧНЫХ ШКОЛ В КАЗАХСТАНЕ:
«ОТ ШКОЛЬНИКА ДО АКАДЕМИКА»
(в порядке постановки вопроса)**

К.Е. Кубаев

*доктор экономических наук, профессор
академик Международной академии информатизации
и Академии Высшей школы Казахстана
член-корреспондент Российской академии естествознания
Алматы экономика және статистика академиясы, Казахстан
e-mail: kubaevk@mail.ru*

Аннотация

*В статье ставится вопрос создания Академии научных школ в связи с переходом на новую систему образования и науки в Казахстане — кредитную систему и для обсуждения разрабатываются ее основные положения. Целью настоящей статьи является привлечь внимание **влияния науки на образование**, усиления их интеграции. Автором подробно рассматриваются структура управления академии научных школ, требования к ее членам и другие вопросы.*

Ключевые слова: *научные школы Казахстана, влияние науки на образование, механизм взаимодействия научных школ.*

По свободной энциклопедии научная школа это оформленная система научных взглядов, а также научное сообщество, придерживающееся этих взглядов. У научной школы, как правило, есть основоположник и его последователи [1]. Они могут возникать неформально или в рамках институциональных единиц — академических кафедр учебных заведений, отделов научно-исследовательских организаций, профессиональных объединений ученых. В Казахстане они бурно росли в советское время чего, к сожалению, трудно сказать сегодня.

Существующая кредитная система образования не вполне соответствует системе организации науки. Необходимо и в подготовке послевузовского образования усилить научную составляющую. В данной статье делается попытка в этом направлении.

В работе не ставилась цель исследования научных школ вообще, об этом много написано. Этому даже посвящено специальное ис-

следование ЦЭМИ РАН, 2011 года [2]. В данной работе проведено исследование феномена научной школы как особой формы генерации научного знания. Предлагается классификация научных школ, выделяются основные характеристики каждого типа. Анализируются педагогические, производственные и культурологические особенности функционирования научных школ.

Целью настоящей статьи является привлечь внимание **влияния науки на образование**, усиления их интеграции. И на примере научно-образовательной системы Казахстана, показать пути повышения качества и усиления мотивации привлечения молодежи к науке.

«...Интеграция образования, науки и производства, развитие послевузовского образования на основе современных достижений науки и техники являются одним из приоритетных направлений развития экономики...» — говорится в Государственной программе развития образования

Республики Казахстан до 2020 года [3]. Взаимосвязь образования, науки и производства может резко повысить качество образования и отдачу от науки.

В связи с этим нами предлагается усилить связь между уровнями образования: «школа — студент колледжа — студент вуза — магистрант — докторант PhD — преподаватель». Чтобы это оформить структурно и институционально предлагается со-

здать **Академию научных школ (АНШ)**.

Новая структура охватывает путь «от школьника до академика». Основной Академии являются «научные школы». В ней функционально (не директивно) объединяются все уровни образования и науки по профессиональному признаку: например, математики, биологи, экономисты и др. Все связи добровольные, заявочные. Это показано далее.

Академия научных школ (от школьника до академика)

Действительные члены — академики — доктора наук, профессора, имеющие свои научные школы;

Члены-корреспонденты — доктора наук, входящие в определенную научную школу, создающий свою школу, как составная часть этой школы.

Основа Академии — научные школы.

Научная школа:

Руководитель — академик АНШ;

Члены: школьники, учащиеся колледжей, студенты, магистранты и докторанты PhD вузов, кандидаты и доктора наук, занимающиеся в этом направлении.

Требования к членам Академии научных школ (АНШ)

Крайне важно выработать требования к членам Академии, к чему должны стремиться молодежь, которая хочет себя посвятить науке.

Требования к академику:

1. Доктор наук не менее 10 лет, профессор не менее 5 лет.
2. выпуск не менее 2-х докторов наук;
3. выпуск не менее 15 кандидатов наук;
4. выпуск не менее 3-х докторов философии (PhD).
5. выпуск не менее 10 магистрантов.

Требования к члену-корреспонденту:

1. Доктор наук не менее 3 лет,
2. Выпуск докторов философии (PhD) не менее 1-х чел.
3. Выпуск магистрантов не менее 5 чел.

Структура управления академии научных школ (АНШ)

Высшим органом управления АНШ является **Ученый совет**, который состоит из академиков, членов-корреспондентов, представителей от секций студентов, магистрантов и докто-

рантов (PhD). Председатель и ученый секретарь назначается путем избрания членами совета. Исполнителем органом является Правление, которые избираются здесь же. (см. рис. 1)

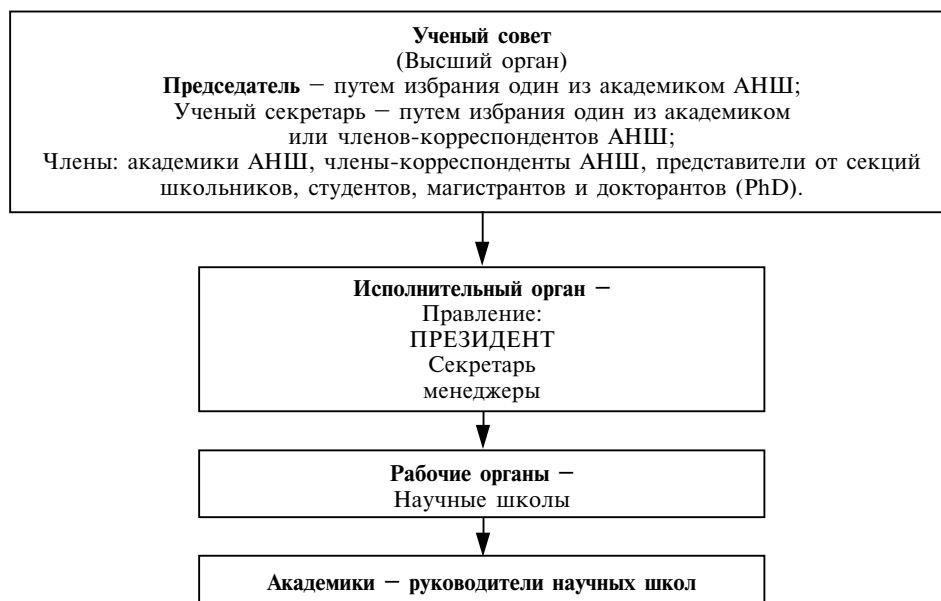

Рисунок 1. Управление Академией научных школ (АНШ)

Важно взаимодействие научных школ (рис.2). Руководителем научной школы является академик АНШ, имеющий «свою» научную школу по определенной ветви наук (например, математической). В эту

школу могут войти исследователи, занимающейся математическими проблемами от школьника до академика. Академики, члены-корреспонденты, доктора наук, профессора являются I уровнем АНШ.

Рис. 2. Механизм взаимодействия научных школ Академии

Секция соискателей это II уровень АНШ, куда могут входить докторанты PhD и магистранты. В III уровень — секция студентов, куда могут войти студенты вузов и колледжей. И, наконец, IV уровень — секция школьников. Его иногда называют «Малой академией». Все эти уровни соединены соответствующей отраслью науки, во главе которой стоит академик АНШ.

Функции различных подразделений:

Академии

* Прием в действительные члены (академики) и члены-корреспонденты;

* Проведение научных советов;

* Прием информации о работе научных школ;

* Организация конференций;

* Представление для Академии научных школ, вузам и колледжам списка рекомендуемых в соответствующие уровни;

* Участие в отечественных и зарубежных конкурсах для получения гранта на научные исследования.

Научных школ

* Организация деятельности на коммерческой основе;

* Согласование учебных планов и тем научных работ по вузам, колледжам и школам;

* Подведение итогов обучения каждого;

* Предоставление Академии научных школ списка рекомендуемых на соответствующие уровни.

Секций соискателей

* Система управления секцией;

* Представление научным школам списка обучающихся и проекта учебного плана и научных тем;

* Обсуждение итогов обучения;

* Предоставление Академии научных школ списка рекомендуемых на соответствующие уровни.

Секций студентов

* Система управления секцией;

* Представление научным школам списка обучающихся и проекта учебного плана и научных тем;

* Обсуждение итогов обучения;

* Предоставление Академии научных школ списка рекомендуемых в соответствующие вузы;

Секции школьников

* Система управления секцией;

* Представление научным школам списка обучающихся и проекта учебного плана и тем научных работ;

* Обсуждение итогов обучения;

* Предоставление Академии научных школ списка рекомендуемых в колледжи и вузы.

Источники финансирования Академии научных школ (АНШ)

АНШ является общественной организацией и источником ее деятельности являются традиционно вступительные и членские взносы участников. Кроме того, в качестве источником финансирования могут являться спонсоры.

Итак, деятельность такой Академии жизнеспособна, так как будет «наложена» на работающую систему кредитного образования и науки Республики Казахстан. Во-вторых, АНШ будет способствовать развитию профориентации среди школьников и колледжей. В-третьих, повысит мотивацию к науке среди молодежи. И, главное, повысит **качество** образовательных услуг и, следовательно, повысит **рейтинг** учебного заведения.

Автор надеется, что на данную статью читатели направят свои отзывы и замечания.

Список литературы:

- 1 http://ru.wikipedia.org/wiki/Научная_школа
- 2 Устюжанина Е.В., Евсюков С.Г., Петров А.Г., Казанкин Р.В., Дмитриева М.Б. Научная школа как структурная единица научной деятельности / Препринт #WP/2011/288– М.: ЦЭМИ РАН, 2011. – 73 с. (Рус.)
- 3 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Утверждено Указом Президента РК от 07.12.2010 г. №1118.

Түйін **ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ МЕКТЕПТЕРДІҢ ДАМУЫ** **«ОҚУШЫДАН АКАДЕМИККЕ ДЕЙІН»** **(Қаралатын мәселе ретінде)**

К.Е. Кубаев

э.ғ.д., профессор

*Халықаралық информатизация академиясының
және Қазақстанның Жоғары мектебі академиясының академигі,
Ресей табиғаттану академиясының корреспондент-мүшесі
Қазақстан
e-mail: kubaevk@mail.ru*

Мақалада Қазақстандағы білім мен ғылымның жаңа кредиттік жүйеге ауысына байланысты, ғылыми мектеп Академиясын тұрғызу туралы мәселе ұсынылып және оны талқылауға арнаған негізгі ережелер өңделген.

***Түйінді сөздер:** Қазақстанның ғылыми мектептері, ғылымның білімге ықпалы, ғылыми мектептердің өзара қарым-қатынасы*

Summary **DEVELOPMENT OF SCHOOLS OF SCIENCES IN KAZAKHSTAN:** **«FROM THE SCHOOL STUDENT TO THE ACADEMICIAN»** **(as question statement)**

К.Е. Kubayev

Doctor of Economics, professor

*academician of the International academy of informatization and Academy of the
Higher school of Kazakhstan
corresponding member of the Russian academy of natural sciences;
Almaty Academy of economy and statistics, Kazakhstan
e-mail: kubaevk@mail.ru*

The article raises the question of the creation of Academy of scientific schools in connection with the transition to the new system of education and science in Kazakhstan – credit system and to discuss developed its main provisions.

***Keywords:** schools of sciences of Kazakhstan, influence of science on education, mechanism of interaction of schools of sciences.*

УДК 378.147

МЕХАНИЗМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ВУЗАМИ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА С ПРИМЕНЕНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Д.Г. Мухамбетов

доктор физ.-мат. наук, профессор
Алматинская академия экономики и статистики
Алматы, Казахстан)
e-mail: dmukh@mail.ru

Аннотация

Рассмотрена роль принципов Болонского процесса в создании условий общности целей, задач, технологий и ресурсов различных вузов. Показаны возможности сотрудничества между вузами на основе применения современных Интернет-технологий в условиях глобализации процессов образования.

Ключевые слова: принципы Болонского процесса, совместные образовательные программы, дистанционное обучение, сотрудничество вузов.

Как известно, в современных условиях наиболее эффективным способом международного сотрудничества между высшими учебными заведениями является интегрирование национальных систем высшего образования в европейскую. Вхождение в Болонский процесс позволяет заимствовать зарубежный опыт на благо собственной системы, с учетом собственных интересов и особенностей. В частности, это особенно эффективно проявилось на примере Турции [1].

Республика Казахстан является первым Центральнo-Азиатским государством — членом Болонской декларации и полноправным участником европейского образовательного пространства.

Присоединившись к Болонскому процессу, страны-участники принимают на себя обязательства по выполнению его основных параметров, которые подразделяются, как известно, на обязательные, рекомендательные, факультативные [2].

Обязательные параметры Болонского процесса включают:

— Трёхуровневая система высшего образования;

— Академические кредиты ECTS;

— Академическая мобильность студентов, преподавателей и административного персонала вузов;

— Европейское приложение к диплому;

— Контроль качества высшего образования;

— Создание единого европейского исследовательского пространства.

Рекомендательные параметры имеют рекомендательный характер и являются полезными в продвижении принципов Болонского процесса. Рекомендательные параметры Болонского процесса:

— Единые европейские оценки;

— Активная вовлечённость студентов;

— Социальная поддержка малообеспеченных студентов;

— Образование в течение всей жизни.

Факультативные параметры имеют большую значимость в планировании и организации учебного процесса с учетом интересов работодателей и запросов общества.

Факультативные параметры Болонского процесса-Гармонизация со-

держания образования по направлениям подготовки;

- Нелинейные траектории обучения студентов, курсы по выбору;
- Модульная система;
- Дистанционное обучение, электронные курсы;
- Академические рейтинги студентов и преподавателей.

Таким образом, эти параметры, которые носят наднациональный характер, образуют общность целей, задач, технологий обучения для вузов, вовлеченных в Болонский процесс. Вместе с тем, каждый вуз решает эти задачи по своему, что в первую очередь находит свое отражение в его информационно-образовательной среде. Наиболее эффективным механизмом сотрудничества между вузами в сфере образования в соответствии с принципами Болонской декларации является реализация совместных образовательных программ, что допускается действующим национальным законодательством [3,4].

Под совместными образовательными программами (СОП) понимаются как долгосрочные, так и краткосрочные образовательные программы всех уровней подготовки, организованные и реализуемые вузом совместно с одним или более учреждениями, осуществляющими образовательную деятельность. Они создаются и реализуются по направлениям и специальностям, по которым у вуза имеется лицензия и аккредитация [5].

СОП разрабатывается совместно с одним или несколькими вузами-партнерами. Обучающиеся каждой из сторон принимают участие в программе обучения в учреждениях-партнерах, периоды обучения и экзамены взаимно признаются.

Преподаватели каждого из вузов-участников преподают в вузах-партнерах, совместно разрабатывают учебный план и могут образовывать совместные приемные и экзаменационные комиссии. По завершении

всей программы обучения студенты получают документы об образовании установленного (государственного/собственного университетского) образца либо каждого из вузов-партнеров, либо совместные (государственного и/или собственного университета образца) свидетельства или дипломы.

Совместные программы могут реализовываться в следующих формах:

Аккредитованные и валидированные программы, предполагающие взаимное признание вузом учреждениями – партнерами эквивалентности реализуемых образовательных программ с возможной выдачей собственного документа об образовании выпускникам вуза-партнера;

Франчайзинговые программы, предполагающие передачу одним вузом другому права реализации своей образовательной программы при сохранении за собой права контроля качества подготовки;

Программы двойных и совместных дипломов, предполагающие согласование учебных планов и программ, методов обучения и оценки знаний студентов, взаимное признание результатов обучения в вузах-партнерах, наличие общих структур управления программой, выдачу совместного диплома.

Совместные программы могут реализовываться по следующим моделям:

Программы, предусматривающие идентичную структуру и содержание образовательных программ в каждом вузе-партнере (параллельное изучение одних и тех же курсов/модулей, общие методы обучения и экзаменационные процедуры);

Программы, предусматривающие сравнимые основные модули/курсы программ обучения в партнерских университетах, но различные специализации, предоставляемые каждым партнером на независимой основе по согласованию/уведомлению партнеров;

Программы, предусматривающие изучение обучающимися курсов/модулей разных вузов-партнеров, взаимно дополняющих друг друга в рамках единой согласованной образовательной программы (то есть образовательная программа разделена на несколько частей, каждая из которых реализуется только одним партнером).

Обучение в вузе по совместным программам ведется на государственном или русском языке. Также возможна реализация совместной образовательной программы на иностранных языках. При этом каждая из сторон обязуется обеспечить обучающимся прохождение курсов языковой подготовки в установленном порядке.

Управление совместными программами осуществляется в соответствии с утвержденным Положением и договором с вузами-партнерами. Реализация совместных программ в вузе происходит в соответствии с Уставом вуза и иными нормативно-методическими документами, регуливающими образовательную и международную деятельность.

Предусмотренная совместными программами академическая мобильность учащихся, преподавателей, научных сотрудников и административного персонала БГУ и вузов-партнеров осуществляется в соответствии с требованиями национального и международного законодательства.

Организации, реализующие совместные образовательные программы, вправе применять электронное обучение, дистанционные образовательные технологии. При реализации образовательных программ с применением исключительно электронного обучения, дистанционных образовательных технологий в организации, осуществляющей образовательную деятельность, должны быть созданы условия для функционирования электронной информационно-образовательной среды, включающей

в себя электронные информационные ресурсы, электронные образовательные ресурсы, совокупность информационных технологий, телекоммуникационных технологий, соответствующих технологических средств и обеспечивающей освоение обучающимися образовательных программ в полном объеме независимо от места нахождения обучающихся. При этом организация, осуществляющая образовательную деятельность, обеспечивает защиту сведений, составляющих государственную или иную охраняемую законом тайну

Зачисление обучающихся на совместную программу осуществляется по личному заявлению в соответствии с установленными правилами приема в вуз на соответствующую образовательную программу.

В целях обеспечения и контроля качества результатов обучения по совместным программам специальные процедуры итогового контроля/проверки качества результатов обучения по совместным образовательным программам не предусматриваются в силу реализации лицензированной и аккредитованной образовательной деятельности, подтверждаемой соответствующими лицензиями и свидетельствами об аккредитации вуза и вузов-партнеров.

Текущий, промежуточный и итоговый контроль качества результатов обучения в рамках собственного сегмента вуза по совместной программе осуществляется вузом независимо, либо совместно с представителями вузов-партнеров в соответствии с утвержденным Положением, договором и установленным распределением обязанностей.

Особый интерес представляет реализация сотрудничества между вузами с применением электронного обучения и дистанционных образовательных технологий.

Эти возможности четко прописаны в Федеральном законе РФ «Об образовании» [4], которые могут по-

служить организационной основой сотрудничества с применением Интернет-технологий. Здесь под электронным обучением понимается организация образовательной деятельности с применением содержащейся в базах данных и используемой при реализации образовательных программ информации и обеспечивающих ее обработку информационных технологий, технических средств, а также информационно-телекоммуникационных сетей, обеспечивающих передачу по линиям связи указанной информации, взаимодействие обучающихся и педагогических работников. Под дистанционными образовательными технологиями понимаются образовательные технологии, реализуемые в основном с применением информационно-телекоммуникационных сетей при опосредованном (на расстоянии) взаимодействии обучающихся и педагогических работников [4].

Организации, осуществляющие образовательную деятельность, вправе применять электронное обучение, дистанционные образовательные технологии при реализации образовательных программ в порядке, установленном федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере образования.

При реализации образовательных программ с применением исключительно электронного обучения, дистанционных образовательных технологий в организации, осуществляющей образовательную деятельность, должны быть созданы условия для функционирования электронной информационно-образовательной среды, включающей в себя электронные информационные ресурсы, электронные образовательные ресурсы, совокупность информационных технологий, телекоммуникационных технологий, соответствующих технологических средств

и обеспечивающей освоение обучающимися образовательных программ в полном объеме независимо от места нахождения обучающихся. Перечень профессий, специальностей и направлений подготовки, реализация образовательных программ по которым не допускается с применением исключительно электронного обучения, дистанционных образовательных технологий, утверждается федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере образования.

При реализации образовательных программ с применением электронного обучения, дистанционных образовательных технологий местом осуществления образовательной деятельности является место нахождения организации, осуществляющей образовательную деятельность, или ее филиала независимо от места нахождения обучающихся.

При реализации образовательных программ с применением электронного обучения, дистанционных образовательных технологий организация, осуществляющая образовательную деятельность, обеспечивает защиту сведений, составляющих государственную или иную охраняемую законом тайну [4].

Примером реализации международных совместных образовательных программ Алматинской академии экономики и статистики являются результаты сотрудничества с такими вузами, как Management College of Southern Africa – MANCOSA, Regent Business School, ЮАР (г. Дурбан), Институт экономики, управления и права (г. Казань), Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, Евразийский открытый институт, (г. Москва) и др.

Таким образом, применение современных Интернет-технологий в условиях глобализации процессов

образования, унификации целей, задач, технологий и ресурсов на основе принципов Болонского процесса

создают неограниченные возможности для международного сотрудничества между вузами.

Список литературы :

1. Cizre B. Secular and Islamic Politics in Turkey: the Making of the Justice and Development Party. New York: Routledge, 2008.
2. Веб-сайт Болонского процесса Электронный ресурс:
<http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna>
3. Закон об образовании РК от 27. 07.2007, № 319 -III ЗРК
4. Федеральный закон РФ «Об образовании» от 29.12.2012, № 273-ФЗ.
5. Положение о порядке организации и реализации совместных образовательных программ. Электронный ресурс: www.bsu.ru.

Түйін

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БОЛОН ҮДЕРІСІНІҢ ҰСТАНЫМДАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ТЕТІКТЕРІ

Д.Ф. Мұхамбетов

физ.-мат.ғылымдарының докторы, профессор
Алматы экономика және статистика академиясы
Алматы, Қазақстан
e-mail: dmukh@mail.ru

Әртүрлі жоғарғы оқу орындарының мақсаттарының, ресурстарының, технологияларының тұтастық шарттарын құрудағы Болон үдерісінң ұстанымдарының рөлі қарастырылған. Білімнің үдерістерінің жаһандануының жағдайында қазіргі Интернет-технологиялар қолданысының әлемнің жоғарғы оқу орындарының арасында ынтымақтастығының мүмкіндіктері көрсетілген.

Түйінді сөздер: Болон үдерісінің ұстанымдары, бірлескен білім беру бағдарламалары, дистанциялық оқыту, жоғарғы оқу орындарының ынтымақтастығы.

Summary

MECHANISMS OF COOPERATION BETWEEN UNIVERSITIES BASED ON THE PRINCIPLES OF THE BOLOGNA PROCESS USING INFORMATION TECHNOLOGY

D.G. Mukhambetov

Doctor. Prof.
Almaty Academy of Economics and Statistics
Almaty, Kazakhstan)
e-mail: dmukh@mail.ru

Examined the role of the Bologna process in the creation of the conditions of general goals, objectives, technology and resources of the various universities. The possibilities of cooperation between higher education institutions through the use of modern Internet technologies in the context of globalization processes of education.

Keywords: principles of the Bologna process, joint educational programs, distance learning, cooperation of universities.

УДК 39

CALENDAR CUSTOMS AND HABITS IN ANCIENT AND MEDIEVAL TIMES

G.K. Kadirkulova

Dr. of history

Professor of the Academy of Economics and Statistics

Almaty, Republic of Kazakhstan

e-mail: Gulimochka@mail.ru

Annotation

Mainly calendar holidays have a strong link with a traditional culture of nations. The research of calendar holidays is important because it gives an opportunity to reveal the genesis of holidays, the ancient origins of habits and customs, to trace the development of social institutes of folk beliefs and so on. This gives a valuable material for investigation of populations' history, allows outlining genetic and historical-cultural connections and contacts, solving problems of interrelation and revealing emotional-psychological characteristics of a nation in its festival mood. In the lives of the people, living in Central Asia and Kazakhstan Nauruz still has a great value. It is a period, an edge between past and future, when the work of outgoing year is completed and preparation for a new cycle of agricultural work begins. For most people Nauruz is a point of counting person's age, the «universal birthday» (regardless of the baby's age when the New Year comes, she/he gets older on a one year). Even in ancient times, Nauruz was celebrated as universal. With the strengthening of the statehood, it became a family holiday, uniting each person with his family, with the alive and the dead ancestors.

Key words: *Calendar, Nauruz, archaeology, history, cult, ethno*

A year cycle custom is the main calendar custom for all nations, not only because labor activity is strongly related with it, but also because it shows «typological unity of human culture, influence of historic and cultural contacts and relations. Calendar customs and habits form an important part of social phenomena such as festivals (holiday)» [1, p.264].

Many nations have spring calendar festivals (such as Christian Pancake week and Easter cycles). Mainly because in the core of ancient calendar habits lies farmers'/ nomad's work. Spring is a special time when simultaneously the renewal of nature and the revival of farm life happen.

In this period such activities as field plowing, crop seeding, planting, grazing of cattle are done. That is why the spring calendar festivals have an image of belonging to nature and being independent from political and religious circumstances. In general, this type of holidays is called folk festivals. They are

able to exist both outside the religion (or ideology) and within it, having extra layers of religious customs, and acquire quaint forms.

The world religions as a rule reconsider folk festivals and try to add them into their own calendars. As an example, the Christians' celebration of Easter and the day of Resurrection of Jesus Christ has aggregated an ancient agrarian tradition of worshiping the death and rebirth of the spirit (god) of the land, and tradition of worshiping the God of the Sun, which is even more hallowed in spring time.

Easter substituted many folk festivals, for Hebrew it was a festival of spring renewal (Pesah – the festival of Passover), and for every separate Christian nation-its own pagan spring holiday. The Christian doctrine attached to Easter a high moral spiritual meaning, which made this holiday more sophisticated. At the same time the folk origin of the festival allowed it (of course through a considerable

primitivism) to survive even during silent atheistic years.

Mainly calendar holidays have a strong link with a traditional culture of nations. The research of calendar holidays is important because it gives an opportunity to reveal the genesis of holidays, the ancient origins of habits and customs, to trace the development of social institutes of folk beliefs and so on. This gives a valuable material for investigation of populations' history, allows outlining genetic and historical-cultural connections and contacts, solving problems of interrelation and revealing emotional-psychological characteristics of a nation in its festival mood.[2, p.181].

Omar Khayyām mentioned the following reason of Nauruz's establishment as a festival: the Sun has two turns, each of which equals to 365, 25 days. One of the turns in the end comes back to the first minutes of Aries' constellation from where it has started. When Jamshid (Avestan: Yima – the first mythological king of Iran) perceived this day, he called it Nauruz and established a festival.

Nauruz is a starting point of a cyclical chronology. According to Mary Boyce the important obligation of Zoroastrian was the celebration of 7 big festivals, devoted to Ahura Mazda, Amesha Spenta and seven of their creations. These festivals were allocated in each season of the year, representing the agricultural cycle.

It was an obligation of every clan to present on a festive divine service. During the time of festivals, strives were stopped, and friendly relations were strengthened.

Even before Zoroastrian time Nauruz was a holiday devoted to a Fire. Using this ancient holiday of spring coming, Zoroaster timed this festival to a spring equinox. In Zoroastrian time,

Fire was the seventh creation of Ahura Mazda, and the celebration for it stood out among others. Avestan name of this festival did not reach us, but the Persian name – was Nooruz (New day).

As the last of seven, this festival reminds about the last day of the world, when eventually Asha will triumph, and the last day will turn to a new day of eternal life. This festival announces about ahuran time of the year – summer and celebrates the yearly defeat of an evil spirit» [3, p.303].

The Persian word ruz has a long history, and not always had a meaning of a «day». In Avesta there was a word gaisa which had a meaning of light or «ray of light». That is the ancient meaning of the word Navruz was «new light» or «new ray of light» (the beginning of Navruz – nav has changed little during the history of Iranian and Indo-European languages).

Nauruz is a lively festival, which was celebrated during the days of spring equinox.

According to the legend, Mohammed the prophet liked Nauruz and first Arabic caliphs widely spread this festival in caliphates and celebrated it quite pompously [4, p.16-31].

Nauruz refers to the festivals devoted to the cult of death and rebirth of the god. Belonging of Nauruz to an agrarian cult is expressed through ritual actions such as demonstration with flowers – «the festival of red roses», related with an ancient cult of dying god, the blood of whom according to the legend appears every year in the rose leaves. The ceremony has its beginning in ancient times, and related with a worship of death and revival of the god of nature. It is interesting to note, that dances and wrestle usually happened around and in front of the fire. Only women and girls were playing on musical instruments (Daf, tambourine Jew's harp) only men, boys were singing, and dancing, sometimes old men joined them. The celebration lasted until midnight.

In Nauruz according to the tradition of ancestors the hosts for the guests put on dastarhan (table) seven different meals, the names of which had to start with the letter «sh» (Arabic shin), and the festival meals were usually called «7 shins». Milk (sher), tea with milk (shirob or shirgai), milky rice porridge (shir

birinch), the jam made from mulberry juice (shirin), halvah made from over roasted flour the sugary mulberry juice, the milky soup with a pumpkin (shir kadi). Milk symbolized purity, tea (water) with milk – the origin of alive, milky porridge – satisfaction, halvah – friendship, the jam made from mulberry juice- fertility, milky soup – joy of life. On the edge of дастархан they put a candle – the sign of respect towards fire and a comb, the symbol of female beauty.

To honour Nauruz there were sacrifices. If someone did not have cattle, it was allowed to sacrifice a hen, which was not fed for three days, and only drank water, this was done to purify the meat of omnivorous bird. There was also a different way of sacrificing: the head of the bird was cut off, the body was hung upside down and was left until the content of the stomach fell out. Inside of a dead bird, they put bundle of mint leaves or Juniper, which preserved the meat from decomposition and left in this condition for three days. On the day of a festival from this meat, they cooked a meal for guests. The meat, not gone through this procedure, was considered impure and its consumption was a sin.

As was witnessed by ancient authors Nauruz from its beginning was the folk festival, the day of spring revival and the starting point of agricultural work. According to Omar Khayyám «a man, who is celebrating Nauruz full of joy would live in joy and pleasure until the coming of the next Nauruz» [5, p.189].

One of the ancient traditions, reflecting the archaic features of festival ceremonies, was manufacture of vessels the day before Nauruz. This tradition appeared in avestian times, had many written evidence and still alive among farmers, part of whom (turks and kazakhs) came in medieval times to live in South Kazakhstan and Zhetysu (the south east area of Kazakhstan).

This is how social anthropologist Pecsherova describes this unique ceremony (mentioned in a publication of E.E. Kuzmina, who also observed it among farmers of Northern India):

«Forward with singing and praying comes the experienced manufacture of the village and calls the tutelary goddess Momo (mother). After that, she sculpts the first jar. Every woman makes several of jars for the family. The jars are renewed on a new year – Nauruz – the main festival of nature revival, which every year is celebrated during spring equinox. Torn cloths and old jars on a New Year night are thrown from the house; the new stuff should provide family the affluence and prosperity. That is why, while manufacturing a vessel woman whispers the spells, calling for magic forces, so that the jar would always be solid and full of milk and butter» [6, p.132].

The ancient scripts of Shatapatha Brahmana and four Vedic chants of black Yajurveda say only a vessel that was created without a use of a potter's wheel was considered suitable for a sacrifice. «What is created on a pottery wheel belongs to asuras, what is created without a wheel belongs to the gods. According to Upanishads and Brahmana buying a vessel from an artisan – shudra was forbidden, mainly because an artisan does not belong to an Aryan society. But rather Aryan himself has to make the vessel, in the same way it was done by ancestors Pitari and the progenitor Angiris, who learnt pottery from the goddess Aditi» [7, p.58].

The process of manufacturing a vessel can be compared with the act of creation, and the vessel itself – with the universe. «He makes ukhu as big as Earth was created», «bottom of ukhu is the earthly life space», the second ring is the sphere of man and beast, and the «third – the heaven.»

Forming a strap aryan whispers spells: «Arise! Be strong! Be great! Stand up straight! You are standing on a solid ground «and calls for the help of the gods: the sun – Mithra, the sky – Varuna, fire – Agni, wind – Vaya and protectors of the four corners of the earth. With the help of the vessel, sacrifice giver «is able to raise up a good seed, receive wealth, such as ownership

of cows, obtain good virility, and have nice relatives» [8, p.60].

These were the Vedic and ethnographic parallels in the views on vessels and their manufacture, enlightened by Indo-European gods. A vessel is a symbol of abundance and wealth of the family, society, has always been regarded as a cult and iconography attribute in the consequent centuries.

A Great importance had the drinking bowl in the mythology of the Indo-Iranians Saks in general, due to an important role of intoxicating beverages in their cult. Beer and Buza (the alcoholic drink made from barley, oat or corn) were considered to be a «magical expression of the fertilizing beginning», that is why drinking these drinks and manipulations with them were part of the fertility ceremony. Vessel rhyton often was featured as an attribute on Saks' stone sculptures, which were also reflecting threefold perception of the universe. The same depictions were also a characteristic of the Ancient stone carvings in Central Asia (VI-X centuries.). The jars for liquids were destined as a gift to the gods, and they were brought to the temples and shrines (this was evidenced in the writings on Mesopotamian vessels, «the cup Vich for crushed flour was created by Ninchirsu» or «Ninchirsu, a violent warrior of Enlil, to his king,» etc.)

A famous Kazakh scientist – archaeologist K. Akishev, noting an architectural feature of the mound Berkary, wrote that the stone laying around mounds «reflected the existing at that time religious and cosmogeneous views of Saks' tribes». There representations were fit into a coherent structure, which however, periodically experienced reforms. All changes were reflected particularly in the calendar, while only the beginning of the New Year – Nauruz remained unchanged. This and other calendar celebrations for centuries were designed to fit a solar – vegetative cycle. They were held in an

honor of the victory of God, mythological law and order or cultural hero over the forces of destruction and chaos and resembled the recovery of the world order. Later this holiday represented an act of world creation. During a sunrise on the day of the Nauruz the governor after the sign of the priest claimed «This is a new day of a New Year», opening a long festive cycle of nature rebirth.

In the lives of the people, living in Central Asia and Kazakhstan Nauruz still has a great value. It is a period, an edge between past and future, when the work of outgoing year is completed and preparation for a new cycle of agricultural work begins. For most people Nauruz is a point of counting person's age, the «universal birthday» (regardless of the baby's age when the New Year comes, she/he gets older on a one year). Even in ancient times, Nauruz was celebrated as universal. With the strengthening of the statehood, it became a family holiday, uniting each person with his family, with the alive and the dead ancestors.

This brief review of the nature and history proves that Nauruz does have a pre-Islamic origin. There is no doubt that in addition to the Iranian national components of this holiday it has the Turkic pagan rituals, mainly because from the earliest times Turks (Turanians and Iranians) had direct engagements that last even today.

In conclusion, it should be noted that all the attempts of some people to present Nauruz or other non-Islamic holidays as Muslim lack either scientific or historical basis. In addition, under the provisions of the Islamic faith these attempts are strictly prohibited. They have a negative impact on the very idea of the universality of the Islamic religion, its generality and global idea. Presenting Nauruz as an Islamic holiday represents an effort of presenting the world religion in the narrow confines of their national and tribal beliefs.

Literature:

- 1 Calendar customs and rituals of nations South-East Asia. M. Nauka, 1985.
- 2 Abū Rayān al-Bīrūnī Selected works. Volume I. Tashkent 1957.
- 3 M. Boyce Zoroastrians: Believes and customs M. Nauka, 1987.
- 4 Lobacheva N.P. the history of calendar customs of farmers of Middle Asia. Nauka
- 5 OmarKhayyam «Nauryz – Name» treatises M. 1965.
- 6 Kuzmina E.E. The ancient nomads on the territory from Ural to Tyan – Shan, Frunze, Ilim, 1986.
- 7 Antonova E.V. the rituals and believes of ancient farmers of the East. M. Nauka. 1986.
- 8 Kuzmina E.E. The ancient nomads on the territory from Ural to Tyan – Shan, Frunze, Ilim, 1986.

Резюме КАЛЕНДАРНЫЕ ПРАЗДНИКИ И ОБЫЧАИ ДРЕВНОСТИ И СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

Г.К. Кадиркулова

кандидат исторических наук
профессор Алматинской академии экономики и статистики
Алма-Ата, Республика Казахстан
e-mail: Gulimochka@mail.ru

Данная статья на основе исторических источников освещает историю происхождения праздника «Науруз» (весеннего равноденствия), который возник задолго до распространения ислама. Науруз в жизни народов Средней Азии и Казахстана до сих пор имеет огромное значение.

Ключевые слова: календарь, Науруз, археология, история, культ, этно

Түйін ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ КҮНТІЗБЕЛІК МЕЙРАМДАР МЕН ӨДЕТ-ҒҰРЫПТАР

Г.К. Кадіркұлова

тарих ғылымының кандидаты
Алматы экономика және статистика академиясының профессоры
Алматы, Қазақстан
e-mail: Gulimochka@mail.ru

Бұл мақалада тарихи деректер негізінде исламға дейінгі «Наурыз» (күн мен түн теңестігі) мейрамының шығу тарихы сипатталады. Наурыз мейрамының Орта Азия мен Қазақстан халықтарының өмірінде осы уақытқа дейін маңызы зор.

Түйін сөздер: күнтізбе, Наурыз, археология, тарих, ғұрып, этно

УДК 373.102.01

АВТОМАТТАНҒАН ЖҰМЫС ОРЫНДАРЫН ҚҰРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Б.Қ. Молдабеков

магистрант

Алматы экономика және статистика академиясы

Қазақстан

e-mail: segizbaeva-55@mail.ru, mbk_67@bk.ru

Аңдатпа

Бұл мақалада автоматтандырылған жұмыс орнын жасаудың жалпы принциптері және мекемеде жұмыс істейтін қызметкерлер туралы деректер қорын құрудың мүмкіндіктері қарастырылған. Автоматтандырылған жұмыс орынын құруға қажетті мәліметтерді топтау мәселелеріне талдау жасалған.

Түйін сөздер: автоматтандырылған жұмыс орны, ақпараттық технологиялар, телекоммуникациялар, деректер қоры.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар мәндер қатары бойынша, жеке алғанда: ақпараттық жүйеде реализациялау тәсілі бойынша, мәселені басқаруды қамту дәрежесі, реализацияланатын технологиялық операциялар кластары бойынша, қолданушы интерфейсінің типі бойынша, компьютер желілерін қолдану нұсқалары бойынша, пәндік саланымен қамтамасыздандыру бойынша жіктелуі мүмкін. Бұл мәндердің әр қайсысы сол не басқа ақпараттық жүйені таңдау туралы шешімді қабылдауға әсер етеді.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасы халқын жұмыспен қамту орталықтарында мәліметтер қоры, ақпараттық жүйелер және автоматтандырылған жұмыс орындары интеграциялануда. Қазақстандық ақпараттық технологиялар нарығында қазіргі кезде халықты жұмыспен қамту орталықтарына арналған ақпараттық жүйелер және автоматтандырылған жұмыс орындарын ұсынатын кәсіпорындар жоқтың қасы болып отыр.

Бүгінгі күнде құжат айналымының автоматтандырылған жүйесі — ұйымды басқарушы адамдардың шешімі мен орындаушылық қабілеттерін бақылайтын және жұмыс күшінің тиімділігінің жоға-

рылатуын анықтайтын маңызды фактор болып отыр. Құжаттарда әрбір мекеменің 80 пайыздық ақпараттық ресурстары топталған, ал құжатайналым басқарудың негізгі технологиясына: басқарылатын шешімдердің көрсетілуі, орындаушыларға таратылуы, құжаттардың формаларында бақылануы жатады.

Біздің елімізде іс-қағаз жүргізу тәжірибесі қағаз құжатайналымының келесідей негізгі процедураларын анықтайды және тәртіпке келтіреді: кәсіпорын бөлімшелерінің іс-қағаз жүргізу қызметтеріндегі дайын құжаттардың картотекалы-журналды есептері; бөлімшелерге қағаз құжатайналымының көшірмелерін жіберу; бөлімшелердегі журналдар мен картотекалардың жиынтығында мәліметтерді бақылау арқылы құжаттардың орындалуын және жөнелтілуін қадағалау мүмкіндігі.

Құжатайналымының орталықтанған бақылаудың және оларды есептеу технологиясының орталықтанбаған түрі арасындағы қарама-қайшылық қағаз құжатайналымындағы мәселелерге әкеліп соғады. Картотекалар және журналдар әрбір бөлімшелерде жүргізіледі, сондықтан нақты құжаттың жағдайын анықтау процедурасы сәйкес бөлімшелердегі мәліметтерді жинаудан құралады.

Мұның өзі айтарлықтай қаражатты талап ететіндігі сөзсіз, яғни қатаң тәртіпті жинақтау мен бөлінген ақпаратты бекіту процедуралары жоспарланған нормативті-әдістемелік құжаттар мен дайындалған жұмыс күші қажет. Өндірістік дамыған елдердің кәсіпорындарында қағаз құжатайналымы кезінде нақты құжатпен жұмысы үшін сәйкес менеджер жауап беретін, мұндай жағдайда, оны тіркеу және бақылау қажеттілігі туындамайтын болған. Бұл бағыт іс-қағаз жүргізу үрдісін жеңілдеткенімен, мәжбүр етушілікке жатқызылады. Ол тек қазіргі нормаларға сәйкес келмей, дүниежүзілік тенденцияларға мүлдем қарама-қайшы, себебі құжатайналымды ұйымдастырудың масштабтары мен басқару есептерінің байланыстылығының шартты өсуі ұйымның дамуына кері әсер ететіні сөзсіз.

Іс-қағаз жүргізуді автоматтандырудың алғашқы кезеңінде дәстүрлі іс-қағаз жүргізу қызметтерінің автоматтандырылуы шектеліп отырған, атап айтсақ, канцелярияға бір немесе бірнеше компьютерлер орнатылып, құжаттарды жіберу және орындау туралы мәліметтер тіркелетін қағаз журналдар/картотекалар электронды түрлерге өзгертілді. «Электронды канцелярия» құрылғаннан кейін кәсіпорын канцеляриясымен бақыланатын құжаттар туралы мәліметтерді іздеу бұрынғыға қарағанда жеңілденді.

Келесі кезең, құжатайналымының бірыңғай желілік шекарасына кәсіпорынның барлық іс-қағаз жүргізу қызметтерімен айналысатын бөлімшелерді қосу болды. Өзара байланысқан бөлімшелердің электронды картотекалар мен журналдары іс-қағаз жүргізу серверінде сақталып отырған. Мұндай жүйеде бөлімшелерде дайындалатын құжаттар туралы мәліметтер кәсіпорынның барлық іс-қағаз жүргізу қызметкерлеріне автоматты

түрде енуге мүмкіндігі бар болған. Алайда, іс-қағаз жүргізудің есеп-қисабы мен құжаттармен мазмұнды жұмысты бөлу функциялары сақталған, сондықтан қарастырылып отырған жүйе кәсіпорынның тек іс-қағаз жүргізу қызметін орындаған, ол өз алдына кәсіпорын жұмысының тиімділігін шектеген.

Құжатайналым жүйесі кәсіпорынның барлық басқарушылық ісімен айналысатын қызметкерлерге қызмет көрсете алу үшін құжаттың картасымен бірге, оның электронды нұсқасы бар файл пайда болуы қажет еді. Сол жағдайда ғана, құжатайналым жүйесінің технологиялық шекарасына құжаттармен жұмыс істейтін қызметкерлер мен басқарушылар қосылатын болады. Қазіргі заманғы құжатайналымының электронды жүйесі іс-қағаз жүргізу және құжаттармен мазмұнды жұмыс функцияларына бөлінбей, бір жүйеге келтіріліп, кәсіпорынның барлық басқарушылық ісімен айналысатын қызметкерлерін өзінің ішінде топтастырады.

Адам өмірінің барлық салаларында ақпарат көлемінің үздіксіз өсуі мен оның тез, әрі жылдам жеткізілу қажеттіліктерінің артуы — заманауи компьютерлік технологияларды құрастыру мен енгізу жұмыстарының белсенділігін айқындау үстінде. Телекоммуникация жүйелерінің дамуы және Internet технологиясын қолдану арқасында ақпараттандыру жаңа сапалы деңгейге жетіп отыр.

Кәсіпорын қызметінде барынша кең тараған ұйымдық-құқықтық құжаттарға мыналар жатады: ұйымның жарғысы; штаттық кесте; ішкі еңбек тәртібі; лауазымдық нұсқаулық [1].

Кез келген заңды тұлғаны (мекемені, кәсіпорынды, ұйымды, фирманы) құрарда әуелі оның ұйымдық құрылымы мен штатын айқындап алу керек. Бұл мәселені дұрыс әрі дер кезінде шешу заңды тұлға

құрылтайшыларына, олардың қандай ұйымдық-құқықтық формалар мен меншік түріне жататындығына қарамастан, жоспарланған экономикалық көрсеткіштерге қол жеткізуіне мүмкіндік береді.

Мекеменің ұйымдық құрылымы — бұл сол ұйымды дербес заңды тұлға ретінде ұстап тұрған барлық бөлімшелердің, сондай-ақ филиалдар мен өкілдіктердің жиынтығы және олардың иерархиялық сипаты (тік бағыныстылық және көлденең өзара байланыс) болып табылады. Құрылымдық бөлімшелердің атаулары иерархия (бағыныстылық) бойынша (басшылық, негізгі қызмет орындары, көмекші қызмет орындары, қызмет көрсету салалары т.б.) немесе топтарға бөлініп көрсетіледі.

Мекеменің штат мөлшері немесе штаты дегеніміз — мекемедегі жалдамалы қызметкерлер лауазымдарының тізбесі және сандық мөлшері. Тізбеде құрылымдық бөлімшелер (ұйымдық құрылымдар) бойынша лауазымдық жалақылар, қосымшалар мен сыйақылар (пайыздық мөлшері немесе жалпы сомасы) немесе еңбекке ақы төлеудің өзге де жүйелері, сондай-ақ айлық жалақы қоры көрсетіледі. Ұйымдық құрылым сипаты жазылып, штаттық кесте берілген құжат мәтіні, әдетте, кесте формасында жасалады. Штат кестесіне енген лауазым атаулары (штат бірліктері) жұмыс және жұмысшы кәсібі туралы мекеменің ұйымдық құрылымы мен штат саны негізгі ұйымдық-құқықтық құжаттар қатарына жатады. Оларды міндетті түрде мемлекеттің өкілетті органы немесе мекеменің өзі бекітіп, елтаңбалы мөрмен куәландыруы тиіс. Әрбір құрылымдық бөлімшеге қажетті лауазымдар қатары мен олардың тізбесі атқарылатын жұмыстың маңыздылығына және көлеміне байланысты белгіленіп, арнаулы ұйымдық-құқықтық құжат — штат кестесі арқылы

ресімделеді. Мекеменің ұйымдық құрылымы мен штат кестесі, әдетте, біртұтас құжат ретінде тиісті өкімдік құжатпен (мекеме қатысушыларының жалпы жиналысы шешімдерімен, бірінші басшының бұйрығымен т.б.) бекітіледі. Штат кестесін бекітуші орган туралы жазба және бекіту күні құжаттың титулдық парағына түсіріледі. Штаттық кестеге кәсіпорын басшысының орынбасары қол қояды, бухгалтер бұрыштама соғады, ал басшы бекітеді. Бекітемін деген белгісі бар жерде кәсіпорынның жалпы штаттық саны және айлық еңбекақы қоры көрсетіліп, мөрмен расталады [2].

«Кадр бөлімі» автоматтандырылған жұмыс орны мекемеде жұмыс істейтін қызметкерлер туралы деректер қорынан тұрады.

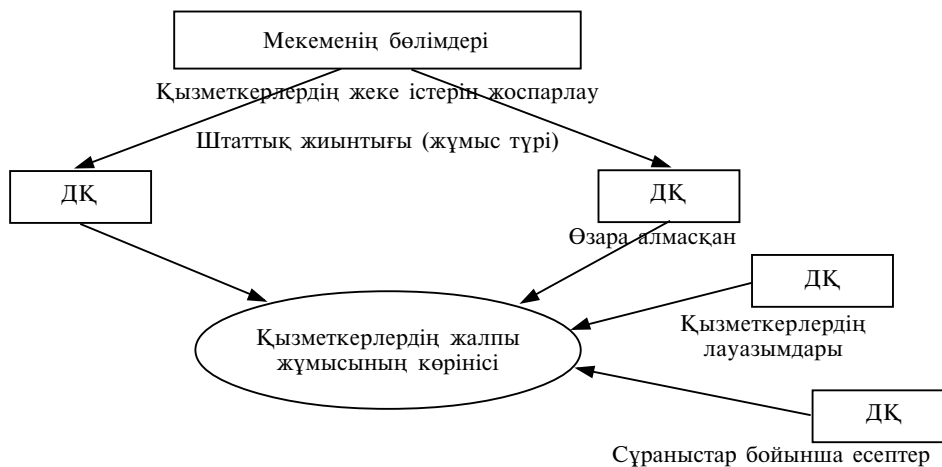
Бұл жүйе төмендегідей функцияларды орындайды:

- қызметкерлер туралы мәліметтерді енгізу және өзгерту;
- мәліметтерді көру және өзгертудегі қауіпсіздік деңгейін қамтамасыз ету;
- сұраныстар бойынша есептерді баспаға шығару;
- енгізілген мәліметтерді топтастыру [3].

Қордағы негізгі құжаттың ролін қызметкердің жеке іс-парағы атқарады. Онда мынадай мәліметтер енгізіледі:

- аты-жөні, туған күні, ұлты және т.б.;
- қызметкердің лауазымы, қызметкердің жұмыс істейтін бөлімі;
- жеке мәліметтер: куәлік номері, мекен-жайы, телефон және т.б.;
- қызметкердің білімі, бітірген оқу орны, мекемедегі негізгі жұмыс түрі;
- қызметкердің келісім-шартқа отырған күні, тіркелген зейнетақы қорының атауы, еңбек кітапшасының номері [4].

Автоматтандырылған жүйенің құрылымы 1-суретте келтірілген.

1-сурет. Жүйенің құрылымы

Кейбір мәліметтік берілгендер анықталған немесе толтыру кезінде құрылатын тізімдерден алынады. Мысалы, қызметкерлер жұмыс істейтін бөлімдердің тізімі.

Автоматтандырылған жүйенің программалық қамтамасыз етуі мынадай мәселелерді шешеді:

- Деректер қорын (ДҚ) жүргізу;
- берілгендердің сақталуы мен қауіпсіздігі;
- ДҚ бойынша іздеу жұмысын жүргізу;
- мәліметтер бойынша материалдарды статистикалық түрде топтастыру;
- қызметтік куәліктерді жасау;
- бұйрықтарды баспаға шығару.

Жүйе ұйымдастырушылық объектілерімен басқарылатын автоматтандырылған ақпараттық жүйеге жатады. Ұйымның кадр бөлімінің ұйымдастырушылық-функционалды қызметі автоматтандыру объектісі болып табылады.

Жүйе ұйым қызметінің аспектілерін, басқарушылық міндеттерін біртекті тарапталған ақпараттық жүйеге біріктіреді. Жүйенің құжаттарына, есептеріне және функцияларына ену құқықтарының бірыңғай жүйесі бар. Деректер қорында берілгендерді, яғни жұмыстың нәтижелерін шығаруға

және мәліметтік берілгендерді бір еселі енгізуге мүмкіндік бар.

Ақпарат жүйесін қашанда дамып отырған жүйе болғандықтан оған сәйкес ақпарат жүйесі де дамып, жетілдіріп отыруы тиіс.

Жүйенің даму барысы зерттеу, талдау, жобалау, қолдануға ендіру және қолдау сатыларынан тұрады. Бұл сатылар кейде, яғни прототипті әдіс қолданылғанда, бір уақытта қатар жүргізілуі де мүмкін.

Бұл сатылардың әрқайсысы өңделу нәтижесінде мақсатты өнімді қалаптастырады.

Автоматтандырылған жұмыс орны жеке, толық және ұжымдық болады. Компьютер жүйесінің нәтижелі қызмет етуі үшін толық және ұжымдық АЖО-ларға қолданылатын мамандарға (ұжымға) АЖО жұмысын ұйымдастыруға қатаң талап қою керек және мұндай жүйедегі әкімшіліктендіру функцияларын нақты анықтау керек. «Адам-компьютер» болып табылатын АЖО жүйесі ашық, икемді, тұрақты даму мен жетілдіруге икемдену керек. Ондай жүйеде мыналар қамтамасыз етілуі қажет:

- Мамандардың мәліметті өңдеудің машиналық құралдарына максималды жақындығы;
- Сұхбаттық режимде жұмыс істеуі;

- Эргономика талаптарына сәйкес АЖО-ның қамсыздануы;
- Компьютердің жоғарғы өнімділігі;
- Күрделі процесстерді максималды автоматтандыру;
- Мамандардың шығармашылық белсенділігін ынталандыратын еңбек талаптарының моральді қанағаттануы;
- Мамандардың өз бетінше оқу мүмкіндігі.

Елімізде тауар және қаржылық нарықтың жылдам дамуы қоғамның барлық салаларында ақпаратандыру процессінің интенсивті жүруіне әсер етті. Өндірістік шаруашылықта, басқару ісінде, қолданушылардың әр

түрлі категорияларында ақпараттық қызмет көрсету мен ақпарат ролын бағалау көптеген өзгерістерге ұшырады. Біздің қоғам ашық қоғамға айналды, осыған байланысты шынайы, толық, қолданушыға түсінікті және уақтылы берілетін ақпаратқа сұраныс арта түсуде. Мемлекетіміздің заңы мен ретке келтіруші ісі әрекеттері нәтижесінде микро және макроэкономикалық объектілер деңгейінде алынатын есептік – статистикалық ақпараттардың заңдылығына, шынайылығы мен уақтылығына қойылатын талаптар көбейді. Осы талаптарды қанағатандыру үшін құрылған жүйені үнемі жетілдіріп, жаңартып отыру қажет.

Әдебиеттер:

- 1 Автоматизация управления предприятием/Баронов В.В. и др. – М.: ИНФРА-М, 2000.
- 2 Бажин И.И. Информационные системы менеджмента. – М.: Изд-во Гос. ун-та высш. шк. экон., 2000.
- 3 Ефимов Е.Н., Патрушина С.М., Панферова Л.Ф., Хашиева Л. И. Информационные системы в экономике. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов-на-Дону: Издательский центр «МарТ», 2004.
- 4 Исследование систем управления: Учебное пособие для вузов/Под ред. Н.И. Архиповой. – М.: ПРИОР, 2002.
- 5 Коголовский М.Р. Перспективные технологии информационных систем. – М.: ДМК Пресс, 2003.

Резюме **ВОЗМОЖНОСТИ РАЗРАБОТКИ** **АВТОМАТИЗИРОВАННЫХ РАБОЧИХ МЕСТ**

Б.Қ. Молдабеков

магистрант

Алматинская академия экономики и статистики

Казахстан

e-mail: segizbaeva-55@mail.ru, mbk_67@bk.ru

В данной статье рассматриваются общие принципы разработки автоматизированных рабочих мест и возможности создания базы данных о сотрудниках в организации. Сделан анализ на систематизацию необходимых документов для автоматизации рабочих мест.

Ключевые слова: *автоматизированные рабочие места, информационные технологии, телекоммуникации, базы данных.*

Summary
**POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT
OF THE AUTOMATED WORKPLACE**

B.Қ. Moldabekov
undergraduate
Almaty academy of economy and statistics, Alma-Ata
Kazakhstan
e-mail: *segizbaeva-55@mail.ru, mbk_67@bk.ru*

In this article the general principles of development of the automated workplaces and possibility of creation of a database about employees in the organization are considered. The analysis on a sistematization of necessary documents for automation of workplaces is made.

Keywords: *the automated workplaces, information tkhnologiya, telecommunications, databases.*

УДК 004.415.53

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Л.С. Сабырбаева

Алматы экономика және статистика академиясы

АЖ мамандығының 4-ші курс студенті,

e-mail: sls_92@mail.ru

К.Н. Байсалбаева,

доцент

Алматы экономика және статистика академиясы

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: k.bais@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада білім беру саласында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру және қашықтан оқыту жүйесінде электрондық оқу құралдарын пайдалану ерекшеліктері қарастырылады.

Түйінді сөздер: оқытуды ақпараттандыру, ақпараттық технологиялар, қашықтан оқыту технологиясы, электрондық оқулық.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі — оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды пайдалану. Білім беру саласында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдері болып отыр.

XXI ғасыр — білім мен техниканың дамыған заманы. Қазіргі кезде ең бағалы тауар — ақпарат болып саналады. Сондықтан қай елдің тұрғындары ақпарат алуға кең мүмкіндік алса, алдыңғы қатарлы ақпараттық технологияны пайдаланып терең білім алса, сол ел алдыңғы қатарлы болып саналмақ [1]. Елдің болашағы осы мүмкіндікті қалай пайдаланып, қоғамды ақпараттандыруды қалай жүзеге асыруында болмақ. Оның жолдарының бірі білім алуды ақпараттандыру болып саналады.

«Сапалы білім — Қазақстанның индустриялды инновациялы дамуының негізі» — деп Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев өз жолдауында айтқандай, білім беру жүйесі де заман талабына сай дамып келеді.

Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді [2]. Ақпараттандыру жағдайында студенттің меңгеруге тиісті білімдерінің көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Білім беру саласында ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдері іздестірілуде. Оның ең айқын көрсеткіштерінің бірі — қашықтықтан оқыту технологиясы.

Қашықтан оқыту технологиясы — студент пен оқытушы арасында интерактивті түрде оқу материалдарын игеруге мүмкіндік беретін, оқу материалдарын өзара еркін алмасуды қамтамасыз ететін ақпараттық технология.

Қашықтан оқыту — компьютерлік және телекоммуникациялық технологияларға негізделген оқытудың құралдары мен түрлері, білім беру үрдісінде үздік дәстүрлі және инновациялық әдістер қолданылатын, күндізгі және сырттай білім алу ретінде білімді қабылдау түрі болып табылады.

Қашықтан білім беру технологиясы білім алудың алдыңғы қатарлы тәсілі болып табылады. Қашықтан білім берудің тиімді жүйесін жасау халықтың басым бөлігі үшін сапалы білімге қол жеткізуді арттырады, мүмкіншілігі шектеулі адамдар үшін білім алу проблемасын шешуге және күндізгі оқыту үрдісі бойынша білім алу мүмкіншілігі жоқ аймақтарды толық қамтуға көмектеседі [3].

Қашықтықтан оқыту технологиясының артықшылықтары:

- заман талабына сай ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар мен құралдарды қолдану;
- интерактивті қарым-қатынас формаларын іске асыру;
- сапалы білім алу;
- уақытты үнемдеу;
- ыңғайлы уақытта оқу;
- территориялық шектеулердің жоқтығы;
- мүмкіншілігі шектеулі адамдардың білім алу мүмкіндігі [4].

Жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқытудың екі технологиясы пайдаланады:

— бірінші желілік технология — Интернет арқылы оқу. Белгілі апта күндеріне сай сабақ кестесі шығарылып, студенттің күнделікті сабаққа қатысу белсенділігі қадағаланып, студенттің өзіндік жұмыстары: дәрістер, семинарлар, зертханалық жұмыстар, бақылау жұмыстары, емтихандар үй тапсырмасы ретінде қабылданып, аралық бақылауға дейін уақытылы тапсырылып отырылады.

— екінші кейстік технология — университеттің білім беру порталында студенттер электрондық курстарға тіркеледі, ондағы бар материалды дәрістер және басқа оқу қорлары бойынша оқиды. Студентке оқу-әдістемелік кейс, яғни семестрге барлық материалдар мен тапсырмалар беріледі, ол тапсырмаларды орындап, график бойынша оқытушыға жіберіп отырады. Содан соң автоматты түрде тестіленеді не-

месе тапсырмалар орындайды. Оқытушы, тапсырманы тексеріп, пікір жазып, баға қояды.

Мысалға алатын болсақ, біздің академия, яғни Алматы экономика және статистика академиясы қашықтықтан оқыту жүйесінде Adobe Acrobat Connect программалық жабдықтамасы қолданылады. Бұл — Adobe Flash технологиясының негізінде қашықтан оқыту үшін құрылған арнайы программалық жабдықтама, ол интерактивтік конференцияларды, кеңестерді өткізуге, клиенттерді он-лайн арқылы қолдауға, ақпарат алмасуға тағы да көптеген пайдалы функцияларды орындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар бұл программаның ерекшелігі, студенттер кез келген жерде отырып (үйде, офисте) өзіңіздің бұрын қолданған, қолданатын, керекті мәліметтеріңізді сақтауға мүмкіндік аласыз, ол сіздің қандай да бір конференцияға, семинарға дайындалған кезде уақытыңызды үнемдеуге мүмкіндік береді [5].

Қазіргі таңда негізінен білім жүйесінің барлық сатылары үшін электрондық оқулықтар кең қолданысқа еніп келеді. Электрондық оқулық студент үшін ақпарат көзі болып, сонымен қоса электрондық оқулықтармен жұмыс істеу әрбір студенттің өз мүмкіндігін есепке ала отырып, оқып үйрену ісін жеке дара жүргізу болып саналады.

Заман талабына сай жас ұрпаққа сапалы білім беруде электрондық оқулықтарды пайдалануды — оқытудың жаңа технологиясының бір түрі ретінде қарастыруға болады.

Электрондық оқу құралы деп — оқу курсының ең маңызды бөлімдерін, сонымен бірге есептер жинағын, анықтамаларды, энциклопедияларды, карталарды, атластарды, оқу эксперименттерін жүргізу нұсқауларын және дипломдық жобаға нұсқауларды айтамыз. Электрондық оқулық — бұл компьютерді қолданып, оқу курсын өз бетімен немесе оқытушының көмегімен

меңгеруді қамтамасыз ететін программалық әдістемелік кешен. Электрондық оқулық үш компоненттен тұрады: курстың негізгі ақпараттық бөлігі мазмұндалған презентациялық құрамдан; алынған білімді бекітетін жаттығулардан; оқушының бағасын дұрыс бағалайтын тест жүйесінен. Оқыту программалары оқыту үрдісінде жетістікпен қолданылуда. Электрондық оқулықтарды білім беруде пайдалану кезінде студенттер бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды. Әрбір студент таңдалған тақырып бойынша тапсырмалар мен тарау бойынша тест жұмыстарын орындап, анимациялық практика тапсырмаларымен жұмыс жасауға дағдыланады. Электрондық оқулықтар арқылы суреттер, видео көріністер, мультимедиа мүмкіндіктерін пайдаланып сабақты қызықты етіп жүргізуге болады. Бұл, әрине мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі әсерлі. Меңгерілуі қиын сабақтарды компьютердің көмегімен студенттер ұғынса, жаңа тақырыпқа олардың құштарлығы оянады. Ол студенттерді даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сонымен қатар олардың білімдері мен біліктерін бақылауға арналған бағдарламалық құрал.

Оқу материалдарын ұтымды игерудегі электрондық оқулықтардың атқаратын ролі зор. Электрондық оқулықтарда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі. Теориялық материалдарды үйретуде графика түріндегі әр түрлі суреттер, сұлба тәсілдері арқылы толықтырып отырса, онда теориялық білімді оқып, көзбен көріп, түсініп және оны бекіту үрдістері ұтымды болады.

Электрондық оқулық дегеніміз — мультимедиялық оқулық, сондықтан электрондық оқулықтың құрылымы сапалы және жоғары деңгейде болуға тиіс. Электрондық оқулық студенттің уақытын үнемдейді, оқу

материалдарын іздеп отырмай, өтілген және студенттің өтіп кеткен оқу материалдарын еске түсіруіне мүмкіндік береді.

Электрондық оқытудың негізгі мәселелері ақпараттық-коммуникативтік технология негізінде ақпараттық білім беру ортасын құру және оны тиімді пайдалану болып табылады.

Электрондық оқулық мынандай жағдайларда тиімді: кері байланыспен тез қамтамасыз ете алады; гипермәтіндік түсініктемелерді бірнеше рет қолданған кезде уақытты үнемдейді; белгілі бір бөлім бойынша білімді тексереді; қысқа мәтінмен көрсете, және модельдей алады.

Электрондық оқулықты пайдаланып оқытудың негізгі мақсаты: «Оқыту процесінің үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту». Білім берудің кез келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану студенттердің танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Электрондық оқулықтың нәтижелілігі мынада:

- интерактивтілігінде;
- қажетті материалдарды тез іздеп табуда;
- оқу материалдарының көптігінде;
- студенттердің білімін, біліктілігін тараулар бойынша тексеру, бағалау мүмкіндіктерінде.

Электрондық оқулықтар мұғалімдер үшін үлкен ақпараттық білім қоры болып табылады.

Оқыту үрдісінде оқыту әдістерін тиімді пайдалану, білім беру жүйесін тұтастай ақпараттандыру арқылы жаңа оқыту технологиясын енгізу оқыту процесінің жете дамуына мүмкіндік жасайды. Оқыту процесінде компьютерге негізделген жеке әдістемелер оқу мақсаттары мен жағдайларына байланысты

тиімді қолданылуы қажет. Сондықтан студент өз бетінше жұмыстың техникасы мен әдістемесін, жоғары деңгейде білімді өз бетімен толықтыру негіздерін меңгеруі қажет. Сонымен нәтижелі түрде оқу үшін жаңа ақпараттық құралдармен жұмыс істей білуі керек.

Қорыта айтқанда оқыту ісін ақпараттандыру, электрондық оқу құралдарын пайдалану білім беру сапасын көтереді, студенттердің әдістемелік өсу деңгейін қамтамасыз етеді, жоғары оқу орындарында кәсіптік дайындық сапасын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Жапарова Г.Ә. Информатика негіздерін оқу құралдары//Алматы–2006 ж.
- 2 Шөкіш А. Интернет//Алтын орда – 2001ж.
- 3 Байжұманов М.Қ., Жапсарбаева Л.Қ. Информатика//Астана – 2004 ж.
- 4 Балпанов Е.Қ., Бөрібаев Б., Мадиярова Г. Жаңа ақпараттық технологиялар//Алматы – 2000 ж.
- 5 <http://www.habrahabr.ru>

Резюме ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ

Л.С. Сабырбаева

Алматинской академии экономики и статистики, студент

e-mail: sls_92@mail.ru

К.Н. Байсалбаева

доцент Алматинской академии экономики и статистики,

г. Алматы, Казахстан

e-mail: k.bais@mail.ru

В статье рассматривается повышение качества образования с помощью информационных технологий и особенности применения электронных учебников в системе дистанционного обучения.

Ключевые слова: информатизация образования, информационные технологии, дистанционное обучение, электронный учебник.

Summary POSSIBILITIES OF APPLICATION OF ELECTRONIC TEXTBOOKS

L.S. Sabyrbaeva,

student

e-mail: sls_92@mail.ru

K.N. Baysalbaeva,

Associate Professor

Almaty Academy of Economics and Statistics,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: k.bais@mail.ru

The article discusses the increasing quality of education through information technology and application of electronic textbooks in distance learning system.

Keywords: informatizatsiya education, information technology, distance learning, electronic textbook.

G.K. Kadirkulova, Dr. of history, Professor of the Academy of Economics and Statistics Almaty, Republic of Kazakhstan

А.А. Ахметова, к.э.н., доцент, Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата, Казахстан

Қ. Алайдарқызы, экономика ғылымдарының кандидаты, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

А.Ж. Абыканова, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

А.О. Базарбаев, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

К.Н. Байсалбаева, доцент, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Н.С. Ерибаева, ст. преподаватель, Кыргызско-Российский Славянский университет, г. Бишкек

А.Б. Ертаева, магистрант, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

М.Ж. Жарылкасынова, э.г.к., доцент, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

А.Т. Исаева, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

А.А. Кредина, магистр наук, Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан

Л.А. Касенова, магистр наук, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

А.С. Кемалова, экономика ғылымының кандидаты, С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті, Қазақстан

Б.У. Керимбекова, экономика ғылымының магистрі, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

М.Р. Куватов, доктор экономических наук, профессор, КазЭУ им Т.Рыскулова, г.Алматы, Казахстан

Қ.Ә. Кененова, доцент, Халықаралық бизнес академиясы, Алматы қ., Қазақстан

К.Е. Кубаев, доктор экономических наук, профессор, академик Международной академии информатизации и Академии Высшей школы Казахстана, член-корреспондент Российской академии естествознания, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

С.Г. Майдыров, кандидат экономических наук, профессор, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

Д.Г. Мухамбетов, доктор физ.-мат.наук, профессор, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

А. Мусина, магистрант, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

Б.Қ. Молдабеков, магистрант, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Ж. Нарынбек кызы, аспирант Кыргызско-Российского Славянского Университета, г.Бишкек

В.Л. Назарова, к.э.н., профессор, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

А.С. Нартбаева, магистрант, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

М.Л. Сулейменова, магистрант КазЭУ им.Т.Рыскулова

Н.И. Сахипов, к.э.н., доцент, Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан

Л.С. Сабырбаева, АЖ мамандығының 4-ші курс студенті, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

А.А. Садыков, магистрант, КазЭУ им. Т.Рыскулова, г. Алматы, Казахстан

Л.Р. Такенова, магистрант, С.Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті, Қазақстан

Г.М. Токтарбаева, магистрант, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ.

Г.Б. Усманиева, кандидат экономических наук, доцент, Кыргызско-Российский Славянский университет, г.Бишкек,

М.Ж. Шолпанкулов, магистрант, Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ **журнала «Статистика, учет и аудит»**

(несоблюдение правил подготовки статьи задерживает опубликование)

1. В журнале публикуются оригинальные статьи теоретического и методического характера по научным направлениям, затрагивающим экономические проблемы: статистики, учета и аудита, микро и макроэкономические вопросы международной и отечественной экономики.

2. Авторы обязаны предъявлять повышенные требования к изложению и языку статьи.

3. Название статьи должно строго соответствовать ее содержанию, а в конце статьи обязательны выводы.

4. Обязательными условиями для публикации является аннотация публикуемой статьи на языке статьи и резюме на двух других (казахском, русском и английском) языках, а также наличие 2 (двух) рецензий не членов редколлегии журнала, заверенные, печатью учреждения, где они работают.

5. Ключевые слова — приводятся после аннотации и двух резюме.

6. Статья должна быть окончательно проверена, датирована на обороте последнего листа. Не допускается подача ранее опубликованных или одновременно направленных в другие журналы статей.

7. Ответственность за содержание статей несут авторы.

8. На отдельной странице (в бумажном и электронном вариантах) приводятся сведения об авторах:

- Ф.И.О. полностью, учёная степень и учёное звание, место работы (для публикации в разделе «Сведения об авторах»),
- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, факс, E-mail (для редакции журнала)
- название статьи и фамилии авторов на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

9. Редакция оставляет за собой право редакторской правки.

Технические требования

1. Общий объем статьи, включая аннотацию, приложения, примечания, литературу, таблицы и рисунки должен быть не менее 5 страниц и не должен превышать 8-10 страниц. Исключение составляют заказные и обзорные статьи.

2. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами шрифтом гарнитуры Times New Roman:

- УДК по таблицам универсальной десятичной классификации
- аннотация (курсивом): кегль — 12 пунктов
- соблюдена последовательность:
 - название статьи — на первой строке;
 - фамилии авторов и инициалы — на второй строке;
 - учёная степень и учёное звание — на третьей строке;
 - должность и место работы — на четвертой строке;
 - название учреждения, город — на пятой строке;
 - e-mail — на последней.

Далее после аннотации и ключевых слов через строку следует основной текст;

- название статьи: кегль — 14 пунктов, прописные полужирные, выравнивание по центру;
- инициалы и фамилии авторов: кегль — 12 пунктов, полужирные, выравнивание по центру;

- учёная степень, учёное звание, должность и место работы (курсивом), название учреждения и город (курсивом), контактный e-mail (курсивом): кегль — 12 пунктов, выравнивание по центру;
 - аннотация и ключевые слова (курсивом), кегль — 12 пунктов, выравнивание по ширине.
 - текст статьи: кегль — 14 пунктов, абзацный отступ — 1 см, одинарный межстрочный интервал;
 - в тексте ссылки на литературные источники помечаются соответствующей порядковой цифрой в квадратных скобках после цитаты: [5]. Используемая литература с учетом новейших публикаций, указываемая в ссылках, дается в конце статьи в порядке упоминания и пронумерованной.
3. Таблицы и рисунки с названиями должны быть пронумерованы по порядку (если их несколько). Нумерация таблицы (Таблица 1.) должна быть расположена вверху слева выше названия таблицы через абзацный отступ.
4. Иллюстрации размещаются в тексте статьи. Рисунки, фотографии должны быть четкими и контрастными, иметь разрешение не менее 300 dpi, подписанные надписи к ним должны быть расположены ниже рисунка по центру.
5. На рисунках должен быть минимум буквенных и цифровых обозначений, обязательно объясненных в статье или подписанных подписями.
6. Необъясненные сокращения слов, имен, названий, кроме общепринятых, не допускаются. Аббревиатуры расшифровываются после первого появления в тексте, например: Организация по экономическому сотрудничеству и развитию (ОЭСР).
7. Упомянутые в статьях единицы измерения должны соответствовать Международной системе единиц СИ.
8. Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Education (каждая формула — один объект). Нумеровать следует лишь те формулы, на которые имеются ссылки.
9. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статей. Рукописи и дискеты не возвращаются
10. Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.1-84, например (курсивом и полужирное выделение для текущего образца, в тексте статьи без этих выделений):
- 1) Автор. Название статьи//Название журнала (газеты), год издания. Том (например, Т. 25), номер (например, № 3); страница (например, С. 34 или С. 15-24)
 - 2) Автор. Название книги. Место издания (М.:) Издательство (Наука), год издания. Общее число страниц в книге (136 с.) или конкретная страница (С. 56)
 - 3) Автор. Название диссертации: дис. канд. экон. наук. М.: Название института, год. Число страниц.
11. Резюме (см. выше п.4.Правил), отступ слева и справа -1 см, одинарный межстрочный интервал.
12. Статьи и несущие СД, дискеты и др. с материалами следует направлять по адресу: г. Алматы, ул. Жандосова, 59, каб.505А, а также в электронном варианте (в одном файле) по e-mail: naz.izdat2011@mail.ru, anvarbekdaurenbekov@mail.ru

Образец оформления статьи:

УДК 316.4.06

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ АДАПТАЦИИ МИГРАНТОВ

Т.Г. Зайцева

*Кандидат философских наук, доцент
Белгородский университет кооперации, экономики и права,
г. Белгород, Россия
e-mail: tatjana18@yandex.ru*

Аннотация (НА ЯЗЫКЕ СТАТЬИ)

Адаптация, ставшая в последнее время объектом исследований многих гуманитарных дисциплин, до сих пор не находит целостного научного социального и экономического обоснования применительно к специфическим условиям современной России. Именно необходимость оперативной актуализации аналитических поисков в быстро меняющихся условиях России последних лет побуждает нас обратиться к современным социально-экономическим проблемам адаптации мигрантов.

Миграция переселенцев связана с множеством культурных и социально-экономических проблем адаптации, которые выявляются особенностями и различиями культур. Перестройка экономики и смена социальных ориентиров, приобщение к западным формам, технологиям производства и западным культурным ценностям не могли не отразиться на адаптации мигрантов.

Ключевые слова: *экономический механизм, миграция, социокультурная адаптация, проблемы переселенцев, приспособление.*

ТЕКСТ

Список использованной литературы:

- 1 Амелин В.Н. Социальная адаптация вынужденных переселенцев в полиэтническом приграничном регионе России (социологический аспект)//Мониторинг общественного мнения.— 2002. — №3 (59).— С. 18, 19.
- 2 Морозов Г.Ф. Территориальная дифференциация приживаемости новоселов/Современные проблемы миграции. — М., 1985. — С. 18.
- 3 Основные социально-экономические показатели. Статистический сборник. «Белгородская область в цифрах 2003г.». — Белгород: Белгородский областной комитет государственной статистики, 2004. — С. 33–36.
- 4 Гордон Л.А. Социальная адаптация в современных условиях//Социологические исследования. 1994.— №8–9. С. 4.
- 5 Immigres — Les immigres du Maghreb. Etude sur l'adaptation en urbain. — Lyon. 1977. — P. 209.
- 6 Eisenstadt S.N. Absorption of Immigrants in Israel with special Reference to Oriental Jews. — Jerusalem. 1995. — P. 8.

Түйін

МИГРАНТТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ

Т.Г. Зайцева

*философия ғылымдарының кандидаты, доцент.
Белгород кооперация, экономика және құқық университеті, Белгород қ., Ресей
e-mail: tatjana18@yandex.ru*

Мақалада мигранттардың әлеуметтік-мәдени дағдылануының экономикалық

механизмін қоғамның түбірлі үрдістерінің бірі ретінде талдауға әрекет жасалған. Мигранттардың әлеуметтік позицияға қол жетуін, қабылдаушы қоғамның мәдениеттегі, экономикадағы және саяси өмірдегі келелі критерийлер арқылы қарау қажет.

Түйін сөздер: экономикалық механизм, миграция, әлеуметтік-мәдени дағдылану, иммигранттар мәселесі, дағдылану.

Summary
ECONOMIC MECHANISM SOCIOCULTURAL ADAPTATION
OF MIGRANTS

Zaytseva Tatyana Grigor'evna

*Candidate of philosophical sciences,
the Associate Professor*

*Belgorod University of Cooperation Economy and Law,
Belgorod, Russia*

e-mail: tatjina18@yandex.ru

The paper attempts to analyze the economic mechanism of socio-cultural adaptation of migrants as one of the fundamental processes of society. Gaining social position of migrants should be considered and assimilated by the criteria that are relevant to the cultural, economic and political life of the host society.

Keywords: economic mechanism, migration, socio-cultural adaptation, the problem of immigrants, adaptation.

Обращаем Ваше внимание на необходимость представления материалов в отредактированном виде с соблюдением вышеуказанных требований.

Редакция оставляет за собой право публикации или отклонения рукописи. Рукописи не рецензируются и не возвращаются.

